

Ірен Роздобудько — автор психологічних трилерів «Мерці», «Ескорт у смерть», авантюрного детективу «Останній діамант міледі», романів «Ранковий прибиральник», «Шості двері», двох поетичних збірок. Пише казки та оповідання для дітей, малює, вишиває бісером, грає на гітарі, плаває з аквалангом і на питання: «Чи вмієте ви грати на роялі?» — відповідає: «Не знаю, треба спробувати...»

Роман «Гудзик», що ми пропонуємо до уваги читача, у 2005 році отримав першу премію Всеукраїнського конкурсу «Коронація слова».

Цей роман має багато нашарувань, сюжетних колізій і героїв. Його часовий простір: від середини 70-х до наших днів, його географія — Київ, українська провінція, Росія, Чорногорія, зрештою — Америка. Але головна ідея така: велике щастя або велика трагедія може початися з найменшої деталі, з гудзика, який так легко загубити, а потім шукати все життя...

Це роман про любов, вірність, зраду. Про те, що ніколи не варто оглядатися назад, а цінувати те, що існує поруч із тобою — сьогодні і назавжди.

А можливо, цей роман про... дещо з життя янголів, що випадково потрапили на нашу землю?...

- [Ірен Роздобудько](#)
  - [Книга перша](#)
    -
    - [Частина перша](#)
      - [Денис](#)
      - [Єлизавета Тенецька](#)
      - [Денис](#)
    - [Частина друга](#)
      - [Денис](#)
      - [Денис](#)
      - [Єлизавета Тенецька](#)
      - [Денис](#)
      - [Ліка](#)
      - [Денис](#)
    - [Частина третя](#)
      - [Денис](#)
  - [Книга друга](#)
    - [Частина перша](#)
      - [Ліка](#)
    - [Частина друга](#)
  - [Епілог](#)

Ірен Роздобудько
Гудзик

...Я вже не згадаю, коли приходив додому, не будучи у стані легкого «підшофе». А можливо, й не легкого... Але відучора з'явилося відчуття, ніби мені під лопатку вшили «торпеду» і я помру від одного погляду на чарку з горілкою чи коньяком. Згасити збудження мені не було чим. Залишалося якось дотягти до кінця робочого дня. З другого боку, мені хотілося, аби він тривав безкінечно. Я боявся прийти додому, боявся сісти за комп'ютер.

Тому після двох необтяжливих лекцій в інституті кінематографії я повернувся до офісу. Там мені не було чого робити, я міг працювати і вдома, вигадуючи безкінечні сюжети для рекламних роликів, але, як я вже зауважив, іти додому я боявся. Отже, тупо просидів у своєму кабінеті, поклавши ноги на стіл та час від часу змушуючи нашу офіс-менеджера Тетяну Миколаївну заварювати мені найміцнішу каву. Я дивився у вікно. І зір мій був настільки загостреним і сконцентрованим, що я бачив найменші переплетіння та борозни на корі старого дерева, яке росло на протилежному боці вулиці. Я не відривав погляду від цих борозен, забитих сивим павутинням, і вони нагадували мені глибокі зморшки на обличчі старої людини.

Літо закінчувалося. Добігав кінця рік. Не знаю, як в інших, а для мене рік завжди закінчується з останнім днем серпня. Можливо, тому, що все в моєму житті розпочиналося восени...

Я намагався вимкнути мозок, не замислюватися. Але подумки вже сто разів побував у своїй квартирі та здійснив кілька звичних для себе рухів: відчинив двері, скинув піджак, сів за комп'ютер, умостившись у глибокому чорному кріслі, та клацнув «мишкою».

Чому я так боюся зробити це все насправді? Що мені заважає зараз скинути ноги зі столу, підхопити кейс, вискочити на вулицю, сісти за кермо і хвилину за десять насправді штовхнути двері власної квартири? Які гирі повисли на моїх ногах?

Згодом я зрозумів, що ці «гирі» — страх анічогісінько не знайти на екрані монітора. Зовсім НІЧОГО.

Але з не меншим жахом я думав про те, що в куточку екрана висвітлиться жовтий конвертик.

І я не знав, що краще: це нічого чи конверт...

Близько восьмої Тетяна Миколаївна почала зворушливо покашлювати під моїми дверима. А потім, трохи прочинивши їх, запитала:

— Ще кави?

Я зрозумів, що час іти. Вийшов на вулицю і вперше не попрямував до свого улюбленого ресторанчика «Суок», хоча міг би... Але на вулиці мною заволодів гін, я відчув його лихоманку й ледь домчав до свого під'їзду. Потім я боявся, що ліфт раптом застрягне і мені доведеться нудьгувати в ньому кілька безкінечно довгих годин, гадаючи — чи є конверт?...

Дякувати Богу, цього не трапилось і я увірвався у квартиру, на ходу знімаючи піджак, розкидаючи вусі боки взуття і краватку. В чорне крісло я впав, маючи досить розбурханий вигляд. Цікаво, що б сказали мої студенти, які звикли до моєї цілковитої «застібнутості»?

Я затамував віддих...

...Тоді була майже така сама погода. На балконі лежали кавуни. Зараз там скрізь — товстий шар вуличної пилуки.

Я клацнув кнопкою. У куточку з'явився жовтий конвертик. Усе так, як я уявляв — і не вірив самому собі. Невже? Я клацнув «мишкою». Заплющив очі. Розплющив.

«Я померла 25 вересня 1997 року...» — спалахнув перший рядок на синьому тлі монітора.

Я знову заплющив очі. Холод і морок скували мене...

Це сталося наприкінці серпня 1977-го... Тоді мені виповнилося вісімнадцять. Я мріяв про славу. І знав, що вона — прийде. Йшлося не про тимчасове сходження на якийсь п'єдестал у вузькому просторі, в якому я тоді жив. Не про оплески аудиторії, котра забуває про тебе вже наступного дня. Ні. Я відчував, що в мене є призначення, таємницю якого мені ще належить розгадати. А поки що воно зароджувалося десь глибоко всередині, ніби у вологій марлі визривала квасолина — такий дослід ми робили в школі на уроках біології. Всі тридцять п'ять учнів удома на підвіконні пророщували квасолини, а через пару тижнів приносили результат у школу. Дуже добре пам'ятаю, що мій паросток був більшим, ніж у інших. Це було давно, у класі шостім. Але після цих дослідів я зрозумів, що і як розвивається всередині мене самого. І терпляче очікував. Настільки терпляче, що намагався зайвого разу не привертати до себе уваги — поки що мені це було ні до чого. Поки що.

Я закінчив школу, досить легко вступив на кінофакультет на сценарне відділення (мій екзаменаційний сценарій виявився кращим, ніж опуси вже досвідчених і набагато старших за мене абітурієнтів, його потім ще довго зберігали на кафедрі як вдалий приклад). Довідавшись про результат, поїхав трохи відпочити в гори, на туристичну базу біля підніжжя Карпат. Власне, це була «кінематографічна» турбаза, до якої поїхали всі мої майбутні однокурсники — оголошення про невикористанні студентські путівки висіло в холі інституту. Ми ще не були добре знайомі між собою. Нас об'єднував загальний дух нещодавніх іспитів, під час яких усі ми дружно штовхалися біля дверей аудиторій та галасливо вітали кожного щасливчика.

Усе це було вже позаду. Ми з'їжджалися на турбазу поступово, не домовляючись, і бурхливо раділи кожному знайомому обличчю. Нас розселяли до невеличких дерев'яних будиночків, і ми відразу починали вивчати територію, дізнаючись, де розміщені їдальня, басейн, кінозал і найближче «сільпо», в якому продається дешевий портвейн «777».

Ми відчували себе дорослими й бувалими. Намагалися спілкуватися наиневимушеніше і вимовляли імена своїх кумирів через губу. Називали одне одного по-західному, тому мене одразу ж охрестили «Деном». Сусіда по кімнаті, відповідно, назвали Макс.

Ден та Макс — два круті хлопці, майбутні генії — швидко збігали в сільпо і завантажилися кількома пляшками міцного «чорнила». Пили ми по-чорному і... по-дитячому ще з часів школи — нічого, що дорожче за портвейн. Відверто кажучи, трохи згодом я пожалів, що прийшов саме сюди...

Гори важко синіли вдалині й, здавалося, мерехтіли, огорнуті рваним білим шовком вечірнього серпанку. А я змушений був сидіти на жорсткому ліжку, цмулити портвейн і слухати балачки своїх приятелів. Коли нас усіх почало нудити (звичайно ж, ніхто не скаржився й намагався триматися достойно), ми по черзі почали виходити «подохати повітрям». Мені нарешті вдалося вирватися з прокуреної кімнати й самому, вже не кваплячись, пройтися територією.

Це була доволі тихенька місцинка. Або ж такою вона здавалася наприкінці літа. За фіранками котеджиків блимало тьмяне світло, деінде на верандах сиділи відпочивальники, з відкритого — «зеленого» — кінозалу линули звуки музики з якогось кінофільму. Здається, це була «Ссенія». А загалом — безлад та запустіння. Тільки за білим старомодним парканом у стилі псевдобароко привабливо шумів кошлатий чорний ліс, і від нього на мене покотилася потужна хвиля свіжості й тривоги. Було вже доволі темно.

Наївні скульптури дівчаток із веслами та інших культуристів білосніжно світилися обабіч алей, як привиди. Майже всі лави були «беззубими», а всі ліхтарі — «сліпими». Я дійшов до кінця алей, сів на лавку, витяг із кишені цигарки. І майже відразу помітив спалах червоного вогника навпроти...

Якби я тоді не був п'яним, якби в мені, як вино, не грало хмільне відчуття ейфорії вступу в нове життя — нічого б не трапилося і не потягло б за собою ланцюг подій, що переслідують мене все життя.

Але я був захмелений. Тому побачив *дещо*... Силует, вимальований місячним світлом, який у суцільній темряві скидався на порожній, безтілесний контур. Жінка курила сигаретку, що була вставлена в довгий мундштук. Вона повільно підносила до невидимих губ червоний вуглик, робила вдих, і сріблястий дим на якусь мить заповнював увесь контур, ніби зсередини обмальовуючи тіло. А потім, з останньою хмаринкою диму, воно, це тіло, знов тануло в темряві.

Чортівня якась!

Я напружив зір та кумедно помахав рукою перед своїм носом, відганяючи відіння.

— Що, злякався?

Голос був хрипким, але таким чуттєвим, що в мене по всьому тілу побігли мурашки, ніби жінка вимовила щось непристойне (я й потім не міг звикнути до її голосу: хоч би про що вона говорила — про погоду, книжки, кінофільми, їжу — все звучало солодко-непристойно, як відвертість).

— Та ні... Нормально... — промимрив я.

Адже вогка ніч та вигляд гірських верхівок, що чорніли вдалині, і цей червоний вогник, і саме повітря — таке насичене та свіже — витверезили мене. Я намагався розгледіти жінку, що сиділа навпроти. Дарма. Мабуть, уже тоді в мене абсолютно «замилілося око» щодо неї. Таке буває, наприклад, із матусями, які не здатні реально оцінити вроду своєї дитини, або з художником, якому останнє полотно здається геніальним.

— Ви також мешкаєте в цьому пансіонаті?

Нічого більш ідіотського я не міг вигадати! Це все одно, що спитати в подорожнього після злету: «Ви також летите в цьому літаку?» Але мені кортіло знову почути цей голос.

— Вам тут подобається? — продовжував я.

Вогник блимнув яскравіше (вона зробила затажку) і ковзнув униз (вона опустила руку).

— Знаєш, де мені подобається? — почув я (мурашки! мурашки!) після доволі довгої паузи. — Там...

Вогник злетів угору й відкинувся в бік лісу.

— Я там ще не був... — сказав я. — Приїхав тільки сьогодні...

— Дивак! — Вогник миттю полетів у куці й там згас. — Пішли! Тут у паркані є дірка...

За шелестом одягу я зрозумів, що вона встала і зробила крок у напрямку до мене.

— Давай руку!

Я потягся в темряву й наштовхнувся на прохладну долоню. Знову тілом побігли мурашки. Її рука енергійною, не м'якою.

— Е-е, ти ж зовсім п'янький! — засміялася вона.

Я встав, намагаючись триматися рівно. Ми були однакові на зріст. Я трохи зміг розгледіти щось більш-менш певне: видовжену постать, темну, можливо, чорну, шаль, яка огортала плечі... Але більш — нічого. А ще відчув запах. Тоді я ще не знав запаху дорогих парфумів — їх діставали «з-під поли», мої знайомі дівчата здебільшого користувалися задушливою «Шажерезадою» чи концентрованою «Конвалією». А тут на мене накотилася хвиля запашного аромату — терпкого й запаморочливого. Я мимоволі зіціпив зуби і міцніше стис її руку. Підкорюючись їй, я стрімко рушив до глухого кута, яким закінчувався паркан. У ньому справді чорніла велика дірка, яку я відразу не помітив. Не випускаючи її руки, ступаючи за нею, я різко нахилив голову, і ми опинилися по той бік турбази на широкій рівнині, щр поросла високою травою. Ми йшли, занурені в неї по коліна. Я знову намагався розгледіти ту, щр владно вела мене за руку, немов маленького. Чорна довга шаль оповивала її з голови до ніг, довжина волосся була мені незрозумілою — воно зливалось з шаллю і, вочевидь, було таким же чорним і довгим. Вона жодного разу не повернулася до мене. Здавалося, щр їй цілком байдуже, кого вона тягне позаду себе.

Я намагався не впасти й не відстати, тому частіше дивився собі під ноги, і дика рослинність нагадувала мені море, яке котить потужні дихм'яні хвилі й ось-ось затягне на глибину, з якої не випливи.

Голова моя йшла обертом. Ніч, тонкий серпик місяця над хмарами, гори, мурашки в тілі, хміль, незнайомка... Усе здавалося фантазмагорією. Я обожнював такі пригоди. Не уявляв, щр може трапитися далі! Можливо, божевільний секс на лісовій галявині? Що це за жінка? Навіщр й куди вона мене веде? Скільки їй років, який має вигляд? Чого хоче?

Ми підійшли до схилу гори, вкритого деревами, котрі височіли над галявиною, як колони біля входу в язичницький храм. Морок знову проковтнув її, а з лісу повіяло особливим густим запахом живиці. Жінка завела мене за паркан першої смуги великих сосен, щр з них починався ліс, і притулилася спиною до одного з дерев.

— Чудово, чи не так?

Я ледве відхекався. І розгледівся. Справді, було чудово! Ніби ми потрапили в нутроці великого живого організму, якоїсь казкової риби. Дерева — то були її перекручені м'язи, кронами вона дихала, а десь всередині, вглибині повільно пульсувало серце. Я навіть почув цей ритмічний, тривожний звук.

— Він живий. Відчуваєш? Удень тут усе не так...

Вона клацнула запальничкою, й на мить я побачив напівколо щрки та блиск чорної зіниці. А потім переді мною знову затанцював червоний вогник.

— Як тебе звати? — запитав я, наполегливо думаючи про те, чим може закінчитися ось така дивна пригода.

— Яке це має значення? Особливо зараз...

Вогник окреслив дугу і щез. А я знову відчув, щр мене взяли за руку й потягли кудись вище. Ми йшли так швидко, ніби втікали від погоні. Я чув її уривчасте дихання. В якийсь момент мені стало незатишно. Віти дерев, які я не встигав відхиляти, час від часу давали мені ляпаса.

Нарешті ми дісталися ще вище й зупинилися. Все повторилося — її злиття з деревом, вогник.

Цього разу я з подивом дивився вниз: ми вийшли з пащі звіра й вдалині нечіткими вогниками вимальовувалися обриси найближчого села, перекресленого золотою рискою ріки. Густі верхів'я дерев, щр росли внизу, звідси видавалися скупченими грозовими хмарами, по яких можна було б іти, як по суші. Я цілком прийшов до тями й жадібно дихав, насолоджуючись дивовижним смаком повітря, який зміг оцінити тільки зараз. Разом із цим повітрям мене переповнював захват. Як добре, щр я вирвався із задушливої кімнати, наштовхнувся на цю дивну жінку й вона подарувала мені таку чудову прогулянку! Я зрозумів, щр два тижні мого відпочинку будуть чудовими. Я повернувся, хотів подякувати...

Вогник зник. Я підійшов до дерева, де вона щрино стояла, навіть торкнувся його долоню. Нікого!

— Агов... — гукнув тихенько. — Ти де?

Мій голос у темряві лунав незвично. Десь неподалік затріпотіла крильми нічна пташка. Я обійшов кожне дерево, кожен кущ. Мені у голову прийшла божевільна думка, щр вона десь розстелила свою шаль, лягла на неї й чекає, аби я скоріше наштовхнувся на її тіло.

Потім я розлютився: щр за ідіотські жарти?! Тоді почав хвилюватися, чи зможу знайти зворотну дорогу? А ще трохи згодом недоречно згадав, щр ця місцина аж кишить легендами про русалок, нявок, мавок, мольфарів та відьом...

Спускатися самому було досить непріємно. Я увесь час дослухався, чи не почую десь поруч звуку її кроків. Але ліс тільки глибоко дихав і чіплявся за мене своїми заскорубленими пальцями. Двічі я навіть упав.

Вийшовши на рівнину, я перевів дихання і знову озирнувся на ліс. Мені здалося, щр нагорі знову дихає червоний вогник її цигарки. Він спостерігав за мною, як око. І, мабуть, сміявся...

2

Розгублений та брудний я повернувся до кімнати, де вже голосно хропів мій напарник, і впав на ліжко поверх ковдри. Роздягся і вкрився лише під ранок, коли за вікном уже рожевіли хмари. Кинув швидкий погляд на гору. Тепер вона здавалася брунатною, ніби скроєною з барвистих клаптів.

На сніданок ми запізнилися. Я довго відчищав штани, Макс ніяк не міг оговтатися після вчорашньої п'ятки.

— Ти куди подівся? — запитав він.

— Так, вирішив пройтися, — непевно махнув рукою я. Мені зовсім не хотілося розповідати кому завгодно про вечірню пригороду на горі.

Сьогодні я вирішив розшукати свою супутницю. Щоправда, я мало чого пам'ятав: темне волосся, шаль, яка палахкотіла за плечима, обрис смаглявої щрки у спалаху запальнички, червоний вогник... Але був ще запах — особливий запах її парфумів.

У їдальні я прискіпливо оглядав присутніх. Половина відпускників уже розійшлася, кожен у своїх справах — хтось попхався до лісу по гриби, хтось оглядав місцеві музеї та краєвиди. Вона, скоріше за все, теж поснідала раніше і вже пішла.

— Хто ще тут є з наших? — запитав я в Макса.

— Ти ж усіх бачив! — здивувався той.

— Маю на увазі взагалі — з кіношників? — пояснив я. Мені чомусь здалося, щр вона могла бути студенткою з акторського факультету. Макс назвав кілька більш-менш відомих мені прізвищ. Але все це було не те. Ми ліниво копирсалися у своїх тарілках: вермішель із запліснявілим солоним огірком, сир, щр був политий рідкою сметаною... Напівпорожня їдальня з вапняним запахом та синіми стінами не викликала апетиту. За двома сусідніми столиками сиділо кілька людей. Я впізнав одного сивочолого кінодокументаліста в потертій джинсовій куртці (як ми тоді мріяли про таку закордонну ганчірку!). Він був із донькою і дружиною. Трохи далі сиділи три кобіти.

Вони голосно перемовлялися, реготали, позираючи то на нас із Максом, то в бік сумного кінодокументаліста. Одна з жінок курила. Але вона була досить огрядною та стриженою.

— Здається, ми тут здохнемо від нудьги! — зауважив Макс. — Хоча... можна ходити у триденні походи в гори. Я бачив оголошення на дошці. Ти як щодо цього?

— Ще не знаю...

Ми так-сяк поперегортали вермішель, не без задоволення випили по дві склянки холодного кефіру й вийшли на сонце. Я ще недостатньо добре знав Макса, і мені захотілося відірватися, прогулятися наодинці.

— Ну, ти куди? — мимоволі запитав я.

— Піду ще покемарю, — відповів той. — А ти?

— Пройдуся...

Вранці територія турбази мала зовсім непривабливий вигляд. Скульптури були жахливі, альтанки поламани. Тільки непідстрижені кущі, високі дерева обабіч алей та клумби в різнокольорових капелюхах троянд були природними й не викликали роздратування. Попри все мені подобалося це запусніння. Я вийшов до басейну. Біля нього походжали кілька людей, але ніхто не наслідювався пірнути в зеленувату, вкриту ряскою воду. Швидше за все, вона була дощовою й простояла в цьому бетонному кориті ціле літо. По темній, непрозорій поверхні, як човники, ковзали кленові листки.

Я одразу побачив її. Даремно хвилювався, що не впізнаю! Вона лежала на смугастому рушнику й читала книжку. Її волосся — справді дуже темне й густе — було підібране у високий «кінський хвіст». Вона була у відкритому купальнику. Нічого спільного з учорашнім нічним образом. Та я був певен: це вона. Я сів на протилежному боці басейну й почав її розглядати. Марно! Я знову відчув дивну замиленість ока — скільки не вдивлявся, не міг зібрати увесь образ до купи. Він розсипався, як дитячі кубики. Чи гарний в неї стан? Я споглядав її ніжнорожеві п'яти, що світилися на сонці, і вони здавалися мені райськими яблукками. Можливо, вона була такою, як усі. Але в тому, напевно, й полягає сенс людських стосунків, що якоїсь миті «один з усіх» немов потряпляє в перехрестя небесних променів і стає першим, єдиним з усіх... Я бачив її саме в такому ракурсі — ніби вона була літаком, який «ведуть» два прожектори. Решта простору стала для мене темна й нецікава. Більше не було сенсу так прискіпливо придивлятися до неї. Я підійшов. Примостився поруч на траві й одразу відчув той терпкий нетутешній аромат, тільки вранці він був набагато слабшим, ніжнішим. Вона відірвала погляд від книжки й поглянула в мій бік. У мене не було впевненості, що вона мене впізнала, але я вже розумів, що звичайний варіант знайомства тут не пройде. Запитати, що вона читає, або — чи вірить у кохання з першого погляду? Ні, банально... Зацитувати пару рядків з Бодлера? Безглуздо... Заговорити про погоду? Ще чого...

— Не напружуйся, — раптом сказала вона, — мене звати Ліза. Ти ж це хотів дізнатися?

Її голос роздяг мене до нитки! Вона перевернулася на бік, підперла рукою підборіддя, подивилася мені прямо в очі. Сонце виблискувало на її смаглявому плечі, засліплювало мене.

— Куди ти щезла? — запитав я.

— А я взагалі люблю щезати, — відказала вона й знову зосередилася на книжці. Але я вже не міг жити без її голосу!

— Може, піднімемося на гору? — запропонував я. — Або з'їдемо в місто, посидимо в кав'ярні?

— Це зайве. Кав'ярень мені вистачає і вдома. А на горі зараз спекотно.

Я просидів біля неї аж до обіду. Сто разів мене гукали приятелі то на волейбольний майданчик, то в ліс, дехто зі «старичків» вітався з нею. Час від часу ми перемовлялися буденними фразами. Загалом, нічого особливого. Але трималася вона по-королівськи. Коли їй набридла моя присутність, вона сказала:

— Все, досить. Іди до своїх. Чого ти тут нудишся біля мене?

— Увечері побачимося? — з надією запитав я.

— А куди ж ми звідси подінемося...

Вона мене не зрозуміла! Якби я знімав кіно, із задоволенням вирізав би пару-трійку днів з цієї стрічки, щоби одразу перейти до головного. Я вже розумів, що намагатимусь заслужити її увагу, що ми обов'язково ще раз зійдемо на гору і що я спробую обійняти її. А що робитиме вона? Цього в моєму сценарії не було...

3

— Знаєш, ким ти опікувався цілий ранок? — запитав Макс, коли ми зійшлися в кімнаті перед обідом.

Я зняковів. Мені не хотілося теревені розводити про неї. Тобто — взагалі.

— Це ж — Єлизавета Тенецька!

Прізвище було мені знайоме, але я не міг згадати, де його чув.

— Авжеж! — пожвавився Макс. — Пам'ятаєш торішній молодіжний фестиваль «Ніч кіно»? Вона ж там посіла перше місце за короткометражний фільм «Божевільня»!

Он воно ще! Звичайно ж, я, від дев'ятого класу, бігав на цю всенощну, проривався на неї без запрошень усіма правдами-неправдами, аж доки після вступу на підготовчі курси, нарешті, отримав посвідчення й можливість ходити туди без проблем. Тоді з цим було суворо: на вході перевіряли кишень, виявляючи пляшки з алкоголем (ми проносили портвейн у термосах), крім того, з собою треба було мати комсомольський квиток.

Фестиваль тривав з ранку до півночі з короткими перервами на нараду журі, під час якої стомлені глядачі мали можливість з'їсти підсушені бутерброди в буфеті Палацу культури та відсморбнути з термосів «живильної вологи».

Фільм мені справді сподобався. Навіть приголомшив. Він був знятий дуже просто, без пафосу, без найменшого натяку на будь-яку ідеологію. Це було дивно, незвично. Його обговорення затяглося години на дві-три. Але ніхто не розходився, аж доки розпашілі в суперечках члени журі оголосили його переможців, а представники культсекторів райкому, обкому та решта спостерігачів безславно покинули поле бою, обізвавши це збіговисько «вакханалією на кістках справжнього мистецтва».

Навряд чи я міг би докладно переказати сюжет. Це була невеличка кінонела про самотність. День жінки — від ранку до вечора — яка безцільно блукає великим містом. І закінчення: машина «швидкої допомоги», люди в синіх халатах, заломлені руки, відчайдушні очі героїні. Як виявилось наприкінці, вона втекла з психіатричної лікарні. От і все... Як таке кіно взагалі могло потрапити на цей комсомольський кінофестиваль, не зрозуміло. Потім я довго згадував його, але ніколи не ідентифікував цю стрічку з жіночим прізвищем автора, не намагався з'ясувати, хто він. І от зараз був збентежений, приголомшений. Невже це вона? Ці теракотові кольори, навмисні подряпини на плівці, ця зйомка в манері підглядання в «замкову шпарину»... Мені стало страшно. Ні, мене не лякало те, що вона —

старша й талановитіша — все це тільки збуджувало мою уяву. Я просто відчував, що на мене насувається дев'ятий вал, і найрозумніше, що варто було б зробити — ніколи до неї не наближатися. Але для такого рішення я був занадто молодий.

Хоча досвід спілкування з жінками в мене був чималий. Батько працював головним інженером на одному з потужних підприємств міста, гроші у мене водилися. Аби «пізнати життя», ми з приятелями часто засиджувалися в ресторанах, грали на іподромі, вирушали в походи, і часом наші пригоди були досить небезпечними. Звичайно ж, без жінок не обходилося. Але серйозних захоплень досі не було. Хоча, певен, я багатьом зіпсував враження від того почуття, яке називається «першим коханням»: намагався не зустрічатися з однією дівчиною довше місяця, а найчастіше — й одного тижня. Я прагнув усього, багато й одразу. Відчуття усталених стосунків наводило на мене страшенну нудьгу. Жодного разу я не відчув каяття.

Щоправда, один випадок змусив мене трохи зупинитися...

Тоді ми — я та двоє друзів, старших від мене — сиділи в ресторані «Лісовий» та добирали собі достойні об'єкти для продовження банкету «на хаті» в Мишка. Це був хлопець із заможної родини, мешкав у чотирикімнатній квартирі в центрі міста й часто залишався сам, поки батьки інспектували «загниваючий» капіталізм західних країн. Товариші вже обрали собі кожен по дівчинці й очікували, коли ВІА (вокально-інструментальний ансамбль — так це тоді називалося) налаштує свої гітари, аби запросити дівчат до танцю, а згодом — додому. Я ж, як завжди, вишукував *дещо*...

Мене не приваблювали відверто вродливі тьолки «модельної зовнішності», як сказали б нині. Волоокі, довгоногі блондинки ніколи не подобалися мені — це все одно, вважаю я, що переспати з гумовою лялькою. Хоча з такими було набагато простіше домовитися. Об'єкти ж моєї уваги зазвичай до ресторанів не ходили (хоча це за тими мірками й коштувало копійки).

— Ну, ти — як? — нетерпляче запитували мене друзі.

Я відмахувався та роззирався на всі боки. А коли вже зовсім втратив надію й кинув погляд на перезрілу матрону за сусіднім столиком, до зали увійшло троє дівчат.

— Все о'кей! — відзвітував я, немов рибалка, в якого нарешті «кльнуло».

На одній з дівчат була чорна сукня. Це вразило мене. Влітку, коли всі вдягають світле, вона вирядилася, як ворона, і цим дуже вирізнялася з-поміж інших. Окрім того, в неї було нефарбоване волосся дивовижного мідного відтінку — пухнасте, «з іскринкою». Словом, дуже гарне волосся...

Я покликав офіціанта й наказав віднести дівчатам пляшку шампанського. Я любив «погусарити», а головне — спостерігати за враженням, яке справляють подібні вчинки, адже жінки тоді ще не були привчені не те що до «безкоштовного сиру», а й до речей більш елементарних. Ось і ці відразу схилили голови та почали збуджено перешіптуватися, стріляючи очима по залі. Спочатку навіть хотіли повернути пляшку. Офіціант щось довго їм пояснював, а потім (от наволоч!) кивнув у бік нашого столика. Всі троє, як за командою, подивилися в наш бік, а потім так само різко повідверталися, вдаючи байдужих. Я намагався здогадатися, про що вони можуть зараз розмовляти. По-перше, вирішують, кому з трьох належить несподіваний подарунок (судячи з того, як спалахнуло обличчя мідноволосої, подружки переконували в цьому саме її). По-друге, сушать голову над питанням: що робити далі. По-третє, обговорюють нас і міркують, хто з трьох зробив цей королівський жест. Почалися танці, я поклав край їхнім сумнівам: підійшов і запросив руду.

Потім ми всі разом сиділи за одним столиком до закриття ресторану й щедро оплачували дівочі забаганки — шоколад, крабовий салат, пляшку «Ведмежої крові». Те, що вечір закінчиться у квартирі в Мишка, — ні в кого не викликало сумнівів. Дівчину в чорному звали Сашою. Але це ім'я їй катастрофічно не пасувало, а тим паче ще безглуздіше звучало «Шурочка». Її сукня, коли я роздивився ближче, виявилася саморобною й дешевенькою, чоботи — шкільними, дитячими. Вона тільки закінчила школу, її подруги працювали на швейному комбінаті. Незважаючи на те, що ці фабричні кобіти виявилися жвавішими, «моя» намагалася від них не відстати. Тільки-но ми прийшли до Михайлової квартири, вона не вагаючись опинилася зі мною в ліжку. Коли пізніше я запитав — чому, Саша із подивом зиркнула на мене: «Але ж ти нас пригощав!» Ха! Як порядна дівчина, вона поквапилася розрахуватися!

Цю я пам'ятав найдовше. І не тільки тому, що мене вразили її сукня та руде волосся (решту її образу поглинав туман) — вона була з якогось іншого світу. І це злякало мене. Тоді я ще не міг збагнути, що він існує! Ми зустрілися кілька разів. Але якось мляво: мене вабили нові враження, а вона була надто аморфною у своєму ставленні до багатьох речей, які захоплювали мене, — остання прем'єра в театрі, нова збірка Євтушенка, бардівські фестивалі.

Закінчилися стосунки так само швидко, як і розпочалися після одного випадку. Ми йшли вулицею і дивилися, як робітники піднімають на фасад будинку величезний плакат із фотографіями членів Політбюро.

— Ось — купа свиней, — раптом сказала Саша, — а ми — їхня годівниця...

Я, коханий синок головного інженера прославленого заводу, обурився — як вона може таке казати?

— Звичайно ж... бувають перегини, але загалом... — промимрив я, — треба бути патріотом тієї країни, в якій живеш...

— Усі патріоти зараз — сидять! — відрізала вона.

— Як це — «сидять»? — не зрозумів я. — Сидять — злодії!

— Ага, злодії, — не вгамовувалася моя руда дівчина. — Бродський, Стус, Солженіцин... Усі — злодії!

— Ну, припустімо, Бродський сів за неробство, — не здавався я, хоча відчував, що тут щось не так. Про інших нічого не міг сказати.

— Ага, — ще уїдливіше мовила вона, — поет повинен пахати!

— А хіба ні?...

Тут вона зайкусила язичка, хоча щрки її палали. Потім, повернувшись додому й проаналізувавши цю розмову, я вирішив, що дівчинка наслухалася рязкого від батьків. І злякався. Теоретично я знав, що існують люди, незадоволені владою. Але щоб ось так зіткнутися із цим через якусь шмаркачку! Життя видавалося мені прекрасним, і я не хотів, щоби в нього входила смута, безлад, сум'яття. Усе талановите, гадав я, повинне долати перешкоди. Інакше не цікаво! А вона твердила, як папуга: «Свобода не може бути дозованою!» І я не розумів, що вона має на увазі. Та й хіба розуміла це вона своїм ще напівдитячим розумом? Навряд чи. Швидше за все, повторювала слова дорослих... Зрадників та штрейкбрехерів! Наші зустрічі обірвалися.

Але потім я згадував Сашу дедалі частіше. І починав розуміти, ПРО ЩО вона казала, й відчував себе закінченим покидьком, ідіотом і негідником. Дивно, але саме цю дівчину я згадав, коли дивився «Божевілья», що його зняла Єлизавета Тенецька...

Згадав і зараз. Можливо, тому, що мене охопило відчуття, трохи схоже на те, що й тоді, тільки цього разу воно було сильнішим, гострішим: я НЕ БАЧИВ мою нову знайому. Мені було байдуже, яка вона — стан, колір очей, ноги, руки, волосся, зрештою — вік. Важливо було єдине: вона є.

Мій сусід по кімнаті запевняв, що «Тенецька — супер». Але навіть якби це було і не так — байдуже! Вона існувала, як небо, в якому я побрів, перечіпаючись та падаючи, нічого не помічаючи ані під, ані над собою...

Потім ми часто бачилися то в їдальні, то в кінозалі, то біля басейну. Вона привітно кивала мені головою і проходила повз мене. Словом, днів п'ять із мого сценарію можна спокійно викинути. Я шукав нагоди. І нарешті побачив її ім'я в списку інструктора, який набирав групу для походу в гори. Я помчав за грошима — дводенний маршрут коштував близько п'ятнадцяти карбованців — і підійшов до нього.

— Ви запізнилися, — категорично відказав дядько в зім'ятих спортивних штанях, — група вже укомплектована.

— Але ж яка різниця? Невже ви не можете записати ще одну людину?

— За інструкцією належить — дванадцять! — відрізав той. — Підете наступного разу. Довго гав ловили!

— Що за дурнувата інструкція? — не вгамовувався я. — Хіба ви не хочете заробити?

— Ха! Це тобі не приватна лавочка, я тут на державній службі. Дванадцять — цифра, що затверджувалася там... — він тицьнув пальцем угору.

— Богом чи що? — намагався пожартувати я.

— Не блюзнірствуйте, юначе. Навіщо мені відповідати за більшу кількість народу? От якби я не набрав групу — тоді будь ласка! А так мені зайвий клопіт ні до чого, я за вас одного премії не отримаю.

Тоді я миттю збігав до котеджу й до вже запропонованих п'ятнадцяти додав ще двадцятку.

— Так нормально буде?

Дядько пожвавішав, дістав список і з поважним виглядом вписав до нього моє прізвище.

— Збираємося завтра о шостій годині ранку біля їдальні. Сніданок отримаєте як «суху пайку»! Дивіться, не запізнюйтеся! — суворо наказав він.

...Ранок видався прохолодним, мав гіркуватий присмак осені, що наближалася. Цей присмак був особливо відчутний у вранішні години. Я поголився, одяг нову футболку та чистий светр, потер шрки одеколоном «Шипр» і засунув у рюкзак пляшку червоного домашнього вина, яке купив увечері в якійсь місцевої тітки.

На що я розраховував? Не знаю. Можливо, увечері, коли ми напнемо намети, мені вдасться прогулятися з нею?...

А ще я запхав у кишені всі гроші, які в мене були, коробку із сірниками, ніж, блокнот. Прийшов до їдальні першим. Мені належало ще з півгодини гадати: чи з'явиться вона? Я вже здогадувався, що її вчинки можуть бути непередбачуваними. Коли нас було вже дванадцяттеро, інструктор почав нервово поглядати на годинник. Нарешті в кінці алеї з'явилася вона.

— Наша зірка у своєму репертуарі! — прокоментував хтось.

У групі, крім мене та неї, було дві сімейні пари з дітьми підліткового віку — всього сім осіб, дві дами бальзаківського віку та кінодокументаліст із донькою. Нудьга смертельна! Але я зрозумів, що в мене немає конкурентів, а в неї — вибору. Тому, як тільки вона наблизилася, взяв її торбу й закинув собі на плече.

— Отже, товариші, — звернувся до нас інструктор, — поведу вас найкоротшим шляхом: шрб не обходити всю територію, підемо через алею — там у паркані є дірка... Це, звісно, непорядок, але не будемо марнувати часу!

Я швидко глянув на Лізу. Вона посміхалася.

І ми пішли вже знайомим мені шляхом — через луг до підніжжя гори.

— Не знаю, навіщо все це мені потрібно... — ніби продовжуючи розмову, сказала Ліза. — Не люблю колективних заходів. Але тут так нудно...

— Ти ж сама відмовилася розважитись. Я ж запрошував... — відповів я, зовсім забувши, чи переходили ми на «ти».

Вона дивно подивилася на мене:

— ...і ми б говорили про кіно?...

Тут я зрозумів, як із нею треба розмовляти. Я це зрозумів, але не міг вимовити ані слова, як іноземець, який тільки починає вивчати незнайому мову.

— Ми могли б просто мовчати... — відповів я.

Коли група почала сходити вище в гору, розмови в наших неструнких рядах стихли, жінки сопіли, чоловіки, як справжні джентльмени, позабирали в них рюкзак і хекали ще дужче. Всі покидали светри. Сонце поволі підігрівало вологий ліс, із нього випаровувалася ніч. Ми минули те місце, на якому Ліза покинула мене. Я знову відчув тривогу. Розумів, що вона може повернутися й піти будь-якої миті. Але потім було вже запізно — ми піднялися надто далеко й вийшли на полонину — гірське пасовище. Велика галявина була оточена деревами дикої черешні. Ягідки були червоні й дрібні.

Ми затрималися біля одного з дерев. Я нахилив гілля, й ми майже одночасно ввіймали губами кілька ягід... *(Я вже кохав її! Боявся зайвого разу глянути на неї — від цього в мене різало в очах, як від спалаху лампи, ба більше — мене випалювало зсередини вогнище шаленого бажання, я вкривався потом, червонів, трясся, як осиковий лист. І ненавидів себе за нестриманість).*

— А пішли вони під три чорти! — раптом сказала Ліза услід групі, що вже перетинала полонину. — Ідемо строєм, як піонери. А скрізь така краса...

Кращого важко було й уявити.

— Давай сховаємося, поки вони підуть! — запропонував я.

Вона замислилася.

— Мабуть, зіпсуємо їм усе свято. Шукатимуть...

— Тоді пропоную просто загубитися. Випадково. Буває ж таке?

— Ага. А на ранок у місцевій газетці з'явиться стаття «Випадок у горах»... До речі, ти ж щойно вступив до інституту. Можуть відрахувати! Це мені втрачати нема чого. Фільми мені вже змивали...

— Тобто? — не зрозумів я.

— Дуже просто: беруть плівку й опускають в хімічний розчин...

— І «Божевілля» змили?

— Авжеж! — недобре посміхнулася вона. — Хіба могло бути інакше? Це як... Як примусовий аборт на восьмому місяці...

Вона витягла з пачки цигарку, повільно випустила струмок диму й подивилася на мене примруженими очима:

— А ти гарний. Тобі хто-небудь казав про це?

Перед тим як відповісти, я здолав купу різних емоцій, а головне ще й глухоту, яка на мить охопила мене (серце калатало прямо в голові!).

— Не пам'ятаю... — відказав якомога байдужіше.

— Гарзд, ходімо далі! — наказала вона. — Інакше, справді, загубимось.

Але ми все ж таки загубилися! Перейшовши полонину, не могли втямити, в який бік попрямувала група. Серце моє співало. Аби не

виявити радості, довелося трохи побігати й погукувати, але мені ніхто не відповів.

— Тепер це виглядає природно? — запитав я.

— Цілком. Може, повернемося?

— Навіщо?! Гадаю, до вечора ми їх наздоженемо. Знайдемо за димом ватри.

Потім ми знову йшли, то піднімаючись вгору, то спускаючись на рівнину, зупинялися, мовчали, зачудовані природою, падали у високу траву й пили воду з гірського джерельця. Вечір впав швидко, мов камінь. Ми в цей час підходили до чергового передгір'я. Довелося знову побігати та покричати, відшукуючи наметовий табір. По-думки я молився, аби мені ніхто не відповів. Власне, так і сталося.

— Отже, — сказала Ліза, — доведеться розкласти вогнище та перебути тут до ранку. Можливо, вони знайдуть нас на зворотному шляху.

— Ти боїшся? — стурбовано запитав я.

— Хто, я?! — Вона засміялася. — Усе найстрашніше зі мною вже було. А тепер розпочнеться тільки... прекрасне. Хіба тут погано?

Сині сутінки, щр впливали з лісу, накрили нас густою хвилею, ми стояли в ній по саму шию. А згодом незнайомі нічні запахи й таємничі звуки, яких вранці не було чути, поглинули нас із головою.

Я зібрав сухе гілля й зрадів, щр взяв із собою сірники. Порпаючись у рюкзаку, знайшов пляшку вина, про яку зовсім забув.

— Нас врятовано! — оголосив я, коли вогнище розгорілося, а мені вдалося проштовхнути корок всередину пляшки. Ми нагребли кучугуру сухої трави й сіли на неї перед вогнищем.

— Тільки я не взяв склянок, — сказав я.

— Отже, доведеться дізнатися про твої думки, — посміхнулася вона. — Якщр люди п'ють з однієї посудини, можуть прочитати думки одне одного.

Добре, щр було темно й відблиски вогнища не давали повного враження про колір мого обличчя в цю мить.

Ліза зробила ковток, і її вуста почорніли — це було місцеве ожинове вино, якого я не бачив у продажу ані в сільпо, ані в міських магазинах.

— Яке смачне! Справжнє, — сказала вона, — я такого щр ніколи не пила!

Я був готовий закрутити хвостиком і стати на задні лапки.

— Знаєш, мені завжди хотілося скуштувати саме такого вина, — продовжувала Ліза, дивлячись у вогонь, — але мені здавалося, щр такі вина — в чорних гранчастих пляшках — зберігаються лише в каютах затонулих піратських човнів... Якесь диво! — Вона зробила щр один ковток і простягла пляшку мені. — Добре, вгадує!

Я випив і почав «угадувати»:

— Ти приїхала сюди тому, щр... не можеш поїхати до Іспанії!

— Саме — до Іспанії! — весело підтвердила вона і знову вигукнула: — Чарівне вино! Давай далі!

Я зробив щр один ковток:

— Тобі кортить з'їсти величезну відбивну з кров'ю, засмажену на вугіллі!

— З перцем та кам'яною сіллю!

Я сьорбнув щр:

— Ти — відьма! Ти — в себе вдома!

Вона голосно зареготала, й ліс відгукнувся схожим звуком. Вона взяла в мене пляшку.

— Досить. Тепер моя черга!

Ковток:

— Ти в мене закохався.

Ковток:

— Тобі лячно...

Ковток:

— Ти увесь тремтиш, тому щр...

Я відібрав у неї пляшку й несподівано закинув її в куці. Ліза знову зайшлася сміхом. Прокляте вино! Де я його придбав? У якоїсь сільської тітки біля магазину...

— Досить, — сказала Ліза, — давай спробуємо заснути, доки вогнище не вигоріло.

Вона дістала зі своєї торбинки светр, натягла його і, скулившись, лягла на купі сіна. Я взяв свою куртку, вкрив її ноги й примостився поруч так, аби, не дай Бог, не доторкнутися до неї. Але хіба зміг заснути? Я спостерігав за нею крізь примружені вії і через деякий час із подивом помітив, щр вона — справді заснула. Ніби спала в теплому ліжку в себе вдома. Вогонь у ватрі щр трохи похрумкав залишки гілля, щр тліли в ньому, й остаточно помер. Я потонув у темряві й почав дослухатися до звуків: раптом на нас вийде ведмідь або вовк. Я мав вартувати! А ще... мені було страшенно прикро лежати поруч із цією дивною дівчиною, щр так швидко і просто заснула. Вона зовсім не сприймала мене всерйоз. Мабуть, я поведився цілий день, як дурень. Однак думав я щр й про інше: все одно не посмів би до неї доторкнутися! Принаймні тепер...

Вранці ми вже лежали, щільно наближені одне до одного. Це вийшло випадково. Холод розбудив мене, і я побачив, щр її руки, зворушливо стиснуті в кулачки, притиснулися до моїх грудей. Я завмер, зробив вигляд, щр сплю. А потім справді заснув щр раз (чого пізніше не міг собі вибачити!). Прокинувся від якогось руху поруч. Ліза сиділа до мене спиною й розчісувала волосся, потім повільно почала заплітати його в косу. В мене зайшлося серце: здавалося, ми жили посеред цього лісу цілу вічність! Ми давно вже були разом, і цей вранішній ритуал заплітання коси я спостерігав завжди. Залишалося тільки невимушеним та звичним рухом пригорнути дівчину до себе... Чому життя — не кіно, котре можна змонтувати на свій розсуд?! Адже так буде, скажімо, через рік, міркував я, то навіщо ж тоді втрачати дорогоцінний час? Що б зробив на моєму місці Мишко, мій давній приятель? Він зараз просто вхопив би її за плечі, притулив до себе й промовив щрсь на кшталт: «Змерзла, крихітко?» Жах! І... дістав би ляпаса. Або не дістав, якби це була не вона, не Єлизавета Тенецька. Мені ж залишалося тільки спостерігати, як її проворні пальці ковзають поміж пасмами. Потім вона обернулася.

— Прокинувся? Змерз?

— Трохи. А ти?

— Ну, ти ж мене так добре зігрівав усю ніч! — усміхнулася вона. — Збігай-но за пляшкою. Зігріємось. Не бійся, вранці вино втрачає

чари!

Мені довелося полізти в куші й відшукати зачарований трунок. Ліза дістала зі своєї торбинки печиво, й ми трохи «заморили черв'ячка».

Коли вже повністю зібралися, привели себе до ладу, востаннє поглянули на свій нічний прихисток.

— Ніколи цього не забуду, — сказав я.

— Забудеш... — не погодилася Ліза й додала: — А взагалі, було добре. Але тепер уже точно треба якось вибиратися звідси. І чимшвидше. Упевнена, нас уже шукають.

Але «швидше» не вийшло. Ми йшли ще півдня. Цього разу вона справді втомилася, і я взяв її за руку. Ми знову спускалися та піднімалися крутими схилами. Ліс та гори кружляли нас, як карусель.

Годині о п'ятій небо вкрилося темними грозовими хмарами, повітря стало вологим, мов ганчірка, яку ось-ось мають викрутити, земля під ногами стала грузькою.

— Зараз почнеться злива, — сказала Ліза, — треба зійти в долину.

Ми прискорили крок. Спуск був крутим, але крізь густі чагарники ми з радістю побачили якесь обійстя і швидко попрямували до нього. На подвір'ї порався господар — відлюдкуватий вуйко в закачаних по коліно парусинових штанях. Він швидко згрібав до купи сіно й накривав скирти брезентом. Його, звичайно, наша присутність не обходила. Чорне небо вже наблизилося до самої землі, й звідти оберемками золотого гадюччя випадали блискавки.

— Впустите нас перечекати грозу? — запитав я.

— Ця гроза — на всю ніч, — сердито відказав вуйко, — а в мене в хаті одне ліжко...

— Тоді пустить на горище, — я кивнув убік дерев'яної будівлі, що нагадувала хлів чи курятник.

— Там внизу кури...

— А нагорі? — із надією запитала Ліза.

— Нагорі — сіно... Ще підпалите.

Небо вже прогнулося й висіло низько, як пластиковий пакет, що був наповнений водою. Не вистачало найменшої дірки, аби на наші голови ринув водоспад. Ліза тремтіла, вона, певно, застудилася. Я повитягав з кишень усі гроші, які в мене були, зняв із руки годинник і золотий ланцюжок — матусин подарунок — із шії. Все це тицьнув у руки господаря. Він недовірливо зиркнув на мене, зважуючи на долонях цей скарб. Тоді я ще скинув куртку — вона була зовсім новою. Дядько засунув її під пахву, махнув рукою в бік хліву і, кинувши граблі, побіг до хати.

— Захочете молока чи хліба — зайдіть вранці! — гукнув до нас уже з вікна.

Ледве ми переступили поріг сховища, як за нашими спинами загуркотів всесвітній потоп. Кури вже спали й незадоволено завоктали уві сні, притискаючись одна до одної. Вони були схожі на білі примари.

Я допоміг Лізі піднятися на горище. Воно майже до верху було набите запашним сіном. Ми провалилися в нього, як у хмару. Чули, як по даху гукають важкі, немов каміння, краплі дощу. Ліза лежала на спині, її дихання було важким. Я обережно доторкнувся до її долоні. Вона була холодною. Ліза не відсмикнула руку... Я насмілювався, підніс її до вуст.

Потім мене накрила хвиля ніжності — дивною, незнайомою мені ніжності, що була змішана з відчаєм.

— Ти не щезнеш? — запитав я.

Вона перевернулася на бік, і ми якусь мить дивилися одне на одного, її очі плавали переді мною, як дві вологі сині рибини. Я пригорнув її до себе. Але вона відхилилася:

— Послухай-но, я б не хотіла морочити тобі голову. Навряд чи все це можна буде вважати випадковістю. Я в цьому дешо тямлю...

— Звичайно, це не випадковість. Це не може бути випадковістю... — Я задихався, цілюючи її руку все вище й вище. — Я мріяв про тебе з першого ж дня!

— Зачекай! — Вона різко випросталася й сіла навпроти по-турецькому. — Мені все це зовсім ні до чого. Розумієш?! Та й тобі також.

Тобі скільки — вісімнадцять? Отже, я на десяток років старша.

— Яке це має значення? — не розумів я.

— Для сьогоднішньої ночі, звичайно, ніякого, — погодилася вона, — але ж тобі, впевнена, цього буде замало. Я правильно розумію?

— Так. Швидше за все, я однолюб.

— От бачиш. Навіщо ж мені псувати твоє життя? У тебе ще все попереду...

— З тобою!

— Ні. По-перше, в мене — дитина...

— Чудово!

— По-друге — своє життя, до якого я звикла, яке не збираюся змінювати жодним чином. Ця хвилинка мине, а ти потім почнеш переслідувати мене, чогось вимагати... А я від цього так втомилася. Мені це не потрібно. Розумієш?

Але я вже не розумів нічого...

Потім уривчастими спалахами, як і в перший вечір, я бачив тільки її легкий, прозорий контур, що витав наді мною. Все заплуталося. Дощ і вітер розгойдували сарай, мов човен, шурхотіло сіно, і я обіймав її разом з оберемками сухої духмяної трави. Вона й сама була травою, що задурманила мене, подряпала з ніг до голови, до крові, що виступила на спині та ліктях...

Я сказав їй, що — однолюб. Але тоді ще не знав, що то була правда.

Єлизавета Тенецька

Вона повернулася до міста раніше, ніж передбачав термін путівки. Втоплена, застуджена і роздратована. Адже якщо терпіти не можеш усього колективного, навіщо ж було пхатися в той похід? Кістки ще нили від подорожі у візку, в якому господар того сараю довів її та студента до турбази. Як виявилось, зайшли вони досить далеко, адже візок цугикав по лісі та горах години зо дві. На турбазі цю пригоду зам'яли. Занадто мовчазною виявилася й дивна парочка: студент перебував у стані незрозумілої ейфорії, дамочка загрозливо відмахнулася від медсестри, що підступала до неї з термометром...

Добрий же вона мала вигляд у ту мить! І навіщо взагалі потрібен такий відпочинок? Піддалася на умовляння подружки, й ось результат: та сама нудьга. Тільки до неї додався романтичний інцидент. Ні, треба щось із собою вирішувати!

З вересня вона мала працювати на кафедрі, щось там викладати, розпинатися перед зеленими першокурсниками, знаючи, що кожне її

якою буде просякнута брехнею. Ілюпчикам та дівчаткам за цих умов, що існують нині, ніколи не зняти свого «Андрія Рубльова». А тоді — про що може йтися? А ще її непокоїла думка, що, швидше за все, серед студентів може бути *цей*. Брутальнішої ситуації годі й вигадати!

Ліза піднялася на третій поверх, витягла з кишені ключ від загальних дверей. У довгому коридорі було темно й тихо, сусіди ще не повернулися з роботи. Ліза штовхнула двері своєї кімнати — вона її не замикала, кинула валізу на порозі й підійшла до ліжка. Сіла. У кімнаті пахло пилом, як це буває завжди, коли господарів довго немає вдома. Треба було зателефонувати мамі й попросити, аби вона привезла Ліку ближче до вечора, поки вона прибере, сходить до магазину по хліб та молоко, приготує щось смачненьке...

Літо скінчилося... Воно було коротким і промайнуло майже непомітно. Ліза згадала, які надії на нього поклала. Протягом року тривали переговори про включення її до делегації, що їхала на конференцію до Мадрида. Їй довелося зібрати неймовірну купу довідок, включно із медичними, обійти сотні бридких кабінетів, де кожен клерк кидав на неї скептичний погляд та, як і годиться, запитував: «Чи не маєте наміру залишитися за кордоном?»

Дехто пропонував обговорити це питання «за чаркою кави» десь у затишному валютному барі — особливому місці, яке було доступне лише обраним. І ось нарешті, коли все нібито вийшло, її викликав завкафедрою і, блукаючи очима шпалерами власного кабінету, пояснив, що там, «нагорі», раптом з'ясувалося, що вона має дитину від «неблагонадійної особи», яка відбуває строк за антидержавні вислови.

— Дитинко, — сказав він, — вам належало б одразу про це повідомити. Бо вийшло, що ви навмисно приховали цей факт. Тепер уже запізно буде змінити. От якби дитина не було... Ви ж не реєстрували свого шлюбу?

Це було правдою. Коли вдома дізналися, що Ліза спілкується з неблагонадійними особами і її вже викликали на розмови «до органів», мати сказала: «Добігалася!» А коли з'ясувалося, що вона ще й вагітна, додала суворо: «Догулялася...» Щось пояснювати не мало сенсу. Це потребувало занадто багато слів та зусиль, а вона віддавала перевагу мовчанню.

Після випускних іспитів у інституті її улюблена викладачка, помітивши занадто кругленьке черевце, сказала їй наодинці:

— Тобі буде важко. Але навіть не через дитину. Те, що ти вирішили її залишити — добре. Запам'ятай: ти дуже талановита. І маєш вистояти — перечекати, перетерпіти. Залишайся поки що в аспірантурі, а там побачимо. Час змінюється. Дбай про дитину, налагоджуй побут — це також дуже важливо. І — чекай. Можливо, залишилося вже недовго...

Тепер маленькій Ліці два роки. Часу минуло не так уже й багато. А терпець уривався. Особливо це стало зрозумілим після відмови щодо поїздки. Не кажучи вже про знищення «Божевілья» та ще деяких стрічок, що їх бачили лише однокурсники. І вона насамперед опікувалася Лікою.

Вона завжди знала, що в неї буде дівчинка саме з таким іменем!

Колись давно, у дитинстві, Ліза з бабусею відпочивали в пансіонаті на березі Азовського моря. Їй тоді було, здається, одинадцять, а довкруги — жодної ровесниці. Тоді вона познайомилася на пляжі з чотирирічною дівчинкою. Точніше, мала сама підійшла до неї. Спочатку Ліза незадоволено відмахувалася від її наполегливих запитань, а потім — зацікавилася. А згодом взагалі сталося диво: крихітка виявилася розумницею та ще й великою фантазеркою. Дівчинка мала ім'я — Ліка.

— Анжеліка? — допитувалася Ліза. — Ангеліна? Лікера?

— Ні, Ліка! — наполягала мала.

Про що вони розмовляли тоді, згадати важко, але в Лізі залишилося дивне враження, ніби вона зустріла маленького янгола, який умів говорити просто про складне. Розважаючись, Ліза ставила дитині найскладніші запитання, про які думала сама: «Чи є Бог?», «Як на Землі з'явилася перша людина?» і навіть про влаштування Всесвіту — а дівчинка видавала такі шедеври, які варто було б записувати. Не записала. А тепер забула остаточно. Залишилося ім'я — Ліка.

Ліка — дівчинка, дитя такого короткого й пекучого кохання, її надійний якір, що втримує біля берега. Вона народжувалася під мелодію Моцарта, яка линула з лікарняного репродуктора, — так само легко, як і ця музика кілька сторіч тому. І Лізі здавалося, що на ній не запрана лікарняна сорочка з величезною розпіркою на животі, а венеційське мереживо. Кілька днів перебування в пологовому будинку були найщасливішими в житті. Цьому відчуттю не заважало ніщо — ані таргани, що снували по стінах, ані судина, що лопнула в оці, ані балачки трьох сусідок по палаті, які безкінечно сварили власних чоловіків. Вона хотіла, щоб її дівчинка була схожа на Ліку з її дитинства. Коли медсестра винесла немовлят — по двоє в кожній руці, — Ліза одразу ж упізнала своє: з-під казенного капелюшка виднілися каштанові кучері.

— Яка ловка дівка вийшла! — сказала медсестра. — І спокійна така... Мабуть, буде професоркою...

Тепер усе її життя присвячене Ліці та... чеканню. І в ньому немає місця нікому іншому! Тим паче — якомусь студентові.

Останнім часом вона зауважувала, що її не цікавить ніщо зовнішнє. Вона, наче губка, всотувала в себе всі соки довколишнього світу, і цей світ — в кращій, модифікованій формі — досконалий та справедливий, існував всередині неї. Усе, що відбувалося ззовні, включно з нечисленними романами, Ліза сприймала ніби краплю йоду в склянці з чистою водою. Світ, який вона будувала всередині («Треба перетерпіти! Часи змінюються...»), не був повітряним. Він очікував на свій час...

...Проблеми почалися з першого ж дня занять. Вона увійшла до аудиторії й одразу ж наштовхнулася на очі. Його очі. Студент сидів у першому ряду і не зводив з неї уважного погляду. Це було нестерпно. Тим паче, що їй уперше доводилося постати перед студентами в новій якості — як куратор курсу. Спочатку їй здалося, що ці очі дивляться досить нахабно та двозначно. Але з кожною хвилиною це враження зникало. Як людина, що звикла розуміти найменші відтінки почуттів, Ліза відчула, що в цих очах немає агресії, зверхності або найменшого вульгарного натяку на серпневу пригоду. Погляд студента ніби обволікав її захисною аурою, оберігав її. І вона заспокоїлася.

Наприкінці пари, на якій вона дала першокурсникам розклад, пояснила деякий розпорядок і сказала вступне слово, він підійшов до неї серед інших — головним чином, дівчаток — і, почекавши, поки схлине їх захоплений лемент і вони розійдуться, сказав:

— Я б хотів запросити вас... тебе... до себе в гості. Це можливо?

Вона суворо насупила брови:

— Ні. Сподіваюся, це зрозуміло? Чи будуть проблеми?

Він майже вкрився памороззю, як від дихання крижаного океану, на чолі навіть проступили бісеринки поту.

— І прошу вас, — додала Ліза, — називайте мене, як усі, — на ім'я й по батькові. Інакше... Інакше мені доведеться завтра ж звільнитися з роботи. Домовилися?

Він кивнув.

— Добре. Я чекатиму. Скільки треба...

— Зайвий клопіт! — вона закрила журнал і швидко попрямувала до дверей, на порозі озирнулася. — Не бери дурного в голову, хлопчику! У тебе ще все попереду.

Ось, загалом, і все. Ліза ще посиділа на кафедрі до другої й збралася додому.

Шла містом, ніби в тумані, важко продираючись крізь ватяну пелену, що насувалася на неї великим каламутним клоччям. Можна було б зайти до Будинку кіно, випити кави, зустрітися зі знайомими, засісти в їхньому товаристві до сьомої години (о сьомій мама приводила додому Ліку), але тоді голова буде захарашена безліччю зайвих клопотів і проблем, вечір буде зіпсовано. Але що робити до сьомої?

Ліза відчувала себе самотнім човном, що безглуздо б'ється об чужий берег. Спрага життя ворухилася в ній, як... як каміння в нирках. Якби можна було розчинити, перемолоти їх у собі. Тоді б усе її єство наповнилося веселими повітряними кульками і вона б злетіла разом із ними туди, де... «Де — що?» — подумала Ліза. Де панує радість, природна радість від буття, від насолоди повітрям, вином, запахом лісу... «Так буде!» — сказала собі Ліза. Але не зараз, не тепер. Таємничий ліс — свіжий і веселий, із прозорими джерельцями та рясними дикими черешеньками ще прийме її у свої обійми. Треба тільки зачекати. Раптом вона задихнулася від спогаду про запах сіна там, на горищі, в хліві-курятнику... Хлопчик-студент обіцяв чекати. Чекати — чого? Яка різниця! Адже вона чекає. То нехай чекає й він.

Ліза вирішила зайти до кав'ярні — своєї улюбленої, що міститься на першому поверсі міської лазні. Каву тут заварювали не розчинну, а справжню — по-східному, на гарячому піску в керамічних турках, й завжди було мало народу. Тільки ті, хто знав про існування цієї незвичної забігайлівки для любителів попаритись.

Ліза обережно взяла філіжанку з кавою, тримаючи її на долоні: тут навмисно відбивали ручки (аби ніхто не поцупив!), і присіла за столик, що стояв у найдальшому кутку. Кав'ярня була майже порожня. Час був невизначений: для вечірніх посиденьок — зарано, для вранішнього ритуалу — запізно. Ліза із задоволенням зробила ковток і мимоволі подивилася на вхідні двері — тут кілька років тому збиралася її «сумнівна» компанія. Тепер невідомо, хто де... Стоп! Ліза напружила зір, розглядаючи у напівтемряві силует жінки, яка щойно увійшла.

Вона не помилилася. Це справді була головна героїня її знищеного фільму, талановита актриса, яка після багатьох триумфів канула в безвість. До Лізи доходили чутки про її бурхливий роман з відомим режисером, про його трагічну загибель, у якій її звинуватили, навіть тримали три роки в колонії суворого режиму, і про те, що вона почала досить серйозно пити.

Три роки далися взнаки, наклали відбиток на зовнішність, ходу, поведінку, але жест, яким жінка поправила зачіску, залишився тим самим — елегантним, ніби в її житті не існувало ані синьої казармової уніформи, ані кирзових чобіт.

Актриса (Ліза називала її шанобливо — Анастасією Юрївною) оглянула зал й безпомилково попрямувала до її столика. Ліза підвелася назустріч, вони мовчки обнялися, постояли так хвилину, на подив іншим відвідувачам, доки щемлива мить зустрічі не перетворилася на момент ніяковості. Сіли за столик.

— А ти зовсім не змінилася, дорогенька, — сказала актриса, — що двадцять п'ять, що двадцять вісім — різниці не відчувається. У ці роки жінка може виглядати однаково, навіть помолодшати... А в мої роки... Але — заради Бога! — без компліментів! Мені нині всі роблять компліменти, ніби я не з тюрязи, а з косметичного салону вийшла...

Як завжди, вона говорила багато й майже не слухала співрозмовника. Лізу це вразило ще на зйомках: інші були напружені, повторювали слова ролі, вживалися в образ або зосереджено мовчали, а ця поводитися так, ніби вихлюпувала із себе все зайве, як воду з банку з густою олією. Ліза знала її з дитинства із фільмів і театральних ролей — грала вона головним чином принцес у дитячих казках, ніжних «тургенєвських» дівчат й «арбузівських» максималісток. Мила кирпатість, охайненьке кругле обличчя, брови-«стрілочки» і — грація в кожному порухові. Коли Ліза вступила до тетрального, афіші з портретами цієї зірки були розклеєні по всьому місту. Навчаючись, Ліза підробляла в театрі костюмером. Часом, у вихідні, коли актрис не було, вона одягала їхні сукні й крутилася перед люстром. Одного разу в цей момент увійшла вона, примадонна. Щоправда, тоді вона вже не була ніжним янголом і, як пліткували, тихо спивалася після смерті трирічного сина, залишаючись при цьому особою трагедійно-романтичною, об'єктом для пліток та залицянь. Вона увійшла нечутно й зупинилася прямо перед Лізою:

— Яке золото нидіє в костюмерниці! Це ж треба... — промовила вона, безсоромно поглинаючи Лізу своїми великими очима. — Ти саме така, якою я завжди мріяла бути — «тою, що на вугіллі все перетворює!»

— А ви — така, якою мрію бути я! — насмілилася Ліза на відповідний комплімент.

— Ти мене знаєш?

— Бачила в кіно й на сцені, — Лізі раптом стало цікаво й ніяково: жінка, котра стояла перед нею, була незвичайної вроди, недосяжна. Вона чула, що дехто називає її «геніальним стервом»...

А потім було «Божевілля». Те, що грати буде саме Анастасія, Ліза знала наперед. Ця роль стала кращою роботою Анастасії в кіно. Кращою і... останньою.

— Ти п'єш чи праведниця? — обірвала її спогади актриса. — Може, пригостиш?

Ліза підійшла до шинкасу й купила чарку коньяку. На обличчі актриси проступив рум'янець. Вона випила залпом. Лізі стало сумно.

— Ти щось зараз робиш? — запитала її Анастасія.

— Ні. Я залишилася на кафедрі. Працюю.

— От і розумниця, — зраділа чомусь співрозмовниця, — може, вцілієш... Таким, як ти, краще сидіти тихо, як миша... — Актриса непевним рухом піднесла палець до вуст, і Ліза з жахом зрозуміла, що їй вистачило б і наперстка, аби захмеліти. — З'їдять тебе, ой, з'їдять. Не заздрісники, так мужики. Але, знаєш, що я тобі скажу — не дай себе зламати. Гнутися — можеш, а ось так, шрби навпіл та ще й з тріском — ні! Не ті часи для таких, як ми, не ті... Ось я народилася «Настасією Пилипівною», а що бачу: дріб'язок, чвари, спітнілі долоньки... Ти колись зніми щось по Достоєвському, га? Не зараз, а колись потім... Я в тебе хоч стіл кухонний буду грати! Обіцяєш?

— Звичайно, Анастасіє Юрївно. Тільки це не скоро буде...

— Коли буде — тоді й покличеш... — голос її раптом набув агресії, — а не буде — туди тобі й дорога! Значить, народилася костюмерницею — в костюмерниціх і помреш! Давай ще вип'ємо, коли грошей не жаль...

Ліза знову замовила коньяк.

— А тепер — іди! — сказала актриса, схилившись над чаркою.

— Пробачте...

— За що? — зиркнула на неї Анастасія. — Я, можливо, в тебе тільки й зіграла по-справжньому. За це й здохнути не шкода. Але я не здохну. Все, йди, йди... Я недобра стаю, як вип'ю...

Ліза підвелася. На порозі знову глянула в напівтемряву кав'ярні. Актриса сиділа, низько схиливши голову і схрестивши під столом ще стрункі ноги в грубих панчохах. По одній з них побігла «стрілка». Ця стрілка ніби навпіл розкрояла серце Лізи.

...Мати привела Ліку трохи раніше. Дівчинка сиділа на килимку і щось малювала на папері, промовляючи при цьому щось на кшталт «пля-пля». Ліза знала, що в перекладі це означає — «писати». Ліза тихо зупинилася на порозі. Вона дивилася на круглу пухнасту голівку з м'яким, майже пташиним, волоссям. Воно стирчало на всі боки, відкриваючи тонку шийку з темною заглибкою посередині. Голова дівчинки була схилена, і це підкреслювало її пухку щічку, з-за якої майже не видно було кирпатого носика. Проте довгі, як у ляльки, вії були пречудові. Дівчинка зосереджено водила олівцем на папері та зрідка зітхала від напруження. Ліза гукнула до неї. Дівчинка вмить озирнулася, і її обличчя освітілося безтурботною посмішкою. Ліза не могла вирішити — чи гарна вона? Риси обличчя надто дрібні — крихітний ніс, охайний, чітко окреслений ротик, зеленкувато-блакитні очі. Високе чоло в оточенні рудуватих кучерів робило це обличчя непропорційним.

Вони з хвилину розглядали одна одну. Нарешті Ліка насупила чоло й пояснила: «Пля-пля!» Вона «писала». Ліза із розумінням кивнула й зачинила двері...

Денис

1

Я не міг дочекатися початку занять. Раптом усе здалося дрібним та другорядним — і вступ до інституту, і мрії про славу...

Вона так несподівано поїхала, раніше, ніж передбачалося терміном пугівки, майже втекла. Коли я про це довідався, на мене навалилася порожнеча. Таке враження, ніби вирізали якийсь важливий орган. Я скидався на метелика з відірваним крилом: бився, намагаючись злетіти, й тільки кумедно та даремно збивав під собою пил. Невже так буде завжди, з відчаєм думав я. Ліс більше не вабив мене. Я став нецікавим для своїх приятелів і намагався триматися від них якнайдалі. Ледве дочекався кінця терміну й першим вранішнім автобусом поїхав до райцентру, аби швидше сісти в потяг.

Сподівався, що вона зателефонує (я залишив їй номер телефону, бо вона не дала свого), і ще з тижень до початку занять тупо просидів у хаті. Ночами я дивився на місяць — такий круглий та рівний, як поверхня дзеркала. Спостерігав, як він піднімається над верхівками дерев і дахами, перетинає небо й повільно розчиняється в сірій пелені ранку. Скільки таких місяців має прогулятися небосхилом, поки мої сподівання справдяться? Відповіді не було. Шукати її в інституті я боявся.

...Коли вона увійшла в аудиторію і швидко та байдуже поглянула на мене, я зрозумів, що нічого не буде. А коли сказала, що я «не брав дурного в голову», вирішив чекати. Чекати, скільки треба. Я знав, що це буде нелегко. Але інтуїтивно відчував: квапитися не можна.

Спочатку мені навіть подобалося культивувати в собі страждання «юного Вертера». Зрештою, я був романтичним, захоплювався Блоком і нічого не мав проти, аби в моєму житті з'явилася Прекрасна Дама. І не міфічний образ, а ось така — реальна й досяжна. На кілька тижнів мені вистачило збудливих спогадів про її досяжність. Я тільки те й робив, що відновлював у пам'яті кожну хвилину тієї ночі й ловив себе на думці, що роблю це, як... кіномонтажник, а не як коханець. Мені було важливо відродити «плівку», а не відчуття. Ось коли я відтворю її з точністю до секунди й надійно зафіксую в уяві, міркував я, тоді вже віддамся чуттєвому сприйняттю. Мабуть, уже тоді в мені прокинувся той, хто, за словами Блока, «віднімає запаху квітки»... Я навіть сердився на себе, коли, відновлюючи черговий уривок зі спогадів (ось блискавка перерізає небо, і в її спалаху виникає бронзовий вигин стегна...), вкривався потом і втрачав логіку. Доводилося прокручувати все наново.

Я прокидався спустошений і розбитий, ліниво снідав і брів до інституту без жодного ентузіазму.

— Ти ж так мріяв про навчання! Чого тобі не вистачає? — не витримала одного разу мати. — Згадай, скількох зусиль тобі коштував цей вступ! До того ж, якщо ти добре вчитимешся, у батька буде більше підстав домовитися про твоє звільнення від армії.

Почувши останню репліку, батько незадоволено насупився, мати перекинулася на нього:

— Так, так! І не треба пихкати — у нас єдиний син! Згадай, що трапилося з Вірочиним хлопчиком... Дениско піде в армію тільки через мій труп!

Вони почали сперечатися, і я випарувався з квартири...

2

Плівку зі спогадами я так і не відновив... Заважали звуки, запахи, солодкі хвилини запаморочення, в які я взагалі нічого не тямив. І, відповідно, не міг нічого вималювати в уяві. Я кинув це хибне й виснажливе заняття. Повернувся в реальність, у якій вона сиділа за столом у їдальні, виходила з інституту, йшла містом, заходила в магазини чи кав'ярні. Я почав стежити за нею. Шов на великій відстані, що — не дай Бог! — вона мене не помітила. Я вивчив її щоденний розклад, бачив, як щосуботи вона гуляє з донькою — рудим жабенятком, знав, що її улюблена кав'ярня — в приміщенні міської лазні. Одного разу, коли вона звідти вийшла, я, облишивши стеження, зайшов туди й намагався відгадати, за яким столом вона сиділа. І вгадав безпомилково — за маркою недопалка, який я... поклав до кишені.

Наступною стадією мого божевілля став цинізм. Тобто я намагався виробити його в собі, як змія виробляє отруту. Це був своєрідний психологічний тренінг. Гадаю, мене привітав би сам Фройд. Я знову прокручував у пам'яті уривки своєї серпневої пригоди, але цього разу зовсім у іншому ракурсі. Це було досить нелегко. Що, власне, відбулося, міркував я. Звичайний курортний роман, ні — романчик, гірше — банальна інтрижка, ще точніше — одноразове спарювання, секс... Примха дами, що знидилася, одна програшна партія в пінг-понг. Коли доходило до різних слизьких словечок, якими називають усе, що відбулося між нами на горіщі, я гриз зубами подушку. Аби остаточно все зруйнувати, треба було б зробити наступний крок: розповісти про пригоду двом-трьом однокурсникам. При цьому бути п'яним як чіп і пересипати мову лайками, змальовуючи в усіх подробицях її тіло й те, як вона тремтіла в моїх руках і як просила таємно зустрічатися в неї на квартирі... Можливо, цей кислотний дощ знищив би мою хворобу назавжди. Але я не міг так вчинити — довелося б знищити й себе.

Як позбутися нав'язливої ідеї і здобути рівновагу, я не знав. Кілька разів зустрічався зі своїми колишніми подругами. Але це призвело до нового шоку: я нічого не відчував! Тобто у фізичному плані все було нормально, техніку не втрачено. Але я з жахом відкрив у собі новий вид імпотенції: все відбувалося автоматично. Я був роботом, що виробляє гормони, — не більше. Після цих побачень я намагався відчути до своєї партнерки хоча б ніжність, згадуючи її руки, ноги, стегна та рожеві коліна, але цього відчуття не було. Замість того на думку спадало щось зовсім зайве: згадував пляму на шпалерах, дзижчання мухи, малюнок на килимі...

Я згадав про вино, прокляте тітчине вино, яке Ліза назвала «чарівним». Я ненавидів усе, що було пов'язане з забобонами, але зараз злякався майже по-бабському: а якщо тітка, що продала «з-під поли» ту пляшку, — справді відьма? А її вино — якесь «приворотне зілля»?

яким вона намагається звести нанівець увесь чоловічий рід?

...Через місяць, коли всі інші старанно конспектували нудні лекції викладачів, які видавалися мені повною нісенітницею, я відчув певне полегшення: на зміну цинізму з безглуздими зв'язками прийшли дієвіші почуття: ненависть і спрага будь-якої діяльності. Я тинявся вулицями і обмірковував, що мені зробити. Бити вітрини? Писати на стінах політичні лозунги на кшталт: «Свободу такому й такому»? Викрикувати вірші на перехресті чи нарватися на ніж у темному підворотті? Пам'ятаю точно, що хотів, аби мене скрутили санітари, щоби мене з рота йшла рожева піна разом із безтямними словами, щоби мені вкололи транквілізатори й замкнули в палаті, де б я міг вільно битися головою об стіну... Інше життя було мені не потрібне. Я втратив його сенс. Слава, про яку я мріяв, перетворилася на жменю багна, що полетіло мені в обличчя. Для чого й заради чого вона потрібна, міркував я, думаючи про це чи не вперше. Згадав казку «Про Руслана та Людмилу» — зворушливу дитячу ностальгію з голосом мами, яка схилилася наді мною, хворим на ангіну, та захоплено декламує пушкінські рядки. Проте, дивно, мені найбільш запам'ятався другорядний герой, що здійснює купу подвигів і, вже обернувшись на стариганя-відьмака, чує від Наїни одне й те саме: «Я не люблю тебе!»

Я не був стариганом, я був молодим, сповненим сил і планів, але ці чотири слова повністю вибили мене з життя.

...Навесні моїх однолітків почали забирати в армію. Багато хто з моїх однокурсників уже відслужили (перевагу при вступі на наш факультет віддавали саме таким), черга була за мною. Я спостерігав, як понижили батьки, як вони зачинаються від мене на кухні й довго гомонять, мама ридає, батько повертається додому пізно й не дуже тверезий, та мати не сварить його. Навіть навпаки — дістає через свою подругу (ту саму, в якій минулого року загинув син) імпорتنі напої та вранці кладе батькові в портфель. І він знову йде кудись «у бій».

Однак я не переймався цим доти, доки вони урочисто сповістили мене, що від служби в армії мене звільнено! Саме тоді моє божевілля відступило...

Армія! Ось де вихід. Я мушу йти, вставати за дзвоником (чи — сурмою, чорт його знає, як це відбувається), бігати по смугастому майдану, падати обличчям в багно, вставати й падати знову, відтискатися від підлоги, віддаватися чийсь волі, тим самим засвідчуючи своє перевтілення в робота, в механізм, в об'єкт для офіційно дозволених знущань.

Вранці я помчав до військкомату. А ввечері витримав важку розмову з батьками, яка закінчилася викликом «швидкої» для мами...

Я мужньо витримав безглуздий ритуал під назвою «проводи», не посадивши поруч із собою жодної зі своїх прихильниць. Вислухав урочисті напучування батька, сусідів, однокурсників, напився, цілувався невідомо з ким... Я хотів скоріше позбутися всього цього.

Потім я їхав у вагоні, дивився на стрижені потилиці вчорашніх школярів, своїх нових товаришів і посміхався, їхав від неї. Я був майже щасливим — оглухлим та засліпленим шматком біомаси, позбавленим почуттів, котрий прагне одного — бути вбитим. Або... вбивати.

Коли після швидкої підготовки поблизу Бішкека нам оголосили, що частину направляють до Афганістану, — спокій нарешті зійшов на мене.

Це було те, що треба...

Денис
Грудень, 1994 рік

1

За тиждень до Нового року я отримав запрошення працювати в столиці. Перемовини про переведення «талановитого сценариста та кліпмейкера» велися з продюсерською телевізійною агенцією вже давно. Але спочатку мене не влаштовувало те, що доведеться жити разом із батьками. Тільки тоді, коли мої роботодавці повідомили, що згодні купити для мене квартиру неподалік від центру, я погодився.

І ось тепер я проводжав цей рік у своїй однокімнатній «гостинці», в якій мешкав після призначення в це не таке вже й мале, але все ж таки провінційне місто.

Мені треба було зібратися з думками й узагалі — зібратися, тому я припинив усілякі стосунки із зовнішнім світом. Тільки заходив на роботу, підписував якісь папірці та переховувався від дзвінків своїх тимчасових приятелів. Друзів у мене не було. У цьому місті залишалася жінка, з якою я так і не наважився одружитися і відчував через це нестерпну провину. За ці роки все змішалось в моїй голові, перетворилося на кашу, і тепер мені треба було все осмислити, підвести ризику під цими майже безцільно прожитими роками...

За вікном повільно розгорталася й звисали до землі довгі спіралі снігової хуртовини, вони були схожі на бинти. Здавалося, що там, угорі, лежить поранений велетень. Мені виповнилося тридцять п'ять... Добрячий — якщо не більший — шматок життя лишився позаду. Що в ньому було? Можна було сказати з упевненістю, я — «щасливчик». Таких зазвичай ненавидять, до таких тягнуть лише для того, аби почерпнути енергії й іти далі...

... В Афгані мене не шльопнули, і я попросився на другий термін, а коли благополучно відбув і його, залишився на третій. На мене дивилися, як на ідіота або — закінченого покидька. Щоправда, я й сам відчував себе не дуже нормальним. У моїй голові ніби крутилася величезна бобіна з кіноплівкою, на яку я відсторонено фіксував події. Єдине, що мене не приваблювало, — лежати посеред чужого майдану із розпаназаним нутром, як Серьога з Шепетівки. Точніше, посеред майдану — це ще можливо, але розпаназане нутро... Знесений череп, як у Миколки з Луганська, мене також не влаштовував. Загалом, найстрашнішою була не сама смерть, а думка про те, що з тобою робитимуть далі — потягнуть у брезенті до глиняної халупи-мазанки, що називається «моргом», притрусять дустом чи ще якимось дезінфікуючим засобом... Але це — в ліпшому разі, якщо стигнуть підібрати свої. Розуміючи, що потрапив у глобальну пертурбацію, майже в середньовіччя, я, як і раніше, переважно звертав увагу на деталі, гадаючи, що саме вони мають хоч якийсь сенс.

Тому моя пам'ять зафіксувала багато різних речей, які й досі мучать мене ночами: перерізаний навпіл пацюк (він пробіг краєм імпровізованого столу якраз у той момент, коли ми цмулили нерозведений спирт, поминаючи Сергія, і наш старлей вдарив його тесаком, ніби в цій тварині втілилася смерть нашого товариша), рожевий сосок, що світився у прорізі безформеної купи ганчір'я, яке прикривало те, що колись було людською істотою, хтиво-перелякані чорні очі Зульфіки (напівбожевільної пуштунки, котра чомусь супроводжувала нас) у ту мить, коли Тимохін робив до неї «четвертий підхід»... Три свої короткострокові відпустки я проводив неподалік від Бішкека. Я не прагнув побачити чисту постіль і краєвид набережної Дніпра з вікон своєї спальні. Я не бачив себе в тому житті.

Батьки закидали мене листами. І лише тоді, коли несподівано замовкли, я вирішив, що час повертатися. Відмовився від направлення до військової академії, чим дуже здивував керівництво, й вирушив додому.

Дорогою я читав Гемінґвея, покурював «травку» в туалетах потягів і думав, що я — типовий представник «утраченого покоління»...

2

Я повернувся навесні, а влітку, за вимогою батьків, поновився в інституті. Це не вартувало великих зусиль, як шість років тому, — я просто вдягнув форму. Мене оточували «зеленопері», в яких я впізнавав себе колишнього... Звичайно, спробував дізнатися про Єлизавету Тенецьку. У перший день занять, ідучи коридором, я мріяв зустріти її. Хоча лише за день до цього був упевнений, що відрівав цей шматок життя назавжди. Нічого подібного! Я так само мріяв зустріти її. Маячня! Та все ж таки тепер я знав, що все може бути інакше. Я вже не був зманіженим дурнем-хлопчиськом, мав набагато солідніший вигляд. Був упевнений, що зможу взяти її за руку, навіть якщо вона цього й не схоче. Але мої сподівання виявилися марними — на кафедрі сказали, що Тенецька вже давно тут не працює. А де вона — невідомо. За старою адресою вона не мешкала, а іншої я й не знав... У лазні на майдані більше не було тієї кав'ярні. І самої лазні — також. У цьому приміщенні облаштувалася філія якогось банку.

Тоді я був сповнений ненависті. З відчуттям огиди бачив, що життя не змінилося й навіть пожвавішало, що той острівець крові та бруду, на якому я перебував, — для тутешніх мешканців не більше, ніж «міфи та легенди народів світу». До того ж я шкірою відчував на собі хворобливе зацікавлення людей. «Тобі доводилося вбивати?» — запитували однокурсники й жадібно очікували на розповіді. Одного разу мені спало на думку, що вона, Ліза, запитала б те саме. Одне слово, «Герой, я не люблю тебе!»...

Я відучився належні п'ять років. Не скажу, що забув і не шукав її. Шукав. До того часу, поки не дійшов висновку: зрештою, всі прагнуть тільки одного — любові, а інакше кажучи — визнання. Ці пошуки можуть завести куди завгодно — до тероризму, фемінізму, фашизму, будь-куди. Хто не хоче канути в безвість, але не має жодного таланту, прагне будь-яким чином заявити про себе. Якби Гітлера визнали справжнім художником, а Йосифа Джугашвілі не турнули з духовної семінарії, чи схотіли б вони довести світові своє існування таким жахливим чином? А чого бракувало тим брудним свиням, що послали на смерть безневинного Миколку з Луганська? Можливо, любові? Принаймні до батьківщини...

Нелюбов перетворює людину на прокаженого із дзвоником на шії: його чути всюди, і його дзвін — знак розбігатися для решти. Адже любов такому нещасному потрібна лише як мета, до якої він мусить іти в повній самотності. Іти довго, безкінечно й ніколи не зупинятися. Гадаю, на мені також висів цей дзвоник із пересторогою: «Не наближайся — уб'є!»... Я був лише шукачем, подорожнім, не міг залишитися в жодній оселі, яка траплялася на моєму шляху.

Я вже не мріяв про славу. Ця юнацька маячня вивітрилася з моєї голови. Я захопився іншим — почав вчитися, завів купу нотатників та тек, куди складав цікаві вирізки з єдиної іноземної газети «Times», що продавалася у кіосках. Перечитав купу книжок, на які раніше бракувало часу.

...І от зараз, збираючись залишити містечко, яке прийняло мене, я відкрив свій щоденник і перед тим, як спалити його, вирішив децю перечитати...

«Треба звикнути до життя на верхівках гір — щоб глибоко під тобою звучав жалюгідний лемент про політику, про егоїзм народів. Необхідна передбачуваність до того, щоб існувати в лабіринті. Та... семикратний досвід самотності...» і далі вже моє: «Ніцше — вартий поваги хоча б за те, що з його антигуманістичними та антихристиянськими ідеями погодиться лише меншість. Знаючи це, він усе одно залишився собою».

«Співчуття розносить заразу страждання — за певних обставин співчуття може призвести до втрати життєвої енергії... Навіть якщо в Бога є пекло своє: це любов до людей!»

І знову моє: «Спробую записати, про що думав сьогодні вночі... Ніцше... Його філософію можуть розуміти люди, котрі звикли жити «на верхівці гори», відсторонені, за його словами, від «балачок та егоїзму». А сам він, як чоботар, сварить Канта, прагнучи до першості. Кожен смертний, якщо він за своєю природою — не філософ і не здатний узагальнити реальність, шукає СВОГО філософа. Спочатку я гадав, що мені подобається Ніцше. Він і справді подобається мені до певної міри — з його ідеєю аристократів духу та рабів, засудженням святеництва. Але Ніцше вітає буддизм, тому що це — радісна релігія, спрямована на турботу про власне тіло, здоров'я. Мені це огидно. Мені не цікаво серед радісних людей. Я давно вже прожив найголовніше і тому мені так тяжко вдавати якісь емоції, кривлятися поміж інших, ніби клоун». Знову цитата: *«Любов — єдиний, останній шанс вижити...»*

Я: «Лізо, я не пам'ятаю тебе...». Біблія: *«Не кляніться! Ваше слово нехай буде «так» або «ні». Все, що більше за це — від лукавого...»*

Не судить, аби вас не судили. Адже яким судом будете судити — таким судитимуть і вас...

...тісні ворота й вузька дорога, що веде до життя, і мало тих, хто знаходить її!»

Мені стало сумно. Записи промовисто вказували на сум'яття, яке панувало в моїй голові. Все це повинно залишитися тут. Я знайшов під ванною мідний тазик, поклав у нього щурення і обережно підпалив з чотирьох боків...

3

Я приїхав до цього міста «за розподілом» на посаду помічника режисера. Виявилося, що такої посади не існує — штат був занадто маленьким, а чогось масштабнішого, ніж випуски новин та репортажі з відкриття нових будівельних об'єктів, місцеве телебачення не знімало. Директор зглянувся наді мною та влаштував на роботу до кінотеатру.

— Ти ж тямив у кіно? — запитав він. — От і посидь там. А як тільки з'являться вакансії — я тобі свисну. Ти все ж таки зі столиці — знадобиться!

Його свисту довелося чекати два роки. Я винайняв квартиру неподалік від кінотеатру, що мав назву «Прапор Жовтня», й отримав посаду «старшого методиста». До моїх обов'язків входив відбір кінострічок для чотирьох залів кінотеатру. Щовівторка з восьмої години ранку всі методисти міста збиралися в приміщенні міської ради та парилися там до пізнього вечора, підбираючи для своїх закладів нові стрічки. Після того як фільми було замовлено, я мав скласти анонси та начитати їх на авто-відповідач кінотеатру. З того часу й дотепер я з легкістю можу вимовити прізвища всіх індійських акторів... «Сьогодні та весь тиждень у нашому кінотеатрі дивіться...» — чітко вимовляв я, знаючи, що сотні кіноманів щоденно вислуховуватимуть усю неснітницю, яку я верз у телефонну слухавку.

Товариство в кінотеатрі підбралося досить дивне — головним чином, жінки з важкими золотими сережками у вухах та невлаштованим особистим життям, вони були дуже схожі одна на одну — перманент, перепалене біле волосся, яскраво-червоні губи. Вони вимагали мелодрам, ридали над «Єсенією», бурхливо обговорювали «Зіту та Гіту» й несамовито опікувалися мною.

Я переглядав фільми, начитував анонси, перевіряв роботу художників, які малювали афіші (щось у дусі Кіси Вороб'янінова) й годинами вештався містом, відшукуючи його найпривабливіші куточки. Але таких у ньому не існувало.

Платили мені небагато. Ресторани більше не приваблювали мене. Судячи з усього, подальшим кроком та логічним завершенням кар'єри «відомого кінорежисера» мало стати одруження. Одного разу я навіть всерйоз подумав про це. Це була мить відчайдушного голоду та небажання самому прати свій уже достатньо засмальцьований светр. Чи хотів я повернутися? Мені було байдуже.

Безглуздий жах від перебування тут навряд чи можна було б порівняти із моїм конкретним життям в Афгані. Щоденно, крім того дня, коли мав бути перегляд, я просиджував на другому поверсі кінотеатру в кав'ярні, і мої «дюймовочки» (так я подумки охрестив трьох своїх підлеглих, «молодших методисток» — старожилку кінотеатру бабусю Валю, колишнього мистецтвознавця Вероніку Платонівну та сорокарічну красуню Риту, що була схожа на циганку) мене не турбували. Я був «людиною зі столиці», до того ж — із вищою кінематографічною освітою та ще й — неодружений! Одне слово, священна корова.

Через півроку тяжкого звикання до міста в мене з'явилася перша жінка. Кажу «перша», тому що зупинився тільки на восьмій, яку тепер так підступно залишаю. Тут я прочитав купу книжок — романтичного непотребу (з книжками тоді ще було туга, а сидіти в бібліотеці мені набридло) і зробив відкриття: всі автори чітко вимальовували зовнішність діючих осіб — стать, колір очей та інші привабливі частини тіла, якими був захоплений головний герой. І, читаючи про це навіть у Флобера, Чехова чи Бальзака, я не міг збагнути, чи я нормальний. Адже жінка, яка б могла мені сподобатися, мала бути, як вода... Як тільки мені вдавалося чітко описати для себе всі чесноти якоїсь нової знайомої, як моя цікавість до неї зникала. Розумів: не те! Якщо ж після першого побачення не міг скласти й двох слів з приводу її зовнішності — це вже було близько. Дуже близько від того почуття, яке називається приязню. І... так безкінечно далеко від мого засліплення Лізою...

4

...Нарешті, це було у 89-му, мене знайшов директор (тепер він називався — «продюсер») телевізійної компанії. Мережа мовлення розширювалася, і він згадав про «молодого спеціаліста», що ледве жевріє в кінотеатрі. Мені запропонували посаду режисера в програмі «Культура N-ська».

Треба зауважити, що всі мешканці міста були великими його патріотами. Тут навіть існували поняття, як «n-ська ментальність», «n-ська духовність», «n-ська говірка», у кожній бібліотеці гуртувалися різні культурні та релігійні осередки — від «реріхівських» до «дітей Крішні», у виставкових залах та «червоних кутках» закладів демонструвалися картини місцевих малярів виключно на робочу тематику — «Клятва сталевара» (цікаво, яку клятву дають сталевари перед тим, як варити сталь?), «Мати» (вітання Горькому!), «Шахтарі, що п'ють кефір» (достойний напій для роботяг!), «Майбутній гірник» (куди ж іще податися підлітку з робочої слобідки?). Про все це ми мали вести мовлення з екрана рівно тридцять хвилин. Дівчисько-ведуча захоплювалася соплями захвату, й боротися із цим у мене не було жодного бажання. Я гадав, що так буде завжди, доти, доки мене поховають тут, в місті Зеро, або ж воно саме піде під землю разом зі своєю

ментальності та перхівськими бабусями.

Все почалося раптово. У першу чергу для директора компанії, адже сюди приплинув легкий вітерець змін. З'явилася реклама. Зацьковані приватні підприємці місцевого розливу захотіли, аби громадяни дізналися про їхні вироби й виклали гроші. Після багатогодинних «планірок», на яких директор — старий, загартований у словесних баталіях партієць, хапався за серце й бив копитом, — ми все ж таки пішли новим шляхом. І відповідальним за всі «антирадянські дії» призначили мене. Я почав вигадувати й знімати рекламні ролики. Це, до речі, дало мені можливість випустити з себе всю отруту, що накопичилася у цьому містечку. Перший свій «шедевр» мені не забути ніколи! Один меблевий комбінат захотів прорекламувати свої страхітливі крісла. Ролик був приблизно ось якого змісту. На екрані з'являлося крісло, біля якого стояв зацькованого вигляду громадянин. Потім поруч вимальовувався вмонтований у кадр Жеглов у виконанні Висоцького та кричав: «Буде сидіти. Я сказав!», і громадянин падав у крісло. Після цього епізоду замовники захотіли лірики, тому, тільки-но дядько зручно вмощувався в чудовому фотелі, на екран випурхували метелики, а над головою героя виникав напис: «Сядеш — не встанеш! Купуйте крісла та стільці меблевого комбінату...» Я зробив це як хуліганство, як виклик. Але директорові комбінату моя робота сподобалася, і я отримав від нього білий конверт просто в руки. Згодом таких конвертів було багато.

Я купив довгий шкіряний плащ і якимсь одного дня влаштував розкішну вечерю для своїх колишніх співробітниць-«двіймочок». Бабуся Валя витирала носовичком розчулені, почервонілі очі, Платонівна насолоджувалася імпорнтним лікером, а Ритуся мусолила під столом мою ногу своєю розпашілою ступнею. Одне слово, життя почало налагоджуватися, смердючий капіталізм поволі брав гору, а я з головою поринув у нову гру, і вона починала мені подобатися. Коли бідолашного шефа відправили на заслужений відпочинок, наш рекламний відділ уже вкрився мерзенною позолотою, а всю знімальну групу накрила хвиля-цунамі цинізму. Протягом наступних трьох років нас буквально рвали на шматки, а в мене з'явилися замовники із сусідніх областей. Справжній успіх прийшов тоді, коли я зняв (усе придумував та знімав сам!) музичний кліп за участю доньки місцевого авторитету. Його крутили кілька місяців на всіх каналах, а до мене почали телефонувати зі столиці.

Я знову почав функціонувати, як... на війні. Тихе болото кінотеатру принаймні давало можливість відчувати себе вільним...

Я більше не був представником «утраченого покоління», життєва дистанція щоденно збільшувалася, й мені треба було тренувати легені.

Чи з'явився у мене смак до життя? Смак до забезпеченого життя — точно! А головне, я зрозумів, що зможу створити це життя сам, своєю головою. Це було приємне відчуття. Раніше годі було б таке уявити!

Я уявляв, що незабаром зможу піднятися так високо, що в мене вистачить сил, засобів і потрібних знайомств для того, щоб нарешті зробити щось вартісне. І я знав, що саме: зніму фільм, який буде називатися «Божевілля»... А точніше — відновлю його. Маячня! Усе — не так! Чому я досі не можу сказати правду?

Я знайду Єлизавету Тенецьку й запропоную їй зняти цей фільм. Це буде ділова зустріч із діловою пропозицією.

...У грудні 1994 року я збирався переїжджати до міста свого дитинства.

Я повертався туди переможцем. Мені пропонували величезні за цих часів гроші, й передбачалося, що їхня сума зростатиме в прямопропорційному моїм здібностям розмірі. Я був потрібний. На мене чекали. У мене було багато планів і свіжих ідей. Я не був готовим тільки до одного — почути: «Багач, я не люблю тебе!»...

Денис
1996 рік

1

...Я мешкав у просторій двокімнатній квартирі неподалік від телецентру. Двічі на тиждень заїжджав до батьків, завантажуючи їхній завжди напівпорожній холодильник різною смакотою, яку міг дістати в спеціалізованих магазинах, а частіше — у своїх замовників.

Тут я поринув у зовсім інше життя. Час бурхливих мітингів, який обійшов мене у провінції (там було тихо, як в оазі), вже скінчився. Почався час порожніх прилавоків, збудливих ток-шоу, «купонів», мільйонних купюр напередодні грошової реформи та... серіалів. Через цей останній фактор роботи в мене було хоч греблю гати — кожна тридцятихвилинна серія відбивалася рекламним блоком...

У мене були причини ненавидіти себе. Я не був таким, яким би мав бути, якби життя склалося інакше. Разом з іншими не вихоплював бруски масла з візка, який викочували на середину порожньої торговельної зали універсаму, не варив горохового супу й не обговорював шалених цін. Із гліснявого «совка» відразу перейшов до махрового капіталізму. Як дотепний учень, я ніби перестрибнув кілька класів, і багато чого пройшло повз мене. Коли я виколупував багно та кров з-під нігтів під Кандагаром, мої ровесники читали «Огоньок», дивилися «Покаяння» та сварилися зі старшими. У «повітовому містечку N», у цій тихій затоці, я практично нічого не знав про мітинги, акції непокори та студентські голодовки... Я став обивателем, якому випала можливість смачно жерти й підійматися на гору навіть не самотужки, а — ескалатором. Аби остаточно не втратити поваги до себе, в перші два роки свого перебування в столиці я захистив дисертацію за темою «Маніпулятивні технології в системі масових комунікацій». І знов влучив у яблучко! Це було практично новим словом у рекламному бізнесі, який шалено розвивався. Крім своєї основної роботи, я отримав запрошення двічі на тиждень читати лекції студентам на сценарному відділенні кінофакультету. В мене закохувалися студентки, найкращих я водив до «Націоналю», пригощав суші... Байдуже, байдуже!

З моїх колишніх приятелів на поверхню вплив тільки Максим, той самий, з яким відпочивали на турбазі після вступних іспитів сто років тому. Він сам знайшов мене після того, як моя дисертація стала притчею во язицех серед телевізійників. Я запросив його повечеряти до «Націоналів».

Коли ми зустрілися біля входу, я його відразу й не впізнав. Макс змінився, якимось округлився. Він ніяково топтався на порозі біля скляних дверей, помітивши мене, зауважив:

— Ну ти, старичок, крутий! Тут шалені ціни!

Мене пересмикнуло. Від часів своєї служби в кінотеатрі терпіти не можу розмов про ціни і згадки про те, що мені доводилося по кілька місяців жити на смажених кабачках по 30 копійок за кілограм.

— Не хвилюйся, я пригощаю! — пробурмотів я і штовхнув двері.

Швейцар (до речі, колишній афганець, із яким я заприятелював і завжди давав щедрі чайові) посміхнувся й увічливо притримав двері, від чого червоне Максове обличчя ще й вкрилося плямами.

Я замовив багато смачних речей, горілку й коньяк. Поки все це нам виставляли на стіл улесливі офіціанти, зрозумів, що нам майже немає про що говорити. Моя голова була зайнята купою нових проектів, які були недоступні для Максого розуміння, а той, швидше за

все, вважав мене сномом та незораним буржуєм. Ми випили по першій.

— Про щр твій дисер? — запитав Макс.

Я стисло виклав суть, із кожним словом розуміючи, щр марнуу час, — класова ненависть так і бурхала з очей мого приятеля.

— Що чути про наших? — вирішив змінити тему й умить пошкодував про це, адже почув невтішні речі: хтось спився, так і не знявши жодного кадру, хтось виїхав із країни, дехто перебивається в бюро ритуальних послуг, знімаючи весілля та похорони. Багато хто поринув у політику. Виявилося, щр після мого добровільного бажання піти до армії на курсі мене вважали справжнім героєм, про мене говорили й були впевнені, щр я загинув...

— До речі, — якомога невимушеніше мовив я, — щр сталося із нашою кураторкою? Не пригадуєш, як її звали — здається, Єлизавета Тенецька?...

— Вона вже давно не Тенецька, — посміхнувся Макс, — хіба ти не чув? Вона... — Макс назвав відоме прізвище лідера однієї з партій.

— Он воно як... — сказав я, аби не мовчати.

— Так, так. Він у той час, виявилося, сидів. А тепер — шишка!

І побачивши мою повну необізнаність, Макс зробив довгий політичний екскурс.

— А ти, здається, мав клопіт із його дружиною, — раптом збуджено ляснув себе по коліні Макс. — Саме так! Пригадуєш? Ви ще загубилися під час походу. Невже забув?

— Щось пам'ятаю... — відповів я, — але погано... Отже, вона тепер — домогосподарка?

— Ну, ти темний! — обурився приятель. — Вона ж нині досить відома постать. Особливо багато про неї говорили зо три-чотири роки тому, коли ти у своїй хацапетівці корів доїв. Вона їздила до Литви під час облоги телецентру. До Білого дому в Москву теж їздила. Класні, до речі, були фільми. Талант не проп'єш!

— А вона щр — пила? — не зрозумів я.

— Та ні! Це такий вислів, темна ти людина! Дочекалася баб'юнка свого зоряного часу. А баб'юнка, скажу тобі, була — те, щр треба! Але ніхто навіть обробити її не встиг — як тебе до армії забрали, то й її потурили з кафедри. Наші дівчата казали, щр вона працювала де тільки могла. Навіть під'їзди мила. Ось так...

Мені стало сумно. Я відвернувся від Макса й утупився в залу. Головним чином тут сиділи мешканці готелю — іноземці з діаспори, «ділки»-початківці (тоді їх ще можна було вирізнити з-поміж інших за яскравими піджаками та золотими ланцюгами на тлустих шнях) із дівками, щр завжди чергували в холі. Іноземці веселилися, вишкіряючи бездоганні порцелянові зуби, ділки реготали, тицяючи китайськими паличками в рисово-рибні рулетики, дівки гиготіли. Я подумав, щр ненавиджу все це, щр для любові в мені залишилося занадто мало місця...

— Добре тобі, — долинув до мене голос Макса, — можеш ходити до таких шикарних забігайлівок...

Я кивнув. Намагався уявити Єлизавету Тенецьку — нині. Мабуть, солідна дама, відомий режисер, сценарист... Отже, рано чи пізно ми можемо перетнутися. Але, на жаль, я нічого не зможу їй запропонувати. Та й навряд чи я підійду до неї.

...Повернувся додому опівночі. Довго не міг заснути. Виявляється, спогади не полишили мене. Я пам'ятав усе, щр деякі щасливіці просто викреслюють з життя. Моя ж пам'ять не була подібна до губки, яку можна викрутити й накопичувати нові враження. Я пам'ятав усе. Кожен спогад мав свою кнопку: натиснеш — і пішло-поїхало! Подумки я натиснув кнопку з написом — «Серпень. 1977-й. Ліс».

...Перед очима виник червоний вогник сигарети, щр блимав уночі, як око диявола. Навіть відчув у роті присмак дешевого портвейну! Та — солодке тремтіння від звуку хрипливатого голосу. Потім «побачив» басейн із синіми облупленими кахлями, засмагле плече, хвилю волосся...

Далі: запах сіна, дощ... Досить! Я зіскочив з ліжка й пішов до кухні, закурив у темряві, дивлячись у вікно, побачив, як у темній воді скла спалахує мій червоний вогник, і увімкнув світло...

Ось, виявляється, в чому справа! Вона когось чекала. Дочекалася. Часи змінилися, й вона — на коні! А моє чекання було марним, смішним, безнадійним — «Розумнику, я не люблю тебе!»...

Але чому моє життя пішло навскіс того серпня? Я тихо й спокійно летів над лісами, ланами й пустелями і міг би приземлитися там, де на мене справді чекали, але я зненацька самовільно катапультивався на невідому місцину, в інше життя, й побрів у ньому, загрузаючи то в крові, то в болоті, то в купонах, то в купюрах. А я ж був хлопчиком зі зразкової родини! Таким зазвичай нема про щр шкодувати, в них усе йде за планом до самої старості...

Нас було п'ятеро. До команди я підібрав (майже у прямому значенні цього слова — з вулиці) талановитого оператора, якого знав ще з інститутських років, звукорежисером узяв студентку-старшокурсницю (огрядну, у великих окулярах, але напрочуд приємну та серйозну дівчину, віддану тільки роботі), далі — двох водіїв. Я ж виконував обов'язки і сценариста, і режисера, і редактора, і продюсера, крім того, ще й — духовного наставника. Працювали ми, як негри на плантації, але всі заробляли добре, а наші ролики мали успіх і перемагали на різних конкурсах. Я намагався допомогти всім своїм старим приятелям, яких зустрічав на своєму шляху. І мене прийняли. Я це відчував. Однак намагався триматися окремо, менше тусуватися в товаристві колег. Розмови виснажували мене, заважали продукувати ідеї. Обідав у «Націоналі», вечеряв або там-таки, або «дома тим, щр готувала моя домогосподарка, яка приходила двічі на тиждень. Одного разу, після захопливих відгуків оператора, вирішив зайти пообідати в Будинок кіно. Це трапилося 4 листопада. Погода і мій настрій буди огидними: на вулиці щільною, схожою на драглі, масою висів густий туман і такий самий в'язкий смог-сплін забивав легені зсередини — мабуть, починалася нежить.

Я давно не був у Будинку кіно. Мабуть, років п'ятнадцять, а то й більше. Його вбогий інтер'єр та меню в ресторані одразу ж навіяли на мене ще більшу нудьгу. Напівтемрява тут підкреслювала жебрацтво та запустіння, а невибагливі воскові свічки на столах швидше говорили про нестачу електроенергії, ніж створювали романтичну атмосферу. Але, хоч як це дивно, життя тут вирувало. За кожним столиком сиділи люди, жваво розмовляли, випивали й узагалі почувалися невимушено, й мій настрій поволі поліпшився. Ось тут, саме тоді, в той день — похмурий та млявий, я побачив Лізу.

Це було, як... Навіть не знаю, з чим порівняти ту мить! Так буває в трипері, коли в кадрі практично нічого не відбувається — показують інтер'єр кімнати, камера повільно пересувається по картині, щр висить на стіні, по візерунках на шпалері, спускається нижче, нижче... А глядач уже розуміє, щр на підлозі, посеред усієї цієї розкоші зараз з'явиться труп, щр лежить у морі крові. Адже сповільнення кадру — нестерпне, музика — жахлива... Не знаю, чому мені спало на думку саме таке порівняння. Отже, спочатку я помітив сережку-

кrapельку, щр зблиснула до мене вухці жінки, яка сиділа неподалік від мого столика. Цей нестерпно різкий та миттєвий промінчик сам стрибнув мені в очі. Дивно... Вона й тоді почалася для мене з червоного вогника. Тобто спочатку був блиск, щр засліпив мене.

Жінка сиділа до мене боком, на ній була елегантна темна сукня, туфлі на високих підборах, волосся підібране та стягнуте на потилиці, висока шия... Чому я відразу зрозумів, щр це — вона? Ось питання, на яке не можу знайти відповіді. Навіщр брехати, щр я лишився спокійним, як планував? Так, я прагнув бути спокійним. Але це від мене не залежало. Не дарма згадав трилер — мене охопив справжній жах. Від того, щр нарешті збулася моя мрія — зустріти її, а ще більше — від того, щр все, щр я вважав минулим, прожитим і дурнувато-юнацьким, виявилось таким самим болючим, ніби до моїх грудей пригасли розплавлений шматок заліза. Чи міг я підійти, невимушено привітатися? Це виявилось неможливим: серце калатало, ноги заслабли, я прикипів до стільця. Дві чарки горілки ситуацію не покращили.

Раніше я гадав, щр вона має сильно змінитися — розтовстіти чи всохнути — і тоді я подивився б на неї із прикрістю. Але навіть у напівтемряві було помітно, щр ця жінка — прекрасна, елегантна і так само недосяжна. Можливо, риси її обличчя загострилися, а павутинка легких зморщок вкрила обличчя пеленою — не знаю. Я бачив інше. Тобто так, як і багато років тому, не міг адекватно сприймати її зовнішність, адже довкола неї так само існувала невидима аура, яка засліплювала мене, як і раніше.

Ба більше, розглядаючи її здалеку, я раптом зрозумів, щр в усіх жінках, котрі були зі мною, шукав подібних рис. Збирав їх по крихітках. В одній був хрипкуватий голос — і я йшов за ним, інша — курила, ще інша нагадувала Лізу зростом і різкою поведінкою. О Господи, та я ж був банальним, як хлопчисько, котрий обирає наречену, подібну до власної матері!

Я спробував заспокоїтися й помітив, щр вона не одна, її напарниця сиділа навпроти, обличчям до мене. Вони жваво розмовляли. Аби перемкнути увагу, я почав розглядати цю іншу. Вона була молодша, з рудуватим волоссям та світлими, майже прозорими сірувато-зеленими очима — такими ясними, щр нагадували очі янгола з полотен іконописців. Завеликий рот царівни-жабки, тонкий ніс, гостре підборіддя. Взагалі, усе не дуже пропорційне, але досить миле.

«Царівна-жабка» була у звичайних синіх джинсах та темному светрі. Єдина деталь, щр привертала увагу, — низка браслетів на зап'ясті, вони мелодійно дзеленчали від найменшого поруху, як китайські підвіски на вітрі. У Лізиній аурі дівчина здалася мені такою ж прекрасною, майже — красунею. Втім, мене це не обходило.

До їхнього столика підійшов офіціант, Ліза поклатла до шкіряної обкладинки купюру, й вони підвелися. Проїшли повз мене.

Я перечекав кілька секунд і теж встав, попрямував за ними.

Біля гардеробу заховався, почекав, поки вони одягнуться...

Вийшов слідом. На вулиці Ліза сіла в авто, махнула рукою своїй супутниці й... усе. Я залишився обіч дороги, дивився, як чорний опель завернув за ріг.

А потім пішов за «царівною-жабкою». Не знаю чому... Тоді я про це не думав. «Царівна-жабка» видалася мені єдиною ниткою, котра може привести до клубка моїх не-справджених сподівань.

У дівчини була дивна хода — занадто стрімка, і це надавало їй шарму. Сумочка на довгому ланцюжку розгойдувалася, як маятник. Поволі я втягнувся у цей ритм і вже не стежив, куди ми йдемо, — просто йшов слідом, намагаючись потрапити в такт її кроків.

3

...Вона йшла.

Я простував за нею.

Я наздоганяв її, але вона не втікала.

Вона просто ще не знала про моє існування. Якби знала, сіла б у першу-ліпшу маршрутку і поїхала б.

І я б ніколи не наздогнав її...

Однак ми йшли — потилиця в потилицю, і мене вже охопив мисливський азарт. Що я робив у схожих випадках, років із десять тому? Я попорпався у кишенях, знайшов там свої ключі від квартири й кабінету і... кинув їй під ноги. Вона здригнулася від несподіванки, розгублено подивилася вниз. Я встиг нахилитися раніше:

— Дівчино, це ви загубили ключі? — І простягнув їй зв'язку.

— Дякую. Вибачте. — Вона швидким рухом вхопила ключі з моєї долоні, вони миттєво зникли в кишені її куртки. Швидкий погляд суворих зелених очей... Розворот на сто вісімдесят. І знову перед моїми очима застрибали її руді локони. Оце так! Що ж далі?

Я розгублено дивився їй у спину. Біля перехрестя її хода сповільнилася, а ще за пару кроків вона зовсім зупинилася. Відкрила сумочку, струснула її. Поплескала себе по кишенях, витягла ключі...

Дівчина стояла до мене спиною, але я зрозумів, щр вона уважно роздивляється зв'язку. Потім вона повернулася і стривожено закурила головою. Помітила мене, почала невпевнено наближатися.

У її очах відбивалися найрізноманітніші емоції. Коли вона зовсім порівнялася зі мною, її обличчя нарешті набуло правильного виразу: воно було усміхненим.

— Це ви навмисне? — запитала вона і простягнула мені ключі.

— Так, — не відмовився я.

— І щр це означає?

Я знизав плечима. «Царівна-жабка» усміхалася, в її очах стрибали сонячні зайчики, хоча на вулиці було похмуро. Але я міг би дати голову на відсіч, щр зеленкувата райдужна оболонка її очей світилася, як скельце в лісовому джерелі.

— Я хочу запросити вас на каву.

— Я щрйно пообідала, — просто сказала вона. — І каву пила...

— Що ж мені робити? — вдавав розпач я.

— Я не знаю. А щр ви зазвичай робите у таких випадках?

— Тобто?...

— Ви ж — великий вигадник. Має ж бути ще якийсь варіант...

— Звичайно! — отямивсь я. — Ще є — чай, морозиво, кіно, цирк, боулінг, більярд...

— Я обираю більярд! — вигукнула вона.

— Чудово, — я взяв її за руку, а вільною проголосував таксівці, щр якраз проїжджала повз нас.

Ледве ми всілися на заднє сидіння, як дощзабарабанив у лобове скло. Вона засміялася й потисла мені руку:

— Ви мене просто врятували!

Вона була відверта й безпосередня, як веселе цуценя.

Я бачив її наскрізь. Вона була цілісна й справжня, мов... яблуко, що переповнене життєвими соками та круглою дитячою радістю. А ще я подумав, що Ліза назавжди залишиться для мене зітканою з молекул-знаків і ніколи не стане чимось вагомим, ніж крапля води, відблиск вогню чи запах листя...

Я повів свою нову знайому до клубу, де крім звичайного ресторану, була зала із більйардними столами. Я спостерігав, як азартно вона грає, як невгамовно стрибає довкола столу, як смішно висолоплює кінчик язика, коли поціляє в кулю. За пару годин я навіть втомився, а вона не вгавала, поки не навчилася заганяти кулю в лузу. Тоді запропонував їй повечеряти. Я знав, що в цьому ресторані готують дивовижний стейк по-ірландському, й замовив дві порції з овочами. Усе було так, ніби ми давно знайомі. Це трохи непокоїло мене, але вона почувалася цілком природно, хоча зовсім не скидалася на легковажну — не кокетувала, поводитися рівно й подружньому. А коли принесли стейк, активно взялася до справи. Мені було приємно дивитися, як вона їсть — із апетитом, із виразом невідомого блаженства на обличчі. Ми пили вино. І я раптом зауважив, що протягом усього часу ми мало розмовляли, подивувався тому, що це зовсім не заважає нам. А ще — ми так і не познайомилися, не назвали своїх імен, ніби це не мало жодного значення! І мені це також страшенно подобалося, здавалося незвичним. Зрештою, яка різниця? Чудовий вечір, м'яке світло, зелений оксамит скатертин, чудова безіменна дівчина навпроти... Необтяжливе спілкування без обговорювання подальших дій. Я дізнався, що вона вчиться «на художника», добре малює, любить шоколад. Вона дедалі більше подобалася мені. Питання про її супутницю я залишив на потім, зараз це було б недоречно.

Наприкінці вечора я вже розумів, що мені не варто користуватися цю дівчину, а йти до Тенецької іншим шляхом.

Коли я провів її до під'їзду, сталося найдивніше. Вона сама потягнулася до мене й поцілувала в щрку...

— Дякую. Мені було дуже добре. Коли у мене під ногами задзеленчали твої ключі, я подумала — ти тільки не смійся! — що це дзвін небесний... — Вона трохи помовчала, а потім рішуче вимовила несподіване: — Якби ти зі мною одружився, я б відчула себе найщасливішою у світі!

Дивно, ці відверті слова спрямували мої думки в інший бік — а чом би й ні?... Чого ще я чекаю від життя? Для чого працюю, вигадую усю цю телемаячню? Кому я потрібен? Зрештою, коли це все має чимось завершитися, чи весело мені буде дивитися на самотні стіни свого будинку? А ще: жодна жінка не говорила зі мною ось так — всі чекали ініціативи від мене, вередували, кокетували, вимагали, часом — погрожували... Нудьга...

— Ти не вважай, що я — кретинка, — продовжувала вона, — я просто ЗНАЮ, що так має бути. А звідки знаю — не знаю... — Вона посміхнулася. — Зі мною таке трапляється. Ось, наприклад, я знаю, що у тебе в кишені дві запальнички і... — вона замислилася, уважно дивлячись мені в очі. — І носовичок — вчорашній, із крихтами тютюну...

Я, ніби зачарований, попорпався у кишенях. Одна фірмова запальничка була в джинсах, це я знав напевно. Із внутрішньої кишені піджака витяг ще одну — стару, зіпсовану. Про хустинку навіть немає мови. Усе було так, як вона сказала.

— От бачиш! — зраділа вона.

— Нічого не вдієш, — засміявся я, — як порядна людина, мушу одружитись!

— А ти — порядна людина?

Загнала мене в глухий кут. Я замислився:

— Відверто кажучи, не знаю...

Вона була дивною. Я навіть злякався за її майбутнє: невже вона буде такою простою й відвертою з усіма?

— Отже, порядна... — Вона покопирсалася носком своєї кросівки в піску, як це роблять діти: — Все, дякую. Я піду...

Але я вже не міг просто так відпустити її! Зацікавлення вдарило в мою голову:

— Ні, стоп! Ти ще маєш час?

— Звичайно!!

— Тоді — поїхали!

Я знову вхопив її за руку, ми вискочили на шосе і спіймали авто. Вона ні про що не запитувала.

Що було далі, згадую, як марево. Ми поїхали до одного художника, мого давнього приятеля. На даху його майстерні пили шампанське, горілку та ситро «Буратіно». Потім усі разом вирушили в ще одну майстерню й потрапили (мені це не видавалося дивним) на грандіозне застілля із шашликами, які були засмажені у дворі посеред міста. Моя дивовижна «царівна-жабка» справила неперевершене враження на старих акул пера й пензля.

— Тобі, старий, завжди перепадає найкраще, — безкінечно наголошував господар майстерні, кидаючи важкі погляди в бік моєї чудової незнайомки. — Подивись, у неї обличчя, як у Богородиці. А шкіра! Ти подивись на скроні — китайська порцеляна. Аж світиться!

Я також пильно роздивлявся «жабку» і бачив її завеликі очі на занадто блідому обличчі та чуттєві вуста, що весь час сміялися, адже їй догоджали усі по черзі. Це справді виглядало смішно. Я сидів у кутку і спостерігав за всім цим. Я не знаходив у ній нічого, крім привабливої природності.

Ми співали, пили, а вранці стріляли з духової рушниці у вологе небо, доки сусіди не викликали міліцію. Довелося трясти своїм посвідченням і швиденько розчинитися в молочно-рожевому ранку.

— Ти не втомилася? — запитав я дорогою.

— Звісно ж, ні! — Вона була піднесена й свіжа, як і вдень, коли вперше побачив її.

— І тобі сподобався увесь цей безлад?

— Дуже!

Я потис її руку:

— Тоді я справді маю одружитися...

Ми вийшли з машини біля її будинку.

— Коли? — серйозно запитала вона.

— Хоч завтра! Готуйся — підемо подавати заяву! — випалив я.

— Тоді — до завтра?

— До завтра!

Вона вже стояла на порозі, як до мене нарешті дійшло, що так і не знаю її імені — рекомендував увсім, як «Царівну» (подумки додавав — «жабка»)...

— Як тебе звуть, наречено? — гукнув я хмільним голосом.

Вона озирнулася.

— Ліка.

— Аңжеліка? — уточнив я, ледь не додав — «маркіза янголів».

— У жодному разі! Просто — Ліка. І ніяк інакше!

...Останнім часом вона все частіше згадувала пісню Висоцького — «Нет, ребята, все не так!» Чому «не так», коли ось воно, щастя, — визнання, здійснення мрій, дім, родина. Вона дочекалася. Ось їде в сріблясто-чорному опелі в трикімнатну квартиру в центрі міста... А коли заходить до будь-якої зали, завжди чує за спиною шепіт — захоплений чи заздрісний, байдуже. Чому ж дедалі частіше переслідує цей запах — плісняви? Він лине з флакончиків із дорогими парфумами, тхне від авторських полотен, щр висять у квартирі на стінах, від подарунків, щр надсилають звідусіль. Від себе самої. Вона вже не знає, чи потрібна комусь насправді, чи всі дружні стосунки тримаються на взаємовигідних умовах: «ти — мені, я — тобі». Вона не знає, чи справді не втратила своїх здібностей, чи ж визнання її таланту — данина високій посаді її чоловіка. Колись вона вирішила це перевірити, таємно поїхала до Литви, де прихованою камерою відзняла унікальні кадри штурму телецентру, взяла купу інтерв'ю. Але робила це не задля слави. Там, у Вілнюсі, біля вогнищ, вона була знову по-справжньому щасливою. Тому щр тут, вдома, щрсь було «не так». Вона боялася визнати, щр ошукалася, щр її очікування виявилися марними. Ще страшніше було думати про те, щр чоловік — не герой, а просто майже випадково потрапив «під гарячу руку» влади...

Коли він повернеться, думала вона, і буде лежати один, усіма покинутий, вкритий коростою, посеред крижаної пустелі — вона підійде й ляже поруч, віддаючи йому все своє тепло. Вона готова була замерзнути біля нього, з ним — мовчазно та віддано, як собака. Але цього не знадобилося. Він повернувся. Здивованим та водночас байдужим поглядом зміряв доньку, звозив Лізу до своїх родичів, швидко, поділовому «оформив стосунки» й поринув у політику. І тільки тому, підозрювала Ліза, щр іншого шляху в нього не було — так само, як не було його й у комсомольських працівників, котрі ринулися в бізнес, він став політиком.

Років зо три-чотири він приходив додому лише вранці, найчастіше від нього тхнуло алкоголем. Спочатку — дешевим, потім дорогим. Він вчився професійно виголошувати промови, його статті, фото та біографічні довідки дедалі частіше з'являлися на сторінках преси. І Ліза помічала, щр це давало йому задоволення. Якщр протягом двох-трьох тижнів про нього не було жодного слова на телебаченні чи в газетах, він тьмянів, як мідна копійка у воді, й вигадував способи нагадати про своє існування. Лізу дивувало й те, щр він не пішов до опозиції, а, як писали в пресі, — «вирізнявся толерантністю», яка Лізі, щрпавда, більше нагадувала пристосування. В юності вона заслуховувалася його «кухонними» промовами, була впевнена, щр він — пасіонарій, а тепер її дратували його репетиції перед люстром, навідування до іміджмейкерів, його охоронці. Але ще огиднішим було те, щр й вона користувалася благами, які несподівано впали на голову. Проте тепер, коли чоловік міг спонсорувати її проекти, вони стали їй нецікаві...

Усе, щр викликало захоплення та ейфорію на початку, тепер гнітило її. Поволі стихали найчесніші голоси, а СИСТЕМА продовжувала своє існування. Вона нагадувала Лізі пісковий годинник: перевернеш — і знову сиплеться, тільки у зворотній бік... І Ліза вирішила плити за течією. Тепер вона хотіла лише одного — забезпечити нормальне існування своїй дитині.

Ліка росла трохи дивною — надто мовчазною, надто заглибленою в себе. У сім років вона намалювала й повісила у своїй кімнаті плакат із малюнком та підписом, зробленим смішним дитячим почерком: «Люди, ви — вільні!», і задоволений батько часто заводив до дитячої кімнати своїх соратників, поки дівчинка не зірвала плакат зі стіни. Вона могла годинами малювати, й Ліза віддала її до художньої школи, а потім — до інституту, де вона одразу ж стала «білою вороною»...

Дякувати Богові, на наркотики не підсіла й по дискотеках не вешталася. Але чого від неї чекати в майбутньому, Ліза не знала.

Новина приголомшила: Ліка виходить заміж. Ліза була впевнена, щр женихів у дочки немає, аж тут раптом така несподіванка! До того ж, як з'ясувалося, вона не знає навіть прізвища майбутнього чоловіка — лише ім'я та місце роботи. Лізі довелося терміново засісти за телефон. Зітхнула з полегшенням лише тоді, коли через знайомих довідалася, щр Денис Володимирович Северин — людина забезпечена, порядна, перспективна, до того ж — колега, закінчив той самий інститут, щр й вона, а тепер успішно працює в рекламному бізнесі. Отже, не мисливець ані за грошима, ані за авторитетом батька нареченої.

— Ти хоч розумієш, щр так не робиться? — запитала Ліза.

— Ти все побачиш сама, — пошепки сказала Ліка, — ти не зможеш не зрозуміти... Я знала, щр ВІН має бути саме таким.

— Коли ж ми його побачимо?

— Не знаю. Сама про це думаю. Мені здається, він не схоче одразу йти на оглядини. Він серйозний та дорослий. Я б взагалі просто пішла до нього, та й усе...

— Так ми тобі набридли?

— Ні, але я не хочу ніякого весілля. Мені це байдуже. Я навіть не очікувала, щр таке може бути: раз — і все круто змінюється! Мені все одно, де ми житимемо. Я готова їхати за ним, куди завгодно — в будь-яку глушину.

— Я впевнена, щр в глушину він тебе не повезе, — посміхнулася Ліза. — Але показати його батькові ти все ж таки мусиш.

— Він татусеві не сподобається...

— Чому ти так вважаєш?

— А він зовсім інший. Він — «барабанщик».

— Тобто? Він щр, грає в ансамблі?

— Ні, «барабанщик» — це той, кому все «по барабану». Він сам сказав.

— Навряд чи... Мені казали, щр він — ділова людина...

— Ненавиджу це слово! Розумієш, можна працювати й навіть чогось досягти, але при цьому залишитися «барабанщиком». Це — найвищий пілотаж.

— Ні, не розумію. Отже, й ти йому — «по барабану»?

— Можливо, — спокійнісінько згодилася Ліка, — але це тільки — поки щр. Я знаю, він кохатиме мене. Довго-довго. Ось побачиш...

— Дай Боже... Побачимо.

Знайомство відбулося ввечері наступного дня. Вранці було подано заяву до загсу, а після занять в інституті Ліка зателефонувала й повідомила, щр веде «нареченого» додому...

Чоловік затримувався, як завжди. Ліза телефонувала йому на мобільку й щоразу чула одне й те саме: «Я буду за десять хвилин!»

Зустрічати гостя довелося самій. Він увійшов слідом за Лікою, й Єлизавета кинула на нього суворий погляд. Її хвилювало кілька важливих питань: чи не наркоман, чи не «голубий» (цього добра на телебаченні вистачало), чи не бабій?

Але з першого погляду було зрозуміло: нічого подібного, такий справді міг сподобатися. Гість був високим, підтягнутим, з досить гарним обличчям, світлим волоссям, яке було стягнуте на потилиці в охайний «хвіст», та модною «триденною» неголеністю на вилицях. Джинси, светр... Чомусь він мав вигляд моряка, котрий недавно зійшов на берег. Принаймні погляд у нього був дивакуватий і трохи похмурий, ніби він дивився на світ уперше.

Лізу трохи пересмикнуло від раптової думки, що цей чужинець буде торкатися до її дитини.

— Це — Денис, — сказала Ліка, допомагаючи гостю повісити куртку.

Ліза посміхнулася офіційно та простягнула руку, на її пальці у світлі тьмяної лампочки в передпокої, як спалах фотоапарата, зблиснув діамант. Він ніяково нахилився над простягнутою долонею. Його рухи були невпевненими.

У вітальні Ліза накрила стіл. Щоправда, на прохання Ліки, все було просто: пляшка французького коньяку з батькових запасів, печиво, виноград. Розмова не клеїлася. Раніше Лізу це засмутило б, та не тепер. Вона не хотіла скидатися на квочку-матусю, що розпитує зятя про його прибутки, минуле життя та наявність житла. Ліза увімкнула бра — при такому затишному освітленні вона почувалася впевненіше — і, поки гість розливав напій, посунула до себе велику кришталеву попільницю, закурила й відкинулася на високу спинку крісла.

— Ну ось, — усміхнулася Ліка. — Тепер — стережися! Коли до нас приходять гості й мама ось так сідає — це означає, що «рентген запрацював»... Мама ж у мене — відьма!

— Що ти таке верзеш?! Що ж, давайте вип'ємо за знайомство! — Ліза взяла чарку, яку їй простягнув гість.

Вони сиділи зовсім недовго. Потім Ліка провела гостя до ліфта.

— Ти вважаєш, що це — найбільша дурниця у твоєму житті? — запитала Ліка, коли вони стояли на сходовій клітці.

У відповідь він пригорнув її до себе й поцілував у ніс — як дитину.

— Щось не так? — продовжувала допитуватися вона: — Ти передумав?

— Ні, — відповів він після паузи, — ні...

— Тебе налякала мама? Не хвилюйся, вона завжди така, її багато хто стережеться, особливо татусеві гості. Але ти їй сподобався. Я це відразу зрозуміла.

Він розгублено повів плечима й натис на гудзик виклику. Коли він уже увійшов до кабіни ліфта і двері м'яко ступилися, Ліка притислася до них обличчям:

— Ти любитимеш мене довго... — прошепотіла в замкнений простір, — я знаю...

Денис

Того ранку я хотів одягти костюм, але згадав, що вчора вилив на штани каву, а інший — занадто офіційний. Тому вліз у джинси та светр. Над тим, що збираюся вчинити, намагався не замислюватися. Навіть батьків не повідомив про своє «доленосне рішення», хоча, знаю, мати зраділа б.

Нічого, потім скажу. Адже невідомо, чи жартувала моя «царівна-жабка», чи ми обоє просто збожеволіли. Нехай усе буде, як буде. Можливо, в цьому є знак долі: через Лізу до мене прийшла дивна мила дівчина, котра несподівано вирішила стати моєю дружиною. Бідна, вона ще не знає, що я егоїст і цинік. Але з її появою все має змінитися — й ці млосні видіння, й моє тупе заробляння грошей, й напади нудьги та поверхові стосунки із жінками.

Я не пішов на роботу, чекав Ліку в кав'ярні до одинадцятої години, пив каву та безтямно гортав газети.

Потім прийшла вона. Здалеку я навіть не впізнав її — вона була в короткому пухнастому кофчику, з іншою зачіскою. У руках тримала букет рожевих троянд. Я зніяковів, адже, тухтій, сам не додумався купити бодай одну квітку! Ми поїхали до загсу (бр-р-р!), а потім — до неї. Мене душив сором. Я так їй і сказав. Терпіти не можу жодних офіціозів, краще б нам цього уникнути. Мені було байдуже, хто її батьки, як вони зреагують на раптове одруження доньки. Мене це не обходило. Вона погодилася й була готова одразу ж їхати до мене, але я поглянув на її ніжний профіль і широко розплющені зелені очі й вирішив, що мушу пройти всю неприємну процедуру до кінця. Адже, як підказувала інтуїція, дівчинка була із заможної родини. А в заможних родинах усе вирішується за обіднім столом...

... А потім я вже не міг не те що розповідати про свої набутки та перспективи — про що, власне, й збирався потеревенити з її предками, — я не міг дихати. Я ніби зсередини вмить вкрився дерев'яною коростою, й кожна щербина вп'ялася в легені. Це був... жах, мара, вишкір долі, удар обухом, чортівня, абсурд, маразм, лажа, кінець усьому, смерть: з напівтемряви передпокою мені назустріч вийшла Ліза.

Щойно я збирався зробити рішучий крок у бік від своїх нав'язливих спогадів, а виявилось — ступив назустріч! Ще й як! Чи варто казати, що я знову був засліплений і оглушений. Помітив, як переді мною зблиснув перстень, схилився й недбало потрапив вустами в холодний камінець. І це зовсім вибило мене з колії. Я знову перетворився на вісімнадцятирічного дебіла, що тремтить від хіти, нетерпіння та безвиході. Не пам'ятаю, як відсидів на цих «оглядинах», усі мої зусилля зводилися до того, аби вгамувати тремтіння, говорити рівним голосом і щоб вона мене не впізнала. Певної миті цих жадливих заручин я усвідомлював, що весілля не буде, що мені треба негайно піднятися й піти. Я майже був готовий до цього. Але щось утримало мене.

Сиділи ми недовго. Пославшись на термінову ділову зустріч, я хутко ретирувався. Мені треба було обмірковувати, як зробити так, аби не образити Ліку. Вона вийшла зі мною до ліфта. Дивина: коли ми залишилися самі, до мене знову ніби повернувся зір. Ліка стояла переді мною, як втілення свята — очі її променіли. Що я мав сказати? «Дякую, маленька, розіграш удався»?... Але, дивлячись на неї, я розумів, що вона просто загине. Не знаю, чому в мене виникла така впевненість. Вона загине. Або... або її спіткає та ж сама доля, що й мене. А я добре знав, що це таке. Я поцілував її, бажаючи лише одного — аби скоріше прийшов ліфт.

Звісно, на жодну зустріч я не пішов. Завітав до «Суок» — маленького ресторанчика, який викликав У мене зворушливі дитячі спогади. Він був зроблений у вигляді циркової кибитки, стіни прикрашали малюнки з першого ілюстрованого видання «Трьох товстунів» — гімнаст Тибул в масці та чорному трико, лікар Гаспар Арнері з ретортою в руці, кумедний учитель танців Раздватрис із ніжно-рожевою порцеляною лялькою під пахвою та, звичайно ж, дівчинка з дивним іменем Суок, що балансує на кулі. Я присів навпроти цього малюнка, замовив горілку і втупився в блакитно-сірий малюнок. Після третьої чарки (я не закусував) дівчинка на кулі здалася мені об'ємною, а вираз обличчя — живим. У неї були руді кучері й зелені очі, вона сміялася. Після п'ятої чарки я зрозумів, кого вона мені нагадує. Ліку...

Зненацька я подумав, що все одно любив би її! Вона мені випала, як карта, — тоді й тепер. Я вже любив її, коли дізнався, що в Лізи є дитина. Безперечно! Любив би в будь-якому разі й від цього, мабуть, нікуди не подінешся. Отже, так тому й бути! Я любитиму й берегтиму її. І до того ж, якщо Ліза існувала в моєму житті, як фантом — тепер я наблизився до неї в реальності. А це зовсім інше, ніж вдаватися до фантазій. Можливо, це дасть мені змогу перемагти їх, заспокоїтися. Окрім того, я зрозумів, що вона мене не впізнала...

Подумавши про Лізу, я вже не міг зупинитись. Вона майже не змінилася. Навіть більше, вона була з тих жінок, яким вік лише додає шарму. Так, її риси загострилися, і від цього ще промовистіше відбилася на обличчі сутність її вдачі — яскравої, неповторної, досить жорсткої та безкінечно привабливої. Таке обличчя могло бути в Медеї, Медузи Горгони, в Суламіфі. Їй пасував кожен рядок з «Пісні пісень», я намагався пригадати, що там мовилося про «мед та молоко під язиком», й мене охоплювало те ж саме тремтіння. Так, вона мене не впізнала. Я був лише епізодом у її житті. Прикро, що так само не було зі мною...

...Суок зійшла зі стіни й всілася навпроти, вона роздвоювалася в моїх очах, від цього її вуста здавалися розмазаними, а очі — розкосими й лукавими.

— Нудьгуємо чи сумуємо? — запитала Суок.

— П'ємо, — відповів я, посуваючи до неї другу чарку й наповнюючи її.

Суок випила майже залпом і відкинулася на стільці, виставивши ноги в чорних панчохах в сіточку. Я простягнув їй сигарети і клацнув запальничкою.

— Будемо дружити? — сказала Суок. — Ти з грошима?

Я поплескав себе по кишені.

— Чудово! — зраділа Суок. — Я тобі подобаюсь?

— Не знаю... Яка різниця?...

— І справді, ніякої! — дужче зраділа Суок: — А ось ти мені подобаєшся. Одразу видно — порядна людина. Тільки не пий більше, а то нічого не вийде.

— І так нічого не виходить, — відмахнувся я.

— Ти хіба імпотент? — сплеснула руками Суок.

— Це ж чому? — не зрозумів я.

— А-а... Тоді все гаразд. У кого зараз виходить? Фігня одна! Ось ти, такий класний мужик, а сидиш сам-один, сумуєш, горілку п'єш. Нудьга! А чого тобі бракує?

Так, мені всього вистачало. У мене була цікава робота, хороша квартира, здорові батьки, студенти, які мене обожнювали, жінки, котрі готові прийти, коли покличу, необтяжлива самотність, насичене минуле. Тепер усе могло набути більшої оригінальності — в мене з'являться дружина, діти, і я, швидше за все, заведу рибку і собаку. Я подивився на Суок.

— У мене все є. Але все нібито не моє...

— Не зрозуміла! — Суок наблизилася, поклати лікті на стіл і втупилася в мене своїми роздвоєними очима.

— Ну... Так буває: життя дало збій на самому початку. Це ніби в комп'ютері — натис не на ту клавішу, й усе зібгалось, пішло незрозумілими знаками.

— Здається, я тебе розумію, — замислилася Суок, — у мене теж було так. Я ці ситуації називаю «Якби не...»

— Тобто?

— Господи! Ну, ось тобі приклад: якби мене не трахнули у восьмому класі, я б зараз... припустімо, сиділа у твоєму офісі й пудрила мізки твоїм бізнесменам. Є в тебе така посада?...

— Приблизно...

— От бачиш! А скільки таких «якби» є в кожного з нас! Так що ж тепер — помирати?!

Вона мала рацію. Її розмазані вуста проголошували істину, вона здавалася мені доброю феєю, що зійшла зі своєї облупленої кулі. З ресторану ми вийшли разом. Я не хотів приводити її до себе, зняв номер у готелі. Посеред ночі, коли вона спала, я тихо пішов, залишивши на ліжку гроші. Це була не Суок.

Я зрозумів, що з цього моменту доля підкинула мені ще одне «якби не...», але воно, швидше за все, стосувалося Ліки: якби позавчора я не побрів за нею...

Ліка

Перший монолог Ліки

— Весілля та похорон — ось дві вистави, в яких «винуватці події» не грають ніякої ролі. Це — колективний труд, ритуал, де неможливо подумати про суттєве значення цих обрядів. Яке діло збудженому натовпу до парочки, що сидить за столом на чільному місці й періодично схоплюється за сигналом «Гірко!»? Це лише команда випити... Як добре, що ми цього уникли!

— ...?

— Похорон? Уяви, як тяжко, коли на тебе дивляться, немов на ляльку... А ти не здатен поворухнутися й висловити протест проти цього споглядання. Хіба тоді надходить розуміння втрати? Похорон — це також колективна праця, коли накривають столи, разом чистять картоплю — відрами (!) та ліплять пиріжки. Хто все це вигадав? Смерть і любов — дві таємниці, в яких немає місця для сторонніх!

— ...!

— Звичайно, коханий! А ти вважав, що я — маленька дівчинка, котра не читала нічого складнішого від казок Шарля Перро? Ти навіть

не уявляєш, який всесвіт обертається в моїй голові. Іноді мені навіть страшно. Тому я така щаслива, що ти — зі мною, що я знайшла тебе і ти врятуєш мене...

— ...?

— Від усього, від страшного... Знаєш, є люди, над якими — невідомо чому й за які заслуги — в якусь мить розкривається небо. Не розумієш? Спробую пояснити — я про це ще ні з ким не розмовляла. Тебе чекала. Так от, одного разу — тоді мені було два роки — я сиділа на підлозі нашої маленької кімнати (ми жили в комуналці) й намагалася щось намалювати. Світло падало так, що все мені видавалося занадто яскравим, як на картинах імпресіоністів (звичайно, тоді я не знала, що вони існують!): червона дерев'яна підлога (тоді вона була пофарбована і блищала на сонці, мов лід), жовтогарячі квіти на шторах, світлі стіни (мати завжди любила чисті кольори). У широкому та прямому промені призахідного сонця танцювали золоті балерини... Я намагалася намалювати все це, коли в кімнаті потемнішало, і я озирнулася. У дверях стояла мама й дивилася на мене. Я не могла добре роздивитися її тому, що вона стояла навпроти світла — тільки сріблястий контур видовженого тіла... Що з тобою, коханий? Звичайно ж, кури! Так от. Це була побутова картинка. Але саме тоді я раптом ніби почула музику. Не смійся! Так буває в дитинстві. Ця картина й досі стоїть перед моїми очима. Саме тоді я відчула як на мене посипалося невидиме п'р'я й огорнуло теплом. Я й досі дивуюся тому, як яскраво і просто може відчувати дитина дотик Бога. Тієї миті, коли ми дивилися одна на одну, в мені визрівало дивне відчуття, що час — швидкоплинний. Зараз я можу висловити його, а тоді мені було тепло й лячно. Я чітко відчувала, що все довкола і я сама з кожною хвилиною перетворюється на... спогад. Просто — чийсь спогад.

— ...?

— Люди від самого народження й до тієї миті, коли починають розуміти невідворотність свого відходу — поволі перетворюються на кокон спогадів для інших людей. Ті, хто має найбільший кокон, — щасливі люди, їх не так уже й багато. Я дивилася на маму й фізично відчувала, як вона стає для мене спогадом, адже хвилини спливали і кожна була не схожа на іншу. З часом ми всотуємо одне одного відчайдушніше, ніби спрагли, адже починаємо розуміти, що жодна мить не повториться. Знаєш, із тим самим відчуттям я цілувала бабусині руки... Я завжди цілувала її — просто цмокала в щрку, а одного разу взяла її руки у свої — вони були теплі, в блакитнуватих венах і сіточці зморщк, із тоненькою пергаментною шкірою — й цілувала тільки тому, що раптом зрозуміла: їх скоро не буде! Мені було так страшно. Якби всі могли розуміти це — хіба ображали б одне одного? Хіба говорили б так багато, так складно й так... непотрібно? Слова, як тютюновий дим, що затьмарює спогади...

Другий монолог Ліку

— Якби люди могли бачити — як у кіно! — порухи душі, вони могли б краще зрозуміти події, які відбуваються в їхньому власному житті.

— ...?

— Зараз я розповім тобі одне з оповідань Чехова...

— ...!

— Ну, не смійся, я не так висловилася! Я тобі його перекажу, ніби розповім наново. Розумієш? Воно дуже подібне до всього цього життя. Я читала його так давно, що вже не пригадаю, яку воно мало назву... Отже. У лікаря помер маленький син. Лікар невтішний, йому здається, що разом із сином закінчилося і його життя. Раптом — дзвінок у двері. Приходить чоловік і благає лікаря терміново поїхати до його тяжкохворої дружини, яку він любить до безтями. Лікар спочатку відмовляється — він не в змозі зрушити з місця. Але, зрештою, обов'язок переважає, і він іде в ніч, до помешкання пацієнтки. Заходять до квартири. Аж тут з'ясовується, що хвороба дружини — хитрість, аби відіслати з дому зрадженого чоловіка, а самій втекти з якимось військовим. Чоловік у відчаї. Забувши про лікаря, він бігає по кімнатах, наштовхується на розкидані речі, не може нічого зрозуміти. Він ображений, розтоптаний, зганьблений. Лікар, своєю чергою, нічого не розуміє: в нього горе, він усе покинув, приїхав бо-зна куди — й раптом перед ним метушиться якийсь чоловік, закликаючи до справедливості. Ось тут їм би поплакати разом, потиснути один одному руки, поспівчувати — адже обом боляче! Але — ні! Вони сваряться, звинувачують один одного невідомо в чому. У кожному кричить власна образа. Мені здається, що в цьому оповіданні — модель усіх людських стосунків.

— ...?

— Ну ось, наприклад, ця продавщиця, в якій ми сьогодні купували диню... Пам'ятаєш, ти ще розсердився, коли я з нею поговорила? Але хіба вона винна, що ми — щасливі, а вона — у брудному фартуху?! Для неї було нестерпним наше щастя — і вона нас обрахувала. А мені стало її жаль, тому що увечері вдома на неї чекає п'яний чоловік — й жодного поцілунку!

— ...

— Є дуже прості істини — про них не часто говорять, а якщо й говорять, то зазвичай іронізують. Або ж вони звучать занадто банально. Але ж вони — існують. Ось спробуй вимовити їх уголос — і відчуєш, як накопляться сльози: треба любити своїх друзів, захищати батьківщину, поважати старих, не принижувати слабших за себе, не брехати, нічого не боятися й нічого не просити... Говорити про це, може, й смішно. Однак... не сміємося ж ми, читаючи Біблію...

Третій монолог Ліку

— До зустрічі з тобою мене гнітила власна безпорадність. Мені казали, що я добре малюю, і я майже вірила в це. Але потім я зрозуміла: якщо не бути ВЕЛИКИМ художником — краще не бути ним узагалі! Можна втішитися тим, що робиш щось «для себе». Але, як на мене, це смішно!

Для себе я малюю завжди і всюди, хоч би де була. І на якусь мить намальована картина приносить мені полегшення. Хіба це не егоїзм? Тим більше — зараз.

— ...

— Ні, я не перестану малювати. Це неможливо. Я відчуваю над собою якусь субстанцію, котра прагне висловитися через мене. Тільки не знаю, чому саме через мене... Мабуть, це МОЯ субстанція, щось на кшталт близького мені духу, що витає в ноосфері. Як тяжко відчувати її й не мати змоги чимось допомогти! Це має приблизно такий вигляд: щось згори говорить до мене, ніби кризь товстий ватяний шар, — я намагаюся зрозуміти, почути, але слова губляться, чую лише закінчення, незрозумілі звуки й не можу трансформувати їх у малюнок! А ТАМ чекають саме мого слова, а я — мовчу... Жах. І від цього мого мовчання насамперед страждає зраджена мною субстанція. Мабуть, для того щоби висловитися — треба бути вільною. Вільною від усього. Але це неможливо...

— ...

— Свобода — можливість бути собою, скрізь і завжди. І коли в тебе вірять, незалежно від прибутків, статусу та одягу. Усього зовнішнього. Свобода — брати на себе якомога більше — в десятки разів більше, ніж можеш витримати. Будеш задихатися, гнутися, але в певну мить відчуєш — вантажу немає: його «взято», ти вільний — в слові, в побуті, в коханні... Ти навчився розуміти більше, ніж інші.

Четвертий монолог Ліки

— Тільки людина здатна брехати. У природі брехні не існує. Хіба брешуть дерева, птахи, вода? Завжди відчуваю брехню, як звір — усією шкірою, усім, щр є всередині мене, — від шлунка до душі. Можна жити бідно, безтямно, дурнувато, легковажно, важко, але при цьому жити чесно — необхідно! Інакше — морок, ніч, смерть... Найстрашніше — втратити віру. Її гублять раз — і назавжди... А потім шукають. І знаходять виправдання собі. Приблять вигляд, щр усе гаразд, і посміхаються. Але голка в серці залишається. З нею можна якось жити.

Але хіба це життя?

Денис

1

...Я відверто заздрю людям, щр дивляться на світ широко розплющеними очима. Їх усе дивує, все викликає бурхливий захват. У мені ж давно не було довірливості до світу. Поміті зі спеціальним шампунем історичні вулички Європи подобалися б мені більше у своєму первісному вигляді — із запахом нечистот, щр виливаються з вікон, та випаруваннями продуктів людської життєдіяльності.

Світ взагалі став занадто бутафорським. «Потьомкінські поселення» — ніщр порівняно з розмахом цієї бутафорії. В Єгипті — цій загадковій країні, яку поглинули хвилі часу, — заповзяті «бедуїни», відсидівши певний час біля своїх яток, увечері одягають лахи, обмотують голови «арафатками» і у своїх джипах мчать у серце пустелі, щрби розіграти перед ошелешеною публікою виставу з життя своїх древніх предків, у Фінляндії сиві бабусі, святкуючи ювілей Сибеліуса, одягаються в зворушливі широкі спідниці з шелесткої тафти й смугасті панчохи, щрб виконати біля пам'ятника композитору хорали — все для тих самих туристів...

За останні три роки я багато їздив і все частіше зі щрмом згадував гори та ліси Західної України. Що там нині? Невже «зелений туризм» перетворив їх на такий самий театр і покинуті колиби на полонинах — тільки декорація?

Та хоч би щр — я любив усе природне. Гумові красуні, створені зусиллями косметологічної промисловості, як і раніше, не приваблювали мене. Природність збереглася в зморшках старих і зворушливих ямочках немовлят. А щр природність була в Ліці. Вона більше не лякала мене, як у перший день знайомства. Засмучувало те, щр здибавшись зі мною, вона зовсім покинула навчання, не дотягнувши до останнього курсу. Я не раз умовляв її поновитися в інституті, на щр вона відповідала легким порухом плеча й непевною напівусмішкою. Вона жила, як пташка — горобчик, який то весело цвірінькає, то сидить набурмосений, якому геть байдуже, щр їстиме завтра. Відверто кажучи, мене це влаштовувало.

У перші місяці нашого дивного шлюбу мене охоплював жах від того, щр відбулося. Крім цього, я зрозумів, щр зовсім не пристосований для сімейного життя. Не міг приходити додому вчасно, не вмів планувати «вікенди» й купувати потрібні речі, не збирався відмовлятися від старих звичок і терпіти не міг звітувати про свої пересування містом. У певний момент я навіть розлютився на Ліку й не міг зрозуміти, як це їй вдалося накинути на мене ретязі? Півроку я щрденно приходив додому опівночі й не завжди тверезий. Навіть тоді, коли мені ХОТІЛОСЯ йти до неї, я змушував себе завертати в «Суок» чи в сауно або взагалі — йшов ночувати до когось у майстерню. Це неподобство тривало доти, доки я раптом зрозумів: це все непотрібне! Адже Ліка жодним чином не протестувала проти моїх проявів свободи та незалежності, не сприймала їх, як бунт і, здається, навіть не розуміла їхнього прихованого змісту. То ж проти чого я мав виступати?!

Вона жодного разу не дорікнула мені, не запитала, де і з ким я був.

Непомітно для себе я заспокоївся, зрозумів, щр це не гра, не сіті й не пастка...

2

«Відчайдушна ніжність» — ось так можна було б назвати те, щр я відчував до Ліки. А щр точніше — відчай та ніжність, але це звучало зовсім безнадійно. Мені здавалося, щр вона помилково замкнулася в чотирьох стінах із таким покидьком, як я. Я купував їй безліч різноманітних речей для малювання, діставав дорогі олійні фарби, полотна, пензлі, етюдники — переносний та великий. Мені справді дуже подобалися її картини. Однак мені здавалося, щр тепер вона малює тільки заради того, аби я цьому порадив — не більше. Кілька разів я пропонував влаштувати виставку, але вона повторювала свій улюблений порух — непевно знизувала плечима. Часом він мене дратував. Можливо, тому, щр сам не міг ось так відсторонитися від марнот. А вона могла так само весело та спокійно жити на голому вітті.

Коли вона не малювала, то займалася шиттям. Точніше, у неї був рідкісний дар до перекроювання звичайних речей у маленькі шедеври. Всі її речі були незвичними. Особливо мені запам'яталася джинсова куртка, яку вона розмалювала спеціальними фарбами та пришила гудзики, щр були обшиті тканиною, на якій вона якимось дивним чином вималювала мініатюри із зображенням янголів. На одній з вечірок одна високоповажна мадам пропонувала за цей витвір мистецтва шалені гроші, а потім ще довго набридала дзвінками, благаючи Ліку робити щрсь подібне на замовлення. Ця куртка особливо зворушувала мене. Я любив, коли вона вдягала її, з особливою ніжністю застібав ці дивовижні гудзики.

Проте Ліці не подобалося, коли я ставився до неї, як до дитини. Власне, вона не була дитиною — часом дивилася на мене такими очима, щр я ніяковів. Намагався не помічати такі погляди, проганяв думку, щр насправді Ліка — безодня, в яку міг би впасти будь-який чоловік. Я навмисно називав її зменшувально-лагідними слівцями, усвідомлюючи, щр роблю це задля того, аби самому не впасти, не дати волі почуттям, які б не були такі поблажливі й зверхні, як батьківські.

3

Протягом року ми побували в її родичів не більше шести-семи разів, на якихось вузькосімейних посиденьках. Частіше зіштовхувалися на різноманітних офіційних вечірках, вернісажах та презентаціях, куди я змушений був час від часу ходити. За день чи два до призначеної

події я відчував справжню наркоманівську «ломку», напивався до безтяги, намагався повернутися додому якнайпізніше, коли Ліка вже спала, і до ранку кури в кухні, посилаючись на «виробничі проблеми». Тому під час кожного візиту виглядав досить пошарпано — з синіми колами під очима та щетиною на запалих вилицях. І тоді Ліка приймала від батьків співчутливі погляди, а я — повне бойкотування своєї присутності за патріархально-родинним столом. Зрештою, так мені було легше. Я нібито дрімав, примружувався й поводився досить мляво, як справжній чоловік-відлюдник. Звичайно ж, усе це було удаваним, наганим. Так мені було легше сховати свою жадібну цікавість і згасити бурю емоцій, котрі нуртували в мені. Мій спраглий інтерес межував із фетишизмом. У ванній кімнаті я, як останній ідіот, роздивлявся шампуні та креми, крутив у руках її зубну щітку і занурював обличчя в її рушник і ледь стримував себе, аби не порпатися в ящику для білизни. Я мріяв коли-небудь побачити її в хатньому халаті та капцях на босу ногу, і від однієї цієї думки в мене паморочилося в голові. Звичайно ж, до всього цього жаху додавалося відчуття, що я — негідник. Менше з тим, я продовжував стежити за нею. З удаваною байдужістю жадібно вслухався в усе, що вона говорила, намагаючись зрозуміти, як і чим вона живе, про що думає та чого бажає. Проте від мене вона вимагала одного: я мав бути гідним чоловіком для Ліки. Однак мій вигляд, якого я набував за два дні до зустрічі, красномовно свідчив про протилежне. І вона, як завжди, ігнорувала мене, кидаючи співчутливі погляди на доньку, ніби промовляючи: «От, бачиш, я тебе попереджала...».

Її чоловік, мій тесть, викликав у мене подив, якщо не сказати більше — відразу. Коли я побачив його вперше, то збентежився й розгубився. Так, він мав презентабельний вигляд і вмів чудово говорити, але його підтягнутість та моложавість були штучними, як і все, що він говорив. Тоді він уже остаточно перекинувся в протилежний табір і активно відстоював переваги минулих часів. Варто було мені недбало зауважити, що в ті прекрасні часи він чистив параші, як він проголосив гнівну тираду зомбованого грошима та владою нувориша, який не помічає ганебності свого нинішнього процвітання. Я ж демонстративно — у два шари! — намащував червоною ікрою шматок хліба під іронічним Лізиним поглядом. На цьому моє спілкування з тестем закінчилося. Він намагався уникати мене, частіше Ліза зустрічала нас сама. Але це було ще тяжче. Близькими та ріднішими ми не ставали (цього й не могло бути!), зятем, у її уяві, я лишався поганим. Це було очевидно. І тільки Ліка, як завжди, світилася щастям та зрідка пирскала в кулачок. Усе, що відбувалося поза батьківською квартирою, її цілком влаштовувало.

4

Ми поверталися додому, минало два-три дні, усе ставало на свої місця. Я ходив на роботу, Ліка чекала на мене, гарно сервіруючи стіл до вечері. Це мені подобалося. Я ставав обивателем. А скоріше за все, завжди був ним. У якийсь момент мені захотілося більшого комфорту. Саме мені, а не їй. У цей час (який досі згадую з жахом і відчаєм), мені на очі потрапила шафа...

Раніше я ще ніколи так не піклувався про влаштування побуту, але одного разу, коли ми з Лікою прогулювалися біля привокзальної площі, звернув увагу на вивіску нового меблевого салону й мій погляд ковзнув по скляній вітрині. У ній красувалася оригінальна «споруда» — майже дубова кімната з різьбленими візерунками та всілякими шишечками.

— Поглянь, — сказав я, — ось до чого я б звернувся на «ви». Пам'ятаєш, як у твого улюбленого Чехова: «Вельмишановна шафо...»

Ліка засміялася.

— Та це й не шафа, — продовжував я, — це справжнє «дворянське гніздо»! У ньому можна жити!

— Ми можемо її купити? — запитала Ліка, яка мало цікавилася фінансовим станом нашої родини.

— Ми навіть зобов'язані це зробити! Ходімо!

Ми зайшли до магазину й там з'ясувалося, що це — експериментальна модель, яка існує поки що в єдиному екземплярі. Вона виставлена, щоб вивчити споживацький попит. Ліка засумувала.

— А коли ви вивчите цей попит?

— За місяць-два. Не раніше, — відповів продавець, — ось тоді й почнемо приймати замовлення.

— Ой, як прикро! — сплеснула руками Ліка.

Дорогою я весь час заспокоював її.

— Але ж це — єдина річ, яку тобі закортіло придбати за весь цей час! — не вгамовувалася вона. — Я хочу, щоб твої бажання завжди збувалися!

— Та хрін із нею, з цією дерев'яною коробкою!

Я вже шкодував, що потяг її до магазину, вона сприймала все занадто серйозно. Мені довелося терміново вигадувати щось ще, і в наступному магазині я «поклав око» на розкішний, але достатньо вульгарний комплект постільної білизни. Потім ми купили торшер та антикварне письмове приладдя. Усе це було зовсім безглуздо. Але створювало атмосферу спільної родинної справи.

— Тобі все це справді подобається? — допитувалася Ліка, із сумнівом розглядаючи вдома наші придбання.

— Не дуже...

— Тоді віднесемо це людям...

— Яким людям?

— Будь-яким. Тим, кому це справді потрібно.

— Чудово! Якщо врахувати, що найдешевше з цього мотлоху коштів не менше сотні зелених! — не витримав я. І далі вже не міг стриматися. — Тобі цікаво так жити? Бути хатнім кошеним, маючи розум і талант?! Коли ти часом обслуговуєш мене, як у готелі, я відчуваю себе повним кретином! Тобі це цікаво? Ні, звичайно ж, мене, як нормального мужика, цілком влаштовує цей стан справ — «хороший дім і дружина під боком. Що ще треба, аби гідно зустріти старість...» Але я почувуюся якимось тираном. Хіба такого життя ти хотіла? Тобі все це цікаво?

Я штовхнув торшер ногою. Вона знітилася. Я злякався.

— Послухай, — сказав спокійніше, — Я не хотів тебе образити. Мені просто шкода, що ти марнуєш свій час і... життя.

— Любов не буває марною. Я тебе не розумію...

Вона, здається, й справді не розуміла. І я припинив будь-які намагання вплинути на її честолюбність.

Місяця через півтора їй зателефонували з інституту й запропонували взяти участь у щорічному біеналі, яке проходить в мальовничому куточку Карпат. Я зрадів, що про неї не забули.

Ліці не дуже хотілося їхати, але коли в нашу кухню набилося півгрупи колишніх однокурсників на чолі з викладачем, очі її заблищали. Усі вони, галасливі та веселі, поглядали у мій бік із пересторогою. Даремно! Я випромінював благодуність, розливав вино й усім своїм виглядом показував, що не збираюся ставати на заваді молодому талантові. Це й справді було так.

— Добре. Я поїду, — сказала Ліка, коли гості розійшлися, — якщо ви всі цього так прагнете...

— Ну ось, ти знову робиш щось заради когось! А ти ж — талановита майячка, це — твій світ, твоє оточення. Зрештою, ти зможеш там продати свої картини і... О! Я придумав! Ти продаси свої картини й подаруєш мені шафу!

Їй був потрібен поштовх, ідея, заради якої вона могла б відірватися від цього затишного домашнього існування. І моя ідея їй сподобалася. Вона навіть заплескала в долоні й одразу почала складати малярські прибабамбаси, хоча до початку бієнале лишався тиждень.

Виглядав цей творчий захід приблизно так: десь біля підніжжя гір облаштовувалося «художнє містечко». Ставилися намети для учасників, будувався імпровізований вернісаж під величезним брезентовим тентом. Два тижні молоді обдарування працювали на пленері, виставляючи свої старі й нові роботи на продаж. Сюди ж автобусами час від часу звозили журналістів, телевізійників, мистецтвознавців, навіть іноземців-колекціонерів.

— Це буде божевільня, — пояснила мені Ліка, — застїлля до ранку. Яке там малювання? Так, профанація...

— Не перебільшуй. А якщо буде погано — то хоч побудеш на природі, подихаєш чистим повітрям, відпочинеш від мене, дурня... А я приїду тебе відвідати. І ми гулятимемо у горах!

Тут мене пересмикнуло і я замовк...

5

Люблю вересень. Цього року він був особливо теплим і якимось смачним — повітря, просякнуте запахом кави, під вечір набувало густого листяного аромату із присмаком хризантем. Ліка від'їжджала рано-вранці, з останньою групою. За день до того я домовився з хлопцями, що вони завезуть її приладдя раніше, адже сам у день від'їзду мав купу важливих справ і не зміг би провести її. Отже, Ліці не довелося тягти на собі важкий етюдник.

Вранці ми пили каву і я намагався ввіпхнути їй до рота хоча б шматочок бутерброда, але вона категорично відмовлялася.

— Ну що, власне, відбувається? — запитував я. — Пару тижнів відпочинеш від хати, від мене... Інша б раділа...

— Ніколи не говори так — «інша». Я не знаю, що робили б інші, але мені без тебе погано. Ніби втрачено якийсь важливий орган — руку, наприклад, чи ногу. От ти зміг би ходити з однією ногою?!

— Я б купив милиці! — посміхнувся я.

— Ти жартуєш. А я — серйозно...

Я викликав таксі. І в передпокої обережно застїбнув мої улюблені Гудзики на курточці.

— Цей янгол тебе обожнює, цей — захистить, цей — убереже, а цей трохи сердиться... — промовляла вона, поки я возився із застїбками.

Я трохи хвилювався, ніби вона й справді була маленькою дитиною. Але з кожним застїбнутим гудзиком в мені піднімалася ледь відчутна хвилька радості, що вона їде, що я зможу побути сам, СПРОБУВАТИ побути сам, без неї. Звісно, я не сказав це вголос, вона б образилася.

Вже стоячи на порозі, Ліка обхопила мою шийку руками і завмерла.

— Зрештою, — не витримав я, — не хочеш їхати — залишайся! Виходить так, ніби я тебе на каторгу відсилаю. Казна-що!

Вона відсторонилася й усміхнулася:

— Все, все! Я побігла!

— О Господи, — схаменувся я, — а гроші?!

Швидко повернувся до кімнати, вигріб із ящика пачку купюр і простягнув Ліці.

— Навіщо стільки?

— Візьми про всяк випадок! Раптом тобі там не сподобається — оселишся в готелі, зрештою — повернешся літаком.

Вона засунула гроші в кишеню джинсів і швидко зачинила за собою двері. З вікна я простежив, як вона сіла в таксі, а потім, як старенька бабця, надіслав їй навздогін хресне знамення...

6

Я лишився сам. Особливого полегшення не відчув. Випив ще кави і почав збиратися на зустріч. Діяв майже механічно. Думки працювали в зовсім іншому напрямі. Вперше за два роки я був один. Можливо, настав час зустрітися з Лізою? Але — навіщо?... Не збирався ж я вчинити перелюбство! І все ж таки мені дедалі більше кортіло хоч якось заявити про себе, нагадати те, про що я, на відміну від неї, ніколи не забував. Можливо, навіть покарати, змусити захлинутися всім жахом ситуації, як ним захлинувся я в ту мить, коли вона вийшла до мене з темряви передпокою. Так, саме так. Мені варто було б поставити грубу крапку в кінці цієї історії, щоби більше ніколи не сидіти за їхнім елеїним родинним столом.

Я швидко закінчив перемовини, зайшов до «Суок», підзарядився для сміливості двома чарками коньяку і набрав номер її мобільного телефону.

Спочатку доповів, що Ліка поїхала, відвітував, як вона була вдягнута й що взяла із собою, відповів ще на кілька безглузких запитань. А потім запропонував зустрітися для «важливої бесіди». Вона здивувалася.

— Добре... Приїжджайте зараз до нас. У мене є дві години вільного часу...

Тільки не в них, подумав я. Запрошення до ресторану теж виглядало б дивно.

— Щось не так? Що трапилося? Може, під'їхати до вас? — захвилювалася Ліза.

Ми домовилися, що я візьму таксі й підхоплю її на перехресті за півгодини. Вона погодилася. Я ще встигав заскочити в найближчий супермаркет — не пригощати ж її учорашнім борщем! Казна-що робилося в моїй голові... Якщо я збираюся вилити на неї усю чорноту мого двадцятирічного пекла — навіщо ж, як справжній спокусник, нагріб шампанського, мартіні та всіляких яскравих бляшанок?! Якщо ж моєю метою є досягнення саме цієї мети — яким негідником виглядатиму в її очах!..

Я побачив її здалеку, й серце затепіло, як м'ячик на гумовій нитці. Вона, як завжди, виглядала елегантно. Вузька чорна сукня (дивно, іншого кольору я на ній не запам'ятав, за винятком білого купальника, в якому вона лежала біля басейну сто років тому), туфлі на «шпильці», гладко зачесане назад волосся. Вона кивнула мені без найменшого натяку на приязнь і сіла на переднє сидіння. Я дивився на тоненьке пасмо волосся, яке вибилося з бездоганної зачіски, та жадібно вдихав аромат парфумів — тих самих: вона не міняла своїх уподобань.

«Лізо, невже, це ти? — хотілося прошепотіти мені — Я думаю про тебе все життя. Що мені робити тепер? Скажи ти. Як скажеш — так і буде...»

7

У ліфті ми підіймалися мовчки. Я шкірою відчував її зверхність, її байдужість і небажання заглиблюватися в проблеми, через які я наспівався згаяти її час.

Я довго порпався з ключем у замку й навіть був би радий, якби він зламався. Я ніяковів так, ніби мені було не тридцять вісім, а вісімнадцять, як тоді... Вона увійшла до квартири, по-хазяйськи пройшла кімнатами, зазирнула на кухню, оцінюючи, мабуть, ступінь затишку в цьому домі. Після від'їзду Ліки тут панував деякий безлад, на столі ще стояли дві філіжанки, валявся недоїдений бутерброд.

— Я тут дещо купив... — винувато промовив я і зашурхотів пакетами, виймаючи продукти та пляшки, — зараз зварю каву...

— Не варто. У мене обмаль часу, — сказала вона, сідаючи на стілець і дістаючи з сумочки цигарки. — У вас тут досить гарно. Можна я ще пройдуся?

— Звичайно.

Я був радий, що вона на хвилинку залишила мене самого. Швидко прибрав чашки й викинув бутерброд, протер стіл, розставив на ньому все, що купив, увімкнув кавоварку.

— Гарний дім, — повернувшись, зауважила Ліза, — відверто кажучи, не очікувала... Так про що ви хотіли зі мною поговорити? Про Ліку?

Я здригнувся, ніби мені за комір вилили холодної води.

— Ні... Може, мартіні? — запропонував я, розуміючи, що з кожною хвилиною втрачаю сміливість і бажання про щось говорити. А якщо це так, то моє запрошення матиме зовсім кепський вигляд.

— Добре, — зголосилася вона й закурила, переплела ноги та відкинулася на спинку стільця. Її улюблена поза. Я розлив мартіні й увівся навпроти.

...Скільки разів я уявляв подібну мить! Скільки разів воскрешав у пам'яті той червоний вогник, що зблиснув переді мною в кінці нічної алеї! Ми сиділи майже так само, тільки зараз між нами постала залізобетонна стіна. І її ім'я було однаково дороге нам обом... Тільки я знав про це, а вона — ні. Мені було боляче, а вона спокійнісінько курила й дивилася на мене насмішуватими, трохи примруженими очима — темними та глибокими, як на портретах фламандських художників.

За всіма відомими теоріями, серед них і моє дослідження маніпулятивних систем, за всіма правилами чоловічої логіки і здоровим глуздом я мав би відчувати втому та байдужість. Теоретично я міг усе розікласти по полицях: вісімнадцятирічний шмаркач, не дуже вже й досвідчений в любовних втіхах у період гормональної активності зустрічає своє перше кохання і... Далі все було зрозуміло, враховуючи й психологічні особливості самого шмаркача. У принципі, від цього виліковуються. Якщо дуже захотіти...

Я дивився на неї та намагався відшукати в її обличчі щось таке, що змусило б мене зупинитися, подумати про незугарність свого становища — й бачив, що вона така ж загадкова і принадлива. Як на зло, пригадався сьогоднішній вираз Ліки: «Ти б міг жити з однією ногою?» Всі ці роки я так і жив. Ліза була втраченим органом, брак якого викликав фантомні болі. І тепер, коли вона опинилася поруч, я не міг просто так відпустити її.

— Лізо... — сказав я, — Лізо, ти не впізнала мене?

8

...Потім я говорив безтямно, безглуздо, бачив перед собою тільки її збентежено розширені очі. Я не давав їй отямитися, адже боявся почути навіть звук її голосу. «Я любив тебе все своє життя, — ось до чого зводилася вся моя промова, — хто з усіх тих, кого ти зустрічала на своєму шляху, може сказати так само?! Упевнений — ніхто! Адже це божевілля... — пам'ятаєш, так ти назвала свій фільм? — але добровільне божевілля! Тому що не міг, не хотів забути тебе. Всіх я порівнював із тобою, й перед цим порівнянням програвали й темніли навіть дуже гідні жінки. Перед ними я відчував себе негідником. І я покараний. Навіть зустріч із тобою, про яку мріяв стільки років, призвела до жахливого, підлого вчинку! Але, повір, я в ньому не винен... Лізо, я люблю тебе досі...»

Потім я замовк, і тиша тривала неймовірно довго. Так довго, що за ці кілька хвилини (чи секунд?) я народився, виріс і помер.

— Яка гидота... — нарешті промовила Ліза й підвелася з місця. — Гидота, гидота... Яка вульгарна мильна опера...

І знову настала смертельна тиша.

— Одне слово, так, — продовжила вона, — з Лікою я все владнаю сама — заберу її з вокзалу додому, коли вона повернеться... І... і більше ніколи не з'являйтеся до нас.

— Так... Розумію... — Я не впізнав свого голосу, таким він був захриплим. — Добре. Так. Звичайно.

Вона вже стояла в передпокої та нервово смикала двері, намагаючись приборкати замок, коли я вийшов зі ступору і майже перегородив їй шлях:

— Ти не зрозуміла! Я не знав, що Ліка — твоя дочка! Не знав, не цікавився. Я пішов за нею тільки тому, що побачив вас разом. І... і я люблю її, як усе, що пов'язане з тобою.

— Погляньте-но, які пристрасті! — Вуста її затремтіли, ніби вона хотіла сказати зовсім інше. Потім вона різко повернулася, так різко, що із зачіски повипадали шпильки й волосся м'яко полоснуло мене по щці (ми стояли занадто близько). — Я не можу навіть чути про кохання! — Лізине обличчя викривилося, мені здалося, що вона ось-ось розплачеться. — Але це — не твоя справа! Все — я йду!

— Лізо, — я наважився знову вимовити її ім'я, — я більше не порушу твого спокою. Усе буде так, як ти хочеш. Але, благаю, скажи: за інших обставин, знаючи все, що я сказав тобі, ти змогла б... якщо не покохати, то хоча б спробувати покохати мене?...

Під час паузи, що знову зависла над нами, можна було померти й народитися знову. Вираз її обличчя раптом пом'якшав, я пригадав цей погляд — так само вона подивилася на мене в ТОМУ сараї.

— Що ти за дурник? Невже ще такі є в нашому світі? Знаєш, я тобі навіть заздрую. І... І я тобі вдячна. Але мені давно не двадцять п'ять... чи скільки тоді було. То ж нема про що говорити. Маячня...

— Та все ж таки... — Мені було конче необхідно почути відповідь. — Я ж втрачаю тебе назавжди...

— Можливо. Мабуть. Не знаю...

Вона рвонула двері й вискочила на сходи. Я побіг за нею, хотів провести. Але Ліза швидко зупинила першу-ліпшу машину й поїхала.

А я пішов тинятися містом. Мені потрібно було намотати кілька кілометрів, інакше я б не заспокоївся.

...Повернувся додому в нестямі, пройшов до спальні у взутті та куртці і впав на ліжко.

Посеред ночі здалося, що на мене насувається чорне величезне чудовисько. Ледь розплющив очі й побачив дивну річ — у кутку кімнати стояла... шафа. Та сама, «вельмишановна», з різьбленими шишечками. Я вирішив, що почалася «біла гарячка», зіскочив з ліжка, увімкнув світло. Видіння не зникло — стало ще реальнішим. Тільки цього бракувало! Звідки вона взялася? Коли з'явилася? Я не міг ламати над цим своєю й без того хвору голову. Можливо, його замовила Ліка?... Але — коли вона встигла? І навіщо ця шафа зараз? І навіщо взагалі — все?...

...Я сиджу на Арбаті в невеличкій, але дико дорогій кав'ярні, де, крім мене, немає нікого. Я намагаюся полюбити Moscow й у мене нічого не виходить. Про себе цитую Сорокіна, в якого прочитав, що Москва — це велетенська баба, що розляглася посеред пагорбів, її ерогенні зони розкидані далеко одна від одної й намацати їх практично неможливо. Тому — не можна покохати з першого погляду, простіше зненавидіти. Дівка Moscow брудна, від неї тхне. Захоплюватися «душком» — ознака гурманства.

У мене три синці на пів обличчя — один на вилиці й два майже однакових під очима, такі собі блідо-блакитні «окуляри», котрі (знаю з власного досвіду) незабаром посиніють, а потім пожовкнуть. Справа довга. Справа не одного тижня. Одне слово, обличчя дико не пасує до костюма з краваткою, а також бокалу кампарі переді мною. Офіціантки, яким фактично нічого робити, перешіптуються з цього приводу, зручно вмостившись біля шинквасу.

Я не був тут років зо двадцять-двадцять п'ять. Як і раніше, сюди з різних кінців найрізноманітніших країн стікався сумнівного вигляду люд, перетворюючи місто на базар-вокзал, що сподівався стати голкою в копиці сіна. Але, як підказували мої спостереження, кількість «голою» давно вже перевищила саму копицю. Зранку, влаштувавшись у готелі, я обійшов багато темних місць, вокзалів та околиць. Це не мало жодного сенсу, але сидіти склавши руки я не міг!

В останній «інстанції» — бункері радикальної партії я й заробив цей мозаїчний розпис на обличчі. Пішов туди тільки тому, що один з приятелів повідомив, ніби там у напівпідвальному приміщенні мешкають сотні молодих волоцюг різного калібру та віросповідання, особливо багато різноманітних «творчих особистостей», серед яких є й представники нашого інституту мистецтв. Саме там, перебуваючи у своїх журналістських справах, він бачив хлопця, який нібито брав участь у тому мистецькому бієнале п'ятирічної давнини. Той уже не перший рік мандрував по просторах всесвіту і запевнив, що пару років тому бачив тут руду дівчину-землячку. Перед тим як мені начистили фейс, я встиг з'ясувати, що «руда дівчина» приїхала з Латвії й була закінченою наркоманкою.

І ось тепер у мене залишалася година до запису в передачі, яку я раніше ніколи не дивився й над якою лила сльози моя матуся — передача називалася «Шукаю тебе». Як мені сказали, її дивляться чи не в усіх кінцях земної кулі. Ніколи раніше я не зважився б на такий дивний для себе крок. Проте зараз я не думав, що мене можуть побачити мої студенти чи колеги. Нехай бачать! Мені наплювати. Як байдуке й те, що моє обличчя вкрите синцями.

До участі в передачі я потрапив за великим блатом, використовуючи всі свої зв'язки. Чекав кілька місяців, нервувався. І ось тепер маю їхати до студії. Я допив кампарі, кинув на стіл гроші й пішов ловити таксі.

Біля входу на мене вже чекали менеджер та одна з молодших редакторів програми — про мій візит їх було попереджено.

— Денис Володимирович? — ввічливо перепитав менеджер, старанно приховуючи своє здивування з приводу мого «бойового розфарбування». — Дуже приємно, проходите. Зараз піднімемося на шостий поверх до гримерки, а потім на третій — до студії. Початок за півгодини.

На шостому було кілька гримубиралень, але народ штовхався біля однієї, чекаючи своєї черги припудрити ніс. Головним чином тут були бабусі та жінки бальзаківського віку. Вони збуджено переповідали карколомні сюжети. Мене пересмикнуло. Не вистачало ще й мені стати в цю скорботну чергу! Дякувати Богу, повели мене в іншу, вільну кімнату — мабуть, для «обраних».

— Це — Оленка, наш гример, — познайомила мене редакторка з приємною молодою дівчиною в білому халаті, — вона вас трохи «виправить», а потім, будь ласка, спускайтеся в студію. Я проведу вас на ваше місце.

Відверто кажучи, поглядали обидві на мене з подивом і зацікавленістю. І це також дратувало.

Я сів у крісло перед дзеркалом, і Оленка пильно подивилася на моє обличчя.

— Де це вас так?... — співчутливо запитала вона.

— Шов, підсковзнувся, впав. Отямився — гіпс... — відповів я.

Дівчина посміхнулася, кивнула й відкрила величезну коробку з гримом.

— Зараз будете, як новенький!

Потім увесь час вона працювала мовчки. Я був за це вдячний і навіть стулив повіки. Після вранішньої гонитви вулицями, бійки в бункері та бокалу кампарі мене розвезло. Я не уявляв, як сяду по інший бік камери, що казатиму. Мені кортіло піднятися й тихо піти. Але я не міг. Я мав поставити останню крапку.

За кілька хвилин я себе не впізнав: з люстра виглядала досить пристойна пика імпозантного чоловіка із романтичною синявою під очима.

— Ну як? — із гордістю розглядаючи плоди своєї праці, запитала Оленка.

— Чудово! Ви чарівниця! — похвалив її я, підводячись із крісла.

— Вам на третій, — нагадала дівчина, — хай щастить!

Я спустився сходами, викурив у холі дві цигарки й пішов у напрямку студії, яка вже гула, наче вулик. Мене швидко провели на місце — як і було домовлено — в першому ряду та попередили, коли я маю вступити в розмову. Я озирнувся: майже всі жінки тримали в руках хусточки та фотокартки, і я знову здригнувся. Керівник проекту вийшла в центр студії й дала останні вказівки — за яким сигналом аплодувати, в які камери дивитися, як підходити до столиків, за якими сиділи ведучі...

— Увага! Камера! — не своїм голосом нарешті закричала вона, здійнявши вгору розчепірену п'ятірню, й почала загинати пальці. — П'ять, чотири, три, два... Почали!

Аудиторія, як скажена, зааплодувала, й під цей оглушливий звук із-за пістрявого задника, що був обклеєний фотокартками, вийшли двоє ведучих — чоловік похилого віку й молода актриса, котра встигла засвітитися в кількох серіалах. Говорили вони душевно. Ведучий сидів за столом, дівчина бігала залом з мікрофоном. Жінки здіймали догори світліни своїх рідних та близьких, яких хотіли розшукати, і благали їх повернутися. Я з жахом очікував на ту мить, коли мікрофон опиниться перед моїм носом. І це, наразі, сталося.

— А кого шукаєте ви? — лікарським тоном звернулася до мене актриса, й увесь зал, а також кінокамери, втупилися в мене. Я примусив себе дістати з кишені фотографію... Текст написав задалегідь і вивчив напам'ять. Не хотів бути занадто сентиментальним, тому прозвучав він доволі сухо: ім'я, прізвище, рік народження, число, місяць, дата зникнення. Наприкінці — те, що казали інші: «Якщо хто-небудь зустрічав або щось може повідомити — прошу сповістити за телефоном...» Коли промовляв усе це, відчував себе дурним папугою. Найжахливішим було те, що загальний настрій аудиторії охопив і мене. Закінчуючи тираду, відчув, як горло моє стислося, голос

підступно затремтів і я, як і решта, видахнув у мікрофон: «Ліко, якщо ти мене чуєш — повертайся!»

...Я прийшов до готелю пізно ввечері. У номері було зимно. Заліз під ковдру з головою, а зверху нагрів подушку, аби не чути жодних звуків, котрі долинали з коридора. У мене був зворотний квиток на ранковий потяг, і я намагався заснути. Усе, що відбулося сьогодні, видалося мені ще безнадійнішим, ніж те, що передувало цьому. Участь у народному телешоу стала останньою крапкою в пошуках. Я мав поставити її. Безглузду і трагікомічну...

Найстрашнішим у перші роки було не думати — що з нею? Аби не малювати в уяві жахливі картини, я активно займався пошуками, одночасно по вуха завантажував себе роботою, а ввечері — алкоголем. Якщо цей ритм уповільнювався хоча б на хвилину — я втрачав контроль над собою. У таку хвилину міг запросто розчавити в руці склянку. Що й трапилося одного разу на очах здивованої публіки під час якогось важливого засідання в Раді з питань телебачення. Наступної миті я міг би заштовхати ці скалки до рота, аби вгамувати інший, постійний біль... Особливо важко було пережити ніч. Тоді на мене навалювався справжній жах — першого року пошуків, і темна безвихідь — другого.

Якщо її більше немає на світі — як це трапилося? Де? Хто був поруч у цю мить? Де вона зараз, моя дівчинка, яка так не хотіла залишати мене? А якщо вона десь є... Думати про це було не менш жахливим. Я згадував тисячі випадків із викраденням, з продажем до рабства, яке існувало навіть у цивілізованому Гамбурзі. Якщо вона є — що робить в цю мить, коли я божеволію на дивані? Як таке взагалі могло трапитися й чому — з нами, з нею? Я аналізував кожен мить нашого прощання: як вона збиралася, як я застібнув її курточку, дав гроші, простежив, щоб вона сіла в авто. Незрозумілим залишалося питання з шафою. Я добре пам'ятав, що зайшов до спальні лише увечері, геть п'яний і помітив її тільки вночі. Але звідки взялася ця колода? Не таргани ж її занесли із сусідньої квартири! У магазині я з'ясував, що за неї заплатила якась дівчина — певно, то була Ліка. Але коли вона привезла її й навіщо це зробила? Чи є між покупкою та зникненням якийсь зв'язок? Я його не бачив. Ненависна шафа затьмарювала мені мозок.

Те, що Ліка перший тиждень була на бієнале, не викликало сумнівів — я (звичайно ж, слідчі також пройшли цим шляхом) обійшов усіх, з ким вона їздила, й ті підтвердили це. Зникла вона раніше, ніж закінчилося це мистецьке свято. І ніби у воду канула! Ніхто не міг сказати чогось певного. Про те, що вона зникла, я дізнався днів за десять-п'ятнадцять після повернення інших. Адже Ліза заборонила мені навіть з'являтися поблизу їхнього будинку і сказала, що зустріне Ліку сама. Я був упевнений, що Ліка більше не хоче мене бачити (хоча це здавалося мені неймовірним), і увесь цей час думав, що робити? Зрештою, вирішив, що все на краще, й відважився зателефонувати в дім колишніх родичів. Просто хотів почути голос... Дивно, але — голос Ліки.

— Хіба вона не з тобою?!! — істеричним голосом закричала в слухавку Ліза.

Виявилося, що в потягу, який вона зустрічала, Ліки не було. Потягів з того краю було багато, й Ліза вирішила, що я випередив її...

Таким чином було втрачено два тижні...

А потім почалися моторошні пошуки, до яких час від часу долучалися жахливі процедури допитів у кабінеті слідчого, інтерв'ю та переслідування кінокамер. Фотографії Ліки висіли на всіх станціях метро. Мої колеги та студенти дивилися на мене зі співчуттям, це також було нестерпно, я тримався з останніх сил...

У перші місяці Ліза телефонувала мені — я хапався за слухавку з надією, але вона лише проклінала мене. Зрештою, я припинив усілякі контакти з цією родиною, й тільки зрідка до мене долинали чутки, що Єлизавета Тенецька майже не виходить із хати й поволі співаєється разом зі своєю хатньою робітницею — колишньою актрисою, яка зіграла в її першій фільмі. Тим часом її чоловік кинув усі сили на пошуки дочки й прочісує карпатські ліси. Та все — марно.

Ліка зникла...

Тепер я розумію, що означає — «зник безвісти», і знаю, наскільки страшним є це визначення. «Безвісти» — це гнітюча безвихідь. В Афгані я стикався з подібним, але тоді це не стосувалося мене особисто. Пам'ятаю, що мені навіть здавалося, що в цьому є певна надія — дочекатися, побачити, вірити в краще. Але нині я вважав інакше. Якби я довідався, що Ліки немає серед живих — це було б тим катарсисом, після якого я зміг би дихати. А так я просто задихався, малюючи в уяві найстрашніше. Ліка була зовсім не пристосована до життя, та й не намагалася пристосуватися, і тому з нею могло трапитися все що завгодно. Але що входило в це «все що завгодно»? Все — це все. Мені було легше вважати, що її забрали інопланетяни.

Довго не давали спокою її речі. Я постійно наштовхувався на них, змучувався, намагаючись згадати, коли вона одягала ту чи ту сукню, занурювався у неї обличчям...

На другий рік не витримав — усе, разом із фарбами й малюнками, заховав у шафу. Ту саму. Чи могли ми подумати, розглядаючи її у вітрині, що вона стане саркофагом?

Про Лізу я більше не думав. Дивно й дико: Ліка ніби забрала з собою нав'язливу ідею мого життя. Але хіба це мало статися такою ціною?...

...Я лечу в літаку. Ще не знаю, які нові запахи, звуки, відчуття чекають на мене після приземлення. Не знаю, що за кімната буде в готелі, який краєвид відкриється з вікна. Море? Пальмові зарості? Гори? Чи — різнобарвна мережа ресторанчиків на набережній? Не знаю. І люблю це відчуття нового — оселятися в незнайомих готелях, люблю момент, коли ключ від номера з рук адміністратора переходить до моїх, люблю підніматися ліфтом і йти довгими коридорами слідом за портьє, вгадуючи, де моє тимчасове помешкання. Яке воно? Обожнюю момент входження та процес замикання дверей... Усе!

Люблю клацати всіма вимикачами одночасно, відчиняти двері ванної кімнати й усіх шаф, оглядаючи «свої» володіння. Відчиняти балкон і бачити, що він чистий, просторий, зі скляним журнальним столиком і двома затишними плетеними кріслами. Мені подобається, що я та моє нове житло — незалежні одне від одного і тому зберігаємо пієтетні стосунки: тимчасове помешкання, як і випадковий супутник, не потребує душевного тепла й ні до чого не зобов'язує. У літаку, на висоті десять тисяч метрів, прохолодно, в моєму місті взагалі огидна вогкість — літо цього року невдале. Відпустку я провів не виповзаючи з хати. Й ось тепер цей семінар на березі Адріатики — два нудотних тижні в колі колег з усіх куточків світу, доповіді, перегляди програм, кліпів і рекламних роликів. Усе це вже давно мене не цікавило, я лише намагався тримати марку. Навіть хотів послати у відрядження замість себе менеджера чи когось із молодих, але в групі ніби змовилися — ніхто не хотів їхати. Зрозуміло: вони хочуть, аби я трохи розвіявся. Добре, спробую. Якщо виїде...

Семінар мав відбуватися в невеличкому гірському містечку. Як з'ясувалося, до моря треба було йти близько години, але в самому місті було велике озеро — не дуже чисте, але мальовниче, оточене синьо-зеленими горами. Учасників семінару розселили в «старому місті», в п'яти-зірковому готелі біля ратуші, який зовнішньо нічим не відрізнявся від інших середньовічних будівель. Власне, це й був старовинний особняк XV століття, який всередині відповідав усім вимогам розряду.

Приїхав я сюди під вечір. Дорога від летовища була небезпечною — вилася вузьким гірським «серпантином», деінде відгородженим низьким парапетом. Кілька разів на очі потрапили заіржавілі уламки автомобілів, котрі лежали в ущелинах. Вже під'їжджаючи до міста, я назвав водію готель і за його реакцією зрозумів, що це — мешкання для багатих. До «старого міста» в'їзду не було — всі авто зупинилися на майдані біля високих кам'яних воріт. Лише я поставив ноги на бруку цього історичного місця, як до мене підскочив навчений служка в уніформі (як він мене розпізнав — відомо одному Богові!), підхопив мою валізу й повів всередину міста, що з усіх боків було оточене високими мурами. От де треба знімати фільми! Дорогою він вишуканою англійською пояснював, повз які пам'ятки ми проходимо й де містяться найкращі ресторани, яких на вузьких вуличках виявилася величезна кількість. Якимось дивом ресторани, кав'ярні та паби вміщувалися на вулицях, ширина яких не перевищувала розмаху рук, і вигляд мали затишний та романтичний. Ми опинилися біля готелю хвилини за три, під час яких я крутив головою на всі боки, намагаючись запам'ятати розміщення різних закладів. Номер у мене виявився розкішним — зі старовинними дубовими меблями, гаптованими срібною ниткою ковдрами й великим старовинним люстром. Я дав портьє чайові й із полегшенням зачинив двері. Відчинив двері балкона — він виходив на майдан перед ратушею. На майдані колом вишикувалися три ресторани. Столики були розставлені на вулиці, за ними сиділи люди. Смачні пахощі — тонкі та ненав'язливі — витали над усім містом. Я швидко розпакував речі, переодягся, вирішивши поблукати вулицями й повечеряти в одному з ресторанів.

Заблукати тут було неможливо — всі вулиці спіраллю вилися довкола ратуші. Гуляв я довго, дивуючись старовині та затишності цього міста, котре дедалі більше нагадувало мені якийсь історичний лабіринт. Це місто могло б сподобатися Ліці, раптом подумав я. Ні, брешу — таке «раптом» стало для мене постійним, звичним станом. Тепер, коли я зіштовхувався з будь-якими проявами життя, ловив себе на думці, що оцінюю їх із точки зору: що сказала б Ліка?...

4

...Мене завжди дивувало, що навіть іронічно налаштовані поважні громадяни сприймають телевізійників, як небожителів, самі рвуться на телеекрани й наступного ж дня після зйомок у якому-небудь ток-шоу все гордо поглядають навсібіч: чи впізнають їх перехожі? Я досить добре знав цей світ, як і те, що згодом усе поволі перетворюється на профанацію. Для мене важливим було одне: відверто зізнатися в цьому. Я, наприклад, міг заявити прямо: те, чим займаюся всі ці роки, і є профанацією, достатньо талановитою (цього в мене не віднімеш), але все ж таки — профанацією. Я майстерно агітував людство розкуповувати миючі засоби, жувальні гумки від карієсу, йогурти, шини та інше. Мені необхідно впарити цю продукцію якнайбільшій кількості громадян — від цього залежить, чи зможу я сам кулувати все це. Приблизно так я думав, збираючись узяти участь в цьому семінарі, і, звичайно ж, не збирався говорити про це вголос. Хіба що за чаркою ракії з такими, яким був сам. Якщо такі, звичайно, знайдуться. Я знаю, Ліка зрозуміла б мене. Я й сам тільки тепер щось починав тямити: на тлі всієї цієї профанації в мене нарешті з'явилося те *дещо*, яке я завжди шукав, — жінка, котра любила мене таким, яким я був, із усім мотлохом, що мав усередині. Вона любила мене — будь-якого. Не героя, не мудреця, не багача. Вона мене любила. І не давши мені часу зрозуміти це, раптово зникла з мого життя. Раптово, моторошно й тихо. Так тихо, як і любила. Вона жила в мені, як піщинка всередині мушлі — муляла мої ніжні егоїстичні нутрощі й от викотилася назовні. І ось тепер я думаю про неї так, як би вона того хотіла. Чи знаєш ти про це, Ліко?... Агов!..

...Відсидівши на урочистому відкритті семінару, я вирішив, що робити тут мені нема чого. Тим паче, що моєї присутності тут ніхто особливо не вимагав. Проте бейдж давав змогу вільно відвідувати всі музеї. Я вирішив скористатися цією нагодою замість того, щоби кожного ранку сідати до мікроавтобуса та їхати до місця проведення семінару. Це мало приблизно такий вигляд: о восьмій ранку до готелю під'їжджав рафік, у ньому вже сиділо дві просунуті дівичі в коротесеньких джинсових шортах, які наполовину відкривали їхні смагляві сідниці, пара операторів-італійців. Дорогою ми заїжджали в кілька готелів і підхоплювали ще пару-трійку колег і цією веселою компанією їхали до Цетіна (або — Цетінє, як вимовляли місцеві). Там, у конференц-залі одного з п'ятизіркових готелів-монстрів, нас — чоловік зі сто — маринували до вечора з перервами на обід та щогодинною п'ятнадцятихвилинною кавою-брейк. Після двох-трьох доповідей та перегляду кількох роликів я непомітно втік до міста. І після першої спроби, робив так щодня.

Монтенегро (мені чомусь приємніше називати цю країну саме так) — маленька країна, що не так уже й давно входила до складу колишньої Югославії. Незважаючи на те, що офіційною столицею Монтенегро вважалося місто Підгориця, Цетінє був її серцем. Це мальовниче містечко мало чим відрізнялося від інших — кілька вуличок, безліч кав'ярень, жовті плити майданів, велика кількість горіхових дерев та вражаючі готичні будівлі.

Я брів, куди заманеться, зупиняючись у кав'ярнях, щоби випити кучоль світлого місцевого пива, яке прийшлося мені до смаку. Одного разу натрапив на монастир, в якому зберігається рука Івана Хрестителя. Я тупо дивився на цю темно-коричневу, висохлу кінцівку і вкотре думав: що сказала б Ліка? Гадаю, це видовище їй не сподобалося б...

Повертався в місто, де був мій готель, власним ходом — автостопом. І місцеві жителі не брали з мене ані копійки.

Так минув тиждень, наприкінці якого мене заколисало це тихе, майже рослинне життя, з його повільними, розтягнутими в часі вечорами, просякнутими ароматом кави. Вусаті смагляві аборигени щоденно просиджували в «кафанах» (так тут називалися ці кав'ярні) за чаркою ракії й скидалися на кам'яні статуї — такі ж застигли та древні, як гори.

Взагалі, враження було таке, ніби потрапив до табакерки турецького паші — настільки уповільненим було життя в цьому місті. І несподіваним виглядав будь-який рух та дивна музика, дуже схожа на східну. Одного разу з балкона я спостерігав «чорногорську хору»: четверо чоловіків, узявшись попід руки, утворили щільне коло, їм на плечі вилізли ще четверо й стільки ж піднялися на «третій поверх». Уся ця людська конструкція почала повільно кружляти під музику, яка долинала з ресторану. Від цього танцю повіяло чимось справжнім, древнім і вічним. Я уявив, що невимушеним і звичним жестом кладу руку на плече Ліки й ми дивимось на все це разом. Очі її розширені, як у дитини. Вона сміється, стискає мою долоню...

5...Цинь-ци-лїнь-ци!

Драгі клінци!

Моя главна замінація -

То є бистра цинциляція!

«Клінци» — це барабанні палиці, «цинциляція» — щось на кшталт «барабанити». Я сидів у кафані та слухав цю невибагливу пісеньку. Я вже обійшов усе місто вздовж і впоперек, до від'їзду залишалося три дні. Я не знав, що мені робити в цей час. Допив пиво, вийшов з

«старого міста» і спустився вниз, до озера. На набережній, немов павуки у своїй павутині, під плетеними навісами сиділи представники приватних туристичних фірм. Вони не нав'язували своїх послуг, як це буває в Тунісі чи Єгипті. На стендах за їхніми спинами було наліплено купу рекламних фотографій, під кожною напис: «Дайвінг», «Серфінг», «Морська прогулянка», «Монастирі» й ціна послуги. Я ніколи не розглядав ці стенди. Але чомусь саме зараз мене відвідала думка, чи не попірнати мені наостанку із аквалангом? Я підійшов до господаря стенду й сів у плетене крісло навпроти нього.

— Що пан бажає?

Я пояснив, що пан бажає взяти дайвінг, але так, щоби це було не в групі, а якось окремо.

— Пан хоче персональний виїзд? Так, пан хотів саме цього.

— Немає проблем! — вигукнув господар. І почав пояснювати, якою буде моя подорож до моря, скільки вона коштує та в яку бухту мене можуть відвезти хоч зараз.

— О, то дуже красива місцевість! Ось подивіться...

Він розгорнув переді мною альбом з іншими світлинами, на яких було зображено щасливих туристів (головним чином — жінок), які позували під водою в оточенні риб. Я ліниво погортав альбом, мимоволі весь час повертаючись до одного фото: блондинка з довгим волоссям, що здіймалася над головою, як полотно, крізь скло маски очі дивилися прямо в об'єктив занадто серйозно, трубка, яку вона затискала губами, викривляла нижню частину обличчя, біля простягнутої долоні — маленька жовта рибинка...

— Пан бере поїздку? — голос господаря вивів мене з певного ступора (зі мною це траплялося доволі часто).

— Що? Так... Я подумаю...

Я підвівся й пішов уздовж набережної.

Дійшов до рогу. Закурив. Обіперся спиною на огорожу і роззирнувся. Кожна друга або, в крайньому разі, п'ята дівчина навіть у цьому мізерному чужому містечку здавалася мені подібною до Ліки. Коли я зустрічав таку схожість, подумки радів — мені здавалося, що Ліка точно жива — так само дихає, ходить, сміється, як і ці безтурботні незнайомки...

Швидким кроком я повернувся до намету господаря дайвінгу.

— Чи можу я ще раз переглянути світлини?

— Звичайно! — він простягнув мені кілька альбомів. Я безпомилково взяв той, де була блондинка, котра привернула мою увагу, —

одразу ж розгорнув на цьому знімку та вп'явся в нього очима. Як вона була схожа на Ліку! Вводив в оману лише колір волосся. А ще — деяка спортивність статури. Я хотів подякувати й повернути альбом, але не міг відірватися від погляду з-під скла маски. «Маячня... — подумав я, — цього не може бути...»

— Скажіть, будь ласка, що це за світлини? Звідки вони у вас? — запитав я.

— Світлини справжні — з місця, де пірнають мої клієнти! Не вагайтеся! Там дуже гарно. Не пошкодуєте...

— Я не про це. Я б хотів дізнатися, хто робить такі зйомки?

Господар кинув на мене здивований погляд.

— Саме ці робив Влайко, мій фотограф. Пан чимось незадоволений? Я можу чимось зарадити?

— Так, — швидко сказав я, — продайте мені цю світлину.

Мені кортіло скоріше забрати її з собою та уважно роздивитися на самоті.

— Та беріть так! — усміхнувся чоловік. — Пану сподобалася панянка?

— Ще не знаю... Вона просто схожа на... одну жінку, яку я шукаю.

Я взяв фотографію і поклав на стіл монетку в одне євро.

— Дякую, — кивнув мені господар, — щастя!

Я вже пішов, але знову повернувся:

— Як ви гадаєте, фотограф може знати, що це за жінка, звідки, як її ім'я?

— Аж ніяк, пане! Ми не ставимо зайвих запитань. Хоча... — він замислився. — Влайко — хлопець балакучий. Але ж ця світлина торішньої давності. Навряд чи згадає щось...

— А де я можу знайти того Влайка? — запитав я і поклав на стіл ще одну монетку.

— Е-е... З хлопцем давно вже непереливки, — закрутив головою господар, — він у мене не працює після нещасного випадку в морі.

А живе він у Будві. Зараз напишу адресу...

Ідучи до готелю, я завітав до антикварної крамниці та придбав лупу.

В номері було прохолодно й тихо, я зсунув важкі завіси, увімкнув бра, витягнув з кишені фотографію та лупу. Обличчя аквалангістки наблизилося до мене настільки, що я зміг розгледіти колір її очей. Вони були зеленкуваті, як у царівни-жабки...

У мене залишалося ще два дні... Я ні в чому не був упевнений. Але якщо я був би екстрасенсом, міг би поклястися, що від світлини, яку я не випускав з рук, віяло теплом. Але здоровий глузд підказував, що це — не вона, що такого не може бути, тому що... А, зрештою, чому?...

Вранці я вирушив до Будви — курортне місто на узбережжі. Прибув туди близько полудня, коли сонце вже шкварило, а пляжі були переповнені людьми. Взяв таксі й назвав адресу. Говорив я англійською, яку тут добре розуміли навіть продавці в магазині. Водій повів мене кудись на околицю, де не було готелів, а море проглядало крізь новобудови рваними синіми клаптями. Будинок, у якому мешкав фотограф, виявився досить пристойною багатоповерхівкою, в під'їзді якої, щоправда, було волого й темно, а на стінах красувалися написи та малюнки, зроблені аерозольними фарбами. Майже все як у нас... Я піднявся на четвертий поверх і натис гудзик дзвінка. До дверей довго ніхто не підходив, а потім я почув якийсь дерев'яний звук та шурхотіння, ніби хтось повільно йшов, волочачи ногу. Хлопець, який відчинив двері, справді спирався на милиці.

— Ви Влайко? — запитав я.

— Так, — відповів той, — а що?

Я дістав з кишені світлину.

— Цей знімок робили ви?

Він недбало сперся рукою об двері та взяв фото, підніс ближче до очей.

— Можливо... Але я давно цим не займаюсь. А в чому справа?

— Можна мені ввійти? — запитав я. Хлопець низав плечима, посунувся і застрибав на свої милицях у глиб квартири, я попрямував

за ним. Ми пройшли в кухню.

Влайко обережно опустився на стілець, поставив милиці та вказав мені на крісло навпроти себе.

— Що з вами сталося? — вирішив запитати я.

— А... Потрапив під гвинт. Досі не можуть вилікувати. Вже три операції зробили. Отже, про щр ви хотіли поговорити?

— Хазяїн дайвінгу сказав, щр цей знімок робили ви, — почав пояснювати я, хвилюючись за те, чи добре він розуміє мою англійську. —

Можливо, ви б змогли згадати, хто ця жінка, звідки, як її ім'я... Я розумію, щр це все трохи дивно, але ж...

— Справді, дивно! — насупився Влайко. — Хіба я можу пам'ятати всіх, кого знімав? Знаєте, скільки їх було щрдня! А щрмісяця?! А щрсезону?! І щр, я їх усіх мав знати на ім'я? Таке ви кажете...

— Так, звичайно, я розумію...

Вочевидь, вигляд у мене був засмучений.

— Момент... — пожалів мене Влайко й знову простягнув руку за фотографією. — Подивлюся ще...

Він із сумнівом втупився в світлину.

— У мене тисячі таких дамочок відзнято... — бурмотів він, — ця така само гарненька, як і інші... Я не можу згадати навіть тих, із якими... Що тепер про це згадувати? Білий купальник... біле волосся... жовта рибка... Кепська композиція. А якість добра. Не буде в мене тепер такої роботи, це точно... Ні, не пам'ятаю! — нарешті повернув він знімок мені. — Нічим не можу допомогти. Самі подумайте, звідки мені таке пам'ятати? А навіщр вам потрібна ця панянка?

— Вона дуже схожа на мою дружину...

— Е-е-е... Тим паче, нічого не скажу. Тут їх знаєте скільки відпочиває з чужими чоловіками?! Ви в неї самі запитайте, з ким вона тут була... А я в ці ігри не граю. Мені байдуже.

Я підвівся. Звичайно ж! На щр я міг розраховувати...

— Вибачте, щр потурбував.

Голос мій затремтів, і Влайко, мабуть, вирішив мене підбадьорити:

— Не переживайте. Мій стан набагато гірший від вашого. Іноді так гірко буває, щр вити хочеться. А ви ще знайдете собі жінку. Ця вам точно не підійшла б — вона, здається, американка...

— Отже, — нашорошив вуха я, — ви все ж таки можете щрсь пригадати?!

— Як казав мій дідусь Мілан — земля йому пухом! — дві чарки виноградної горілки, і я згадаю, якого кольору очі були в сьомої доньки Адама.

Який я телепень! Чому відразу не здогадався?! Я швидко вискочив з квартири й помчав до найближчого маркету, повернувся з пляшкою ракії та бринзою у вакуумній упаковці. Влайко помітно пожвавився. Після третьої чарки, яку ми випили «за кохання», я, ніби пошукову вівчарку, тицьнув його носом у світлину. Цього разу, відчуваючи всю відповідальність моменту, він поводив по ній долонею.

— Таки американка, — нарешті вимовив після цих магічних рухів. — Так. Точно: американка.

— Я це вже чув. А щр ще?

— Та чога ти так переймаєшся, приятелю? — Його починало розвозити. — Ми ж — слов'яни! А Америка де? Ого-го! Це була американка — голову даю на відсіч! Біленька така, симпатична... На американку не схожа, хоч і американка... Стійно! — раптом схаменувся він. — Я ж, здається, пригадую... Це було приблизно рік тому. Тоді мене й шибонуло. А возили ми групу з «Санта-Ріо» — це гранд-готель на узбережжі... Ось тоді, коли мене шибонуло, ця дама тримала мене за руку у «швидкій допомозі», поки мене до шпиталю везли! Я ще тоді подумав, щр очі у неї, ніби в янгола, і руки м'які, маленькі... Поки тримала долоню на лобі — мені навіть боляче не було... — Він заплющив очі, потім знову поглянув на фото. — Точно! Невдячна я тварюка! Мені тоді не до неї було, але я пам'ятаю, щр вона сіла у «швидку», проконтролювала, щрби мене в найкращий шпиталь відвезли, та ще й гроші на лікування залишила! Я потім гадав: навіщр я їй був потрібен...

— А ти не брешеш? — із сумнівом запитав я. Адже дуже швидко він усе пригадав.

— Не брешу! — образився фотограф. — У мене пам'ять — професійна, не сумнівайся! А те, щр одразу не пригадав, — так вас тут чимало, ревнивців, ходять... А ще більше — з приватного розшуку, все невірних дружин чи чоловіків викривають...

— Ім'я її пам'ятаєш?

— Ні. Але це можна з'ясувати в готелі. Там є книги реєстрації...

Справді! Мені вже не сиділося у квартирі фотографа-інваліда, я залишив йому кілька купюр, подякував. Потис руку й миттю вискочив на вулицю. Ніби на розпечену пательню ступив...

Гранд-готель «Санта-Ріо» містився на набережній. Море виблискувало зовсім поруч, нині воно було щільно натиркане плавцями — галасливими, безтурботними, — в повітрі стояв суцільний шум та ревіння моторів водних мотоциклів. Повільний шурхіт хвиль було поховано під шаром цієї людської какофонії. Я увійшов до холу й опинився в прохолодній тиші, в якій мелодійно дзюркотів струмок фонтана, вмонтованого всередині. Я підійшов до адміністратора. Колоритного вигляду пан, із закрученими в кілька кружалець вусами, приязно поглянув на мій бейдж. Я вийняв світлину.

— Чи не могли б ви мені допомогти? Я шукаю ось цю жінку. Вона була тут рік чи й більше тому... — без передмови сказав я.

На обличчі адміністратора намалювався здивований вираз. Я підсунув фото йому під ніс. Він увічливо взяв його в руки, але спочатку прискіпливо подивився на мене:

— За один сезон у нас буває кілька тисяч гостей...

— Я сподіваюся на вашу професійну пам'ять, — вирішив полестити я, і не помилився. Адміністратор серйозно почав роздивлятися знімок, його вуса кумедно посмикувались.

— Можливо... — пробурмотів він, — можливо...

Я чекав. Я не міг квапити його. Серце працювало, як відбійний молоток.

— Авжеж! — засяяло нарешті обличчя службовця. — Господи, це ж наша улюблениця — Енжі Маклейн! Минулого року вона відпочивала тут із чоловіком і всіх зачарувала!

Чуже іноземне ім'я витверезило мене. Я стояв, мов бовван, відчуваючи, щр зробив дурницю, і сам перетворився на повного кретина, який остаточно втратив над собою контроль.

— Он як... Виявляється, я помилився... Вибачте.

— Місіс Енжі — художниця, — продовжував із захопленням адміністратор. — Тож погляньте, яку картину вона подарувала готелю! — Він махнув рукою кудись усередину зали.

Я обернувся. І серце зробило такий потужний поштовх, щр я ледь утримався на ногах. Не може бути! Знайома й така улюблена манера письма, прозорість і чіткість усіх ліній, чисті кольори... Я ледве зміг прийти до тями.

— Ви щрсь знаєте про неї?

— Якщр ви цікавитесь цією художницею, вам краще поговорити зі Зденкою. Це — покоївка. Вона тоді працювала на третьому поверсі... А від себе можу додати, щр пані Маклейн — справжній янгол. Такі рідко трапляються. Завжди — усміхнена, розпитає, зарадить... За якісь пару днів вивчила нашу мову. її тут багато хто запам'ятав.

— Отже, вона — американка?

— Чоловік її точно — звідтіля. А от вона... Не певен. Я американок бачив, вони інші. Та ви зі Зденкою поговоріть, вона зараз також чергує на третьому...

— Ще одне запитання: ви ж, мабуть, реєструєте своїх гостей, записуєте адреси?

— Звичайно. Якщр вас цікавить її адреса — я навіть можу пошукати візитівку. Здається, вона її залишала. — І адміністратор почав повільно порпатися в ящику. Я дивився на нього, як на факіра в цирку. Здавалося, щр мить — і він витягне звідти щрсь дуже знайоме — стрічку, заколку, записку... Але він простягнув мені маленьку картку, на якій англійськими літерами було надруковане незнайоме ім'я та електронна адреса.

Я подякував і попрямував на третій поверх, розшукав кімнату покоївок. Там справді сиділа повновида брюнетка в мереживному фартусі. Ледь я встиг пояснити, чого хочу від неї, як Зденка, розширивши очі, розсипалася в дифірамбах цій самій Енжі Маклейн і, звичайно ж, одразу впізнала її на світліні.

— У мене є така сама! — з гордістю сказала вона. — Енжі мені сама подарувала. Я попросила — і вона подарувала. А взагалі, нам забороняється спілкуватися із клієнтами, але Енжі, вона така... Ви не уявляєте!! Мій син Цека — той ще шибеник, скажу я вам! — тоді записався до музичного класу. Він просто поведений на музиці, а скрипки в нас не було. Коштує вона дорого — мені не по кишені. Я випадково (не подумайте, пане, я не просила!) обмовилася про це, так пані Маклейн повела його до магазину й вибрала найкращу скрипочку! Я так плакала тоді... Адже я Цеку, негідника, сама виховую, вже з ніг збилася! Думала, пропада душа! А вона йому — скрипочку! І знаєте щр, пане? — він тепер найкращий учень у класі! Нещрдавно концерт давали в самій Подгоріце! — Очі Зденки наповнилися сльозами, вона дістала носовичок, витерла їх і заговорила знову: — Я тепер, як почую, щр він грає, — так мені одразу голосок пані Маклейн вчувається. Не дарма ж у неї й ім'я таке — Енжі, ангел тобто...

Я закашлявся. Зденка постукала мене по спині.

— Що щр пан хотів почути? Пан знає Енжі? Якщр знає, перекажіть, щр Зденка за неї Бога молить...

— Ні, — сказав я захриплим голосом, — я не знаю Енжі...

Я попрощався. У холі кивнув приязному адміністраторові, кинув останній погляд на картину... І швидко пішов до шосе.

Вранці у мене літак. Треба повернутися у свій готель, зібрати валізу. Дорогою я тримав візитівку в руці, час від часу підносив її до очей, читав чуже ім'я, чужу адресу, щр були написані чужою мовою. Енжі Маклейн. Абсурд якийсь! Енжі — «ангел». А можливо, усе ж таки — Анжеліка?

Але ж вона так не любила цього імені...

8

...Я відкинув усі сентиментальні здогадки на кшталт — «не може бути!». Зараз мені було не до цих вигуків. Мені треба було зібратися з думками й з'ясувати все до кінця. І все ж... І все-таки — не може бути!

Наступного дня о п'ятій вечора я вже відчиняв двері власної квартири. їсти мені не хотілося. Випити, хоч як дивно, також. Добре, щр вдома знайшлася бляшанка з кавою. Я виклав на стіл візитівку та фотографію. Вкотре втупився в них, як баран. Що могло трапитися? Чому? Адже я добре знав Ліку — вона не могла так просто втекти. Тим паче — з якимось чоловіком. Усе це було зі сфери фантазій.

Потім мої думки запрацювали в іншому напрямку, й від цього стало щр тяжче. Дивно: зовсім чужі, сторонні люди запам'ятали її, відгукувалися про неї, ніби вона була матір'ю Терезою... Чому я цього не помічав? Ні, звичайно ж, мене розчулювала її відвертість, наївність. Та найчастіше — вони мене дратували. Тепер я ладен був застогнати. Вона, мабуть, і справді була унікальною, вона обрала мене для свого тихого й відданого кохання. Я б і зараз міг бути щасливим та спокійним! Я вдивлявся у світліну й бачив ще одне: жінка на ній була надзвичайно принадлива. Не дитя, не царівна-жабка... Я згадував кожну мить із нею та усвідомлював, щр Ліка — тепер вже недосяжна й незрозуміла — те, щр я шукав усе життя.

Але щр ж трапилося? Що було в той останній день? Вранці я буквально виставив її. Радів, щр вона від'їжджає... Але ж вона цього так не хотіла! Що було після того, як застібнув її куртку й зачинив двері?

Ця жахлива розмова з її матір'ю, ця моторошна ніч, після багатогодинної та виснажливої прогулянки найрізноманітнішими шинками. Що щр? Авжеж. Ця клята шафа, яка злякала мене вночі. Під час розшуків у мене не було часу та бажання думати про неї. Зрозуміло, щр замовила її Ліка. Але хто привіз? Коли? Можливо, вона сама? Тобто, вона поверталася додому? Тоді чому не лишила навіть записки, якщр хотіла зробити таким чином сюрприз?!

«А хіба я шукав?!» — ледь не скрикнув я.

Побіг до кімнати. Було вже доволі пізно, «вельмишановна шафа» маячила в темряві, мов «Титанік», щр поглинув у собі її речі, які я досі не наважувався переглянути. Я почав судомно витягати їх і ретельно перетрущував кожну. Крім болю та шаленого серцебиття, ці пошуки нічого не принесли. Коли весь уміст шафи вже валявся на підлозі, я щр раз оглянув об'ємне днище і в самому кутку помітив... гудзик. Той самий гудзик з її куртки. «Цей янгол тебе обожнює...»

Я затис його в долоні. Звук, щр вирвався назовні з мого горла, міг би перевернути землю...

9

...Я написав коротке повідомлення за адресою, що була вказана на візитівці. А потім кожна година мого життя перетворилася на болюче очікування.

І ось тепер жовтий конвертик висвітився у правому кутку. І я не знав, що краще — цей конверт чи НІЧОГО. Я перевів подих.

Клацнув «мишкою». Заплющив очі. Розплющив...

«Я померла 25 вересня 1997-го року...»

Я закрив обличчя руками. Холод і морок поглинули мене...

«Я померла 25 вересня 1997 року...

Кожного разу, коли згадую той день, закриваю обличчя долонями — навіть якщо в цей час перебуваю серед людей...

...Я їхала на вокзал із таким відчуттям, ніби мене відправили в космос. На пульті у водія виблискувала червона лампочка, не знаю, що це було — вогник лічильника чи магнітоли, — мені здавалося, що це мигтіння відраховує хвилини мого перебування на Землі. Підсвідомо я шукала можливості залишитися. Але в кишені лежав квиток, фарби з етюдником прибули на місце раніше за мене, погода була чудова й таксі їхало швидко.

У мене ще залишався час до потягу, я поблукала привокзальним майданом. І побачила те, що могло б змінити плани: «нашу» шафу у вітрині, на ній висіла табличка «Продається!» Я відчула неймовірне полегшення: привід було знайдено! Гроші в мене були, і я швидко оформила покупку. А тоді мені на думку спала «геніальна ідея»: буду вдома, а потім, перед твоїм приходом, заховаюсь у шафу. Ось такий сюрприз мав бути...

Далі? Я померла...

Я повернулася на вокзал, купила новий квиток і сіла в потяг...

1

...В інституті її прозвали Лисиця. Через руде волосся та зелені очі.

Лисиця з'явилася увечері наступного дня після відкриття біенале. У той час молоді художники та гості вечеряли, зібравшись біля великого мангалу і накритих на галявині фуршетних столиків. Неподалік камерний оркестр вигравав мелодії Вівальді. Метрів за сорок від імпровізованої вітальні стояли об'ємні брезентові павільйони з експозиціями, ще далі — намети для учасників. Іноземні гості та журналісти ночували в мальовничому готельному комплексі районного центру. За схилами гір на них чекали автобуси. Відвідувачі мали досить респектабельний вигляд порівняно з художньою братією. У сутінках білі сорочки чоловіків світилися, мов неонові. Легка музика, дзвін бокалів, приглушені голоси та чорна кошлата гора... Вона дихала, як жива, і скидалася на велетенського звіра, який заснув у країні ліліпутів.

Щойно шановна публіка разом із оркестром від'їхала — картина змінилася. На галявині лишилося осіб тридцять. Із магнітофона полинули зовсім інші звуки, на столах поряд із залишками шампанського з'явилися пляшки горілки, в повітрі запахло «косячками», художники скупчилися біля ватри. У цю мить на галявині з'явилася вона.

— Погляньте, Лисиця! — Першим її помітив Птаха — худорлявий хлопець, який «у світі» іменувався Сашком. — Приїхала таки...

— Як завжди, у своєму репертуарі... — підхопила керамістка Віка. — Ніби з Місяця звалилася...

— Та годі тобі! Лисиця і в тундрі Лисиця! — сказав ще один їхній товариш — Влад. Жбурнувши недопалок у куці, він підвівся назустріч дівчині, котра розгублено оглядалася довкола. — Піду зустріну нашу королеву, а то заблукає...

Лисиця була бліда, джинси до колін обліпліні брудом, на загостреному обличчі застигла маска байдужості. Її всадовили біля вогнища, хтось простягнув склянку з горілкою та шашлик на дерев'яній паличці. Лисиця мовчки випила, від чого Віка аж присвиснула, а вся компанія зайшлася реготом.

— Молодець! — сказав Птаха. — Наша людина. А то завжди поводишся, немов нерідна...

— А коли це вона тобі рідною була, дозвольте запитати? — ехидно посміхнулася Віка. — Лисиця — не нашого поля ягідка. З таким татусем. Ще й чоловік йому до пари. Так що спи, Птахо, спокійно.

— Може, косячок згорнути? — продовжував Птаха, не зваживши на слова подруги.

— Мовчить — отже, згоджується! — підвів риску Влад, протягуючи новоприбулій чергову сигаретку. Хлопці презирнулися. Зависла пауза, під час якої Лисиця покійно зробила декілька затяжок.

— Ось воно, наше янголятко! — засміялася Віка. — Очевидно, дістало її подружнє життя!

Всі знову весело зареготали. Птаха долив горілки в склянку, яку Лисиця ще тримала в руці:

— Пий, дорогенька, вдома не наллють!

Підкоряючись команді, Лисиця зробила кілька ковтків, і Віка засунула їй до рота виноградинку. Влад сів поруч і обійняв дівчину за плечі:

— Ну ось і рум'янець з'явився! А то сидиш, немов забальзамована. Відвикла від компанії. Нічого, за пару днів зробимо з тебе людину!

— Прикид треба змінити, — критично зауважила Віка, — та й хаєр у тебе, як в інститутки. Слухай, а хочеш я тобі дреди заварганю?!

— Точно! — зрадів Птаха. — Вікуся у нас майстер по дредах. Давай, Лисице, зголошуйся! Татусь на вуха стане!

— Вирішено! — Віка підвелася з трави і потягла подругу за руку. — Пішли до намету! Дреди — це круто! Завтра на пленері будеш неперевершеною! Гайда!

Лисиця не пручалася. І це було дивно, незвично і діяло на приятелів збудливо. Веселою юрбою вони попрямували до намету. Об'єкт експерименту посадили в центрі на табуретку, самі розсілися на розкладачках, потягуючи пиво з бляшанок. Віка взялася до роботи. Спочатку залізним гребінцем густо начесала пасма, поки не утворилися щільні волоссяні тромби. Процес був досить неприємним і болючим, але Лисиця сиділа тихо та слухняно, тільки голова її смикалася в різні боки, як у ляльки. Потім Віка дістала з рюкзака в'язальний гачок (вона завжди возила із собою нитки та плела з них на продаж ажурні капелюшки) й акуратно заправила волосинки, що залишилися, всередину дредів. У цей час Влад розплавив у бляшанці воскову свічку. І Віка швидкими та вмілими рухами втерла це вариво в кожну дредину. Лисиця сиділа із заплученими очима, немов сонна. Запальничкою Віка обпалила зайві волосини й ще раз обробила пасма гачком.

Коли роботу було скінчено, за віконцем намету вже рожевів ранок, а втомлені спостерігачі відчайдушно хропли на своїх розкладачках.

2

О дев'ятій ранку наметове містечко остаточно прокинулося. До майданчика, що був облаштований під їдальню, сповзалися сонні мітці, ставали в чергу до лотка із пивом. За годину всі мали вирушати на пленер у гори. Художники мали такий вигляд, ніби спали не

Особливо вирізнялась дівчина, котра прийшла ввечера. Її неможливо було впізнати! Негритянські косички-преди стирчали довкола обличчя. Побачивши її, всі зааплодували. Хтось простягнув їй бляшанку з пивом, хтось зняв із плеча важкий етюдник. Після яєчної та міцної кави художники веселою юрбою посунули в гори. А там так само безладно розпорозилися у пошуках вигідних ракурсів.

— Послухай, — прошепотів Влад Віці, яка встановлювала етюдник на галявині, — ти помітила — Лисиця не промовила жодного слова... Чи це мені здається?

— Не переймайся, — відмахнулася Віка, — вона завжди мало говорила...

Обоє поглянули в бік Лисиці, яка розташувалася метрів за двадцять від них.

— Оце так так... — замислено промовив Влад. — Удома її в такому вигляді не впізнають. Ти з неї просто чудовисько зробила...

— А по-моєму, дуже добре! І голову мити не треба. Між іншим, такий зачісон у перукарні коштує не менше трьохсот гривень! А тут — на шару...

— Усе ж таки, мені здається, з нею щось не те...

— Давай працюй, психолог! — підбадьорила його Віка. — Та іншим не заважай! За пару годин іноземців приманулять — треба встигнути. Раптом щось куплять?!

...Осінній ранок у горах — щільне желе, прохолодна та прозора маса, яку, здавалося б, можна було тримати в руках, настільки смачним було повітря, настільки барвистим пейзаж, ніби зітканий з об'ємних вовняних ниток. А якщо відійти від того місця, де Лисиця механічними руками розставила етюдник, та відштовхнутися від краю камінного майданчика — можна злетіти. І летіти довго — хвилини зо три — до кобальтової стрічки ріки, гаптованої золотими промінчиками. Навіть очам боляче дивитися на ці сліпучі спалахи. Річка теж здавалася вишитою між таких самих вишитих грубшими нитками ділянок лісу. Лисиця відклала пензель і взялася за мастихін: такий пейзаж треба вигіплювати чистою фарбою! Раніше вона б ніколи не наважилася на таке. Але зараз вона вигіплювала на полотні щось фантазмагоричне. До полудня з'ясувалося, що це буде її єдина картина, або ж треба буде їхати за фарбами в місто. Зачувши гонг, який скликав художників на обід, Лисиця витерла руки об джинси, і Віка виразно поглянула на Владу та покрутила пальцем біля скроні.

Пагорбами вже блукали групи вчорашніх гостей. Вони підходили до етюдників, нависали поза спинами малярів, обговорювали побачене. Дехто давав інтерв'ю.

— Чудово! — почула Лисиця за своїм плечем чоловічий голос. Власне, це слово прозвучало трохи інакше, з ледь помітним акцентом — «чью-до-во». — Ви маєте намір («нам'їр») це продати?

— Агов, Лисице! До тебе звертаються! — гукнула Віка, помітивши, що подруга ніяк не реагує на репліку імпазантного пана, що наблизився до неї. Дівчина повільно обернулася. З усміхненого обличчя того зійшла широка «фірмова» посмішка. Він заляк хвилини на три.

— Вибачте... — вимовив нарешті і зробив кілька кроків назад, — вибачте...

Ще кілька секунд постояв за її спиною. Потім рішуче дістав із портмоне білу пластикову картку:

— Вибачте, що це раз турбую... Я із задоволенням подивився б й інші ваші роботи. Я хочу їх купити. Ось моя візитівка. Будь ласка, візьміть. Я буду у вашій країні ще рік-півтора й зможу в будь-який час приїхати до вас у майстерню. Тут — мої координати, мобільний телефон...

Лисиця механічним рухом засунула картку в кишеню.

3

«За кілька днів до закінчення біснале вночі я тихо вислизнула з намету. Спала я увесь час не роздягаючись, речей у мене не було. Треба було негайно тікати — від цих наметів, від запаху фарби та алкоголю, від незрозумілих слів і вчинків якихось невідомих мені людей.

Я полізла вгору. І чим далі відходила від табору, тим яскравіше відчувала — це те, що мені треба. Я потрапила туди, де мені належало бути. Я розрізняла запахи, мов звір, і бачила в суцільній темряві. Мені здається, що я навіть бігла на чотирьох кінцівках, бігла всю ніч, поки запах наметового містечка не припинив мучити мене. На крутих схилах я вгрузала руками в землю й відчувала, що вона рухома й жива. Я йшла, доки над верхівками сосон не затріпотіли рожеві стрічки ранку. Вони розширювалися, розгорталися й спадали на гори та ліс широкими завісами. Я хотіла пити й нахилилася над джерелом, побачила на його дні ціле підводне містечко — яйця, що повідкладали бабки, п'явок, слимаків... Потім нагребла на себе листя й проспала до наступного ранку. А вночі знову рушила в дорогу.

Якби зараз мене запитали, куди я йшла, — я б не змогла відповісти. Дряпалася на гору, спускалася в долину й знову підіймалася. Тут мені не було так страшно, як там, унизу, де я нічого не розуміла...

4

Осінь висіла в синьому просторі, як легка батистова хустка. Час від часу вітерець здіймав її, і на мить у барвистій природі відкривалася інша картина: вона була блідіша за попередню, із сивою памороззю, що поволі насувалася на гори. Скільки йшла, як опинилася біля маленького, розкиданого колодою карт села, — не знаю. З пагорба побачила хати, деякі — порожні, як зіниці сліпця, магазин із вивіскою «Сільпо», криниця посеред дороги...

Хати стояли на великій відстані одна від одної й не були огорожені парканами. Я підійшла досить близько до останньої, що розміщувалася вище за інших, притулилася спиною до якоїсь будівлі (мабуть, то був хлів або курятник) й сповзла донизу. Спиною відчувала тепло дерева, сонце омивало моє обличчя, ніби я занурила його в теплу воду. Ніг я не відчувала. Всередині все вібрало, ніби я увесь час напружено йшла по канату.

Це було дивне відчуття, не зовсім людське, але воно приносило полегшення. Людську мову я сприймала, як неорганізований потік звуків, проте кожен порух природи, як-от — дзюркіт джерела, шелест листя, перегук пташок, таємничий рокіт лісу та гір — був зрозумілим. Я керувалася лише інстинктами, і це було так просто. Спати, їсти, дихати, йти, сидіти й всотувати в себе сонячні промені, знову йти... Усе це замінило думки, адже думки могли мене вбити. Біля теплої стіни я задрімала, але чуттєво, по-звірячому. Вуха перетворилося на локатор й уловлювало найменші звуки. Здавалося, я чула, як десь вдалині дзижчить бджола...

Почула, як всередині хати рипнуло ліжко, закрипіли дошки, зачовгали ноги по дерев'яній підлозі. За кілька хвилин наді мною схилюлася бабця, одягнута в довгу темно-синю спідницю із дрібними червоними квіточками, з-під її грубої коричневої хустини виглядала інша — біла й тонка, зворушливо підгорнута біля скронь. Бабуся стояла, схрестивши руки на животі, та із подивом дивилася на мене.

— Хто ти є? — нарешті спитала вона. — Не розберу, хлопець ти чи дівка?

Відповідати мені було нудно, втома стукала язик. Слова не мали для мене жодного значення.

— Де ж ти ходило? — знову запитала стара, розглядаючи мій брудний одяг. — їсти хочеш?

Вона витягла з кишені біле яйце і простягнула мені. Яйце було ще теплим. Я вхопила його, роздувши в долонях, і жадібно висмоктала рідину зі шкаралущі. Якщб воно навіть впало на землю, я могла б злизати його, як це роблять коти чи собаки...

— Йой, Божечки! — сплеснула руками старенька і втупилася в мене співчутливим поглядом. — Куди ж ти йдеш? Дім у тебе є? Що ж ти так дивишся? Немає? Ти сирота? Що ж з тобою робити?... Он одяг у тебе геть порваний... Листя в голові... Що ж із тобою робити?

Я дивилася на неї. Після яйця, смак якого я навіть не відчула, мені по-справжньому закортіло їсти. На їжу треба заробити. Я помітила на підвір'ї порожнє відро. У відрах носять воду, це я пам'ятала. Криниця була за кілька метрів від хати. Я встала, взяла відро й показала пальцем на криницю, а потім — знову на відро, аби бабця не подумала, щр я хочу його вкрасти.

Я ніколи не діставала воду з криниці, але все зробила правильно: причепила відро до гака, спустила його вниз, а потім довго — цілу вічність — крутила ручку, поки відро опинилося нагорі. Не втримавшись, припала до води й випила так багато, щр довелося знову опускати відро вниз.

Я ледь дотягла відро до хати й поставила біля порога. Старенька сіла біля нього й проворно почала лущити кукурудзу. Поруч стояв великий казан із буряками. З одного, ніби з мертвого тіла, стирчав ніж.

— Дякую, дитино, — сказала вона й кивнула на казан, — ось ще треба буряка нарізати для свиней. Сама нічого не встигаю... Та чи можна тобі ніж давати в руки? Хто тебе зна...

Я витягла встромленого ножа, сіла поруч й почала нарізати буряк.

5

...Ось так я лишилася в цьому загубленому посеред гір, напіввимерлому селі. Старенька мешкала сама, діти давно роз'їхалися, чоловік помер кілька років тому.

— Якщр тобі нема куди йти, — сказала вона, — живи в мене. Допомогатимеш поратися у господарстві. Мені самій вже тяжко. Я тебе годуватиму. Спати можеш на веранді. А далі подивимось...

Увечері, після того як я вирубала сухі стебла кукурудзи, бабця дала мені тарілку з козячим сиром та склянку молока.

— Що ж, тепер ходімо до хати. Покажу тобі твоє місце.

Вона повела мене всередину.

— Ляжеш оту-то, — вказала на низький тапчан, щр стояв у кутку просторої скляної веранди, — тут є ковдра, подушка. Завтра, якщр захочеш, поведу тебе до лазні. Щоправда, лазня у нас працює раз на місяць, але Яківна, завідувачка, моя подруга. Затопить. Усе, спи. Я теж піду. Завтра займемося садом.

Вона злітно зачинила за собою двері, і я залишилася в темряві. Сиділа й дивилася за широке тьмяне скло, за яким дивовижними й фантазмагоричними візерунками вимальовувалися покручені стовбури старих дерев. Я ще вранці помітила з протилежного боку хати великий сад, у якому, ніби різнокольорові ліхтарі, висять жовті груші, червоні яблука та лілові сливи. Внизу, біля інших хат, врожай було вже зібрано. Я лягла на тапчан не роздягаючись, із задоволенням випростала втомлені ноги. Тепер, змінивши ракурс, я бачила над собою темне небо, в якому, ніби риба в сітці, пульсували зірки. Вони водили танок, наближалися й віддалялися, то випускаючи свої довгі щупальця, то згортаючись у саяливий м'ячик. У суцільній тиші було чутно, як хата наповнюється нічними звуками, дерев'яні стіни веранди потріскували, холонучи, десь нагорі шурхотіли миші, час від часу в саду падали яблука. На веранді духмяно пахли сухі трави, на розстелених старих газетах лежали горіхи, зі стін звисали низки грибів. Я всотувала звуки й запахи, мов губка. Вони були новими, незвичайними та цілющими, як ліки. Я навіть змогла вдихнути на повні груди — вони були немов забиті голками.

...Зірки наблизилися до самого вікна і притислися до нього, розплющилися, немов веселі дитячі обличчя. Я ще не могла посміхатися. Просто махнула їм рукою й заплющила очі...

6

Ранок просочився на веранду тоненькою молочною цівкою. Сад стояв по коліна в тумані, який повільно спадав усе нижче й всотувався в землю, роблячи її м'якою та вологою. Я розплющила очі й побачила перед собою ту саму картину, щр й учора: старенька стояла наді мною. Але тепер вона тримала в руці кухоль із молоком та тарілку з налисниками — трикутними млинцями із сиром, жовтими від справжньої домашньої олії та яєць.

Помітивши, щр я прокинулася, бабця обережно поставила всю цю розкіш на поламаний стілець.

— Ось, поїси і виходь у сад. Будемо яблука знімати. Вже час.

Добре, щр вона пішла, адже я накинулася на млинці, як вовк, а ще ледь не захлинулася молоком.

Ані одягатися, ані розчісуватися потреби не було. Я вийшла до саду через двері веранди й завмерла в захопленні: таких плодів я ще ніколи не бачила! Віття дерев гнулося аж до землі під тягарем величезних яблук. Плоди були «щркатими» і нагадували голівки вгодованих херувимів. Стара принесла цілу купу плетених кошиків і розставила їх під деревами. Я зрозуміла, чому вона сказала «знімати» яблука — вони були такі соковиті, щр брати їх треба було обережно, адже сік так і бризкав із них при найменшому доторку. Віття дерев, вивільнившись від свого тягаря, злітало догори й вдячно кивало своїми кронами.

Після яблук настала черга слив. Таких же соковитих, величезних, неймовірних. Здавалося, вони були припорошені срібним пилом. Варто було стерти його, як слива спалахувала в руці ліловим ліхтариком. Сливи були солодкі, як мед. Ні, солодші за мед... Я намагалася працювати швидко, але старенька завжди випереджала мене. Вона обробляла два дерева, я ледь закінчувала одне. Повні кошики ми відносили на веранду та висипали у велике алюмінієве корито, їх ще треба було протерти і розкласти. Яблука ми сортували на три частини: ті, щр не встигли перезріти, висипали до погребка, побиті нарізали та розкладали на підвіконнях по всій хаті, а деякі старенька відбирала, аби зробити сік.

Працювали майже до вечора. Коли я оглянула сад, побачила, щр в ньому немає більше фарб — ми роздягай його щцент. У ньому оселилася осінь. Тільки скраю височіла самотня айва. Я показала на неї, але стара махнула рукою:

— Ця може стояти до листопада. Солодша буде.

Коли нарешті ми зайшли в хату, мені здалося, щр я потрапила до раю — скрізь лежали фрукти, голова йшла обертом від їхнього запаху.

— Зараз я схожу до сільпо, — сказала стара, — а ти відпочинь. Видно, що працювати ти не звикла. Та й не треба тобі селом вештатись — у нас скрізь вуха та очі. Ще скажуть, що я наймичку взяла...

Вона, здається, зовсім не втомилася. Зняла фартух і швидко пішла вниз стежкою, що вела до центру села.

Я залишилася сама, сіла біля вікна і втупилася в айву. На кожній чорній гілці висіло по п'ять-сім жовтих ліхтариків. Вітерець здіймав легку марлеву завісу над прочиненими дверима. У них зазирнула руда курка, голосно квокчучи, ніби висловлюючи своє незадоволення світом, маленьке кошеня стрибнуло мені на коліна і, відчайдушно замуркотівши, тицьнулося прохолодним носом у долоні, вимагаючи пестоців. На газовій плиті щрсь булькало у великій каструлі. Можливо, подруга тої рудої курки... Я подумала: «ай-ва...»

7

Я не розуміла (о, до цього було ще досить далеко!), що якийсь новий, невідомий раніше сенс може увійти в життя лише від того, що спостерігаєш за садом. Просто щрденно дивишся за вікно на дерева. Я це ніколи не бачила, як одна пора року змінюється іншою. А тут, у цьому маленькому селищі, відгородженому від світу горами, уперше побачила справжнє диво. Ще вчора в саду було літо, обважніле від плодів, насичене всіма фарбами, а сьогодні він уже стояв чистесенький і прозорий, ніби операційна або зал перед балом, а назавтра, розплющивши очі, я побачила, як у цей порожній чистий простір увійшла зима. Вона була ледь помітною — легка тінь майнула серед оголених стовбурів. Але цього було достатньо для того, щоб відчути її прохолодне дихання. Попереду ще був довгий період міжсезоння, але, присягаюся, три пори року, ніби в кіно, відбилися у вікні веранди за один день! Чи помітила б я це раніше? Навряд... Щось сталося не тільки з моїм слухом і голосом, а й із зором. Усе загострилося, й те, на що раніше не звертала уваги, поставало переді мною, як одкровення та відкриття. А сенс людських стосунків було втрачено. Сенс — вогник, що блимає в темряві. Запалюється несподівано й так само раптово згасає. Коли він маячить вдалині — ми рухаємося, радіємо, відчуваємо смак, прагнемо дійти до нього, вхопити, втримати. Коли він згасає — усе вмирає разом із ним. Перше місце посідають фізіологічні потреби організму. Часом здається, що життя стає легшим та простішим. Але й... жахливішим. Цей період темряви та байдужості призводить до божевілля або до безладу. І якщо він триває довго, людина деградує або... або стає циніком. Цинік-жебрак — це закінчений злодій, цинік-багатій — механізм для задоволення потреб.

Але мені пощастило: я була на природі, а вона не дає схибити.

...Бабця будила мене о шостій. Цілий день ми щрсь робили разом, увечері з півгодини мовчки сиділи на порозі (я бачила, як на подвір'я входить ніч), а потім я йшла спати. Бабця ще вмикала чорно-білий телевізор у себе в кімнаті, й до мене долинали мексиканські мелодії з серіалів. Час щрз. Минуле висіло над моєю головою, ніби чавунна куля на тоненькій нитці, але вона, ця нитка, чомусь не рвалася. Якби розірвалася — куля розчавила б мене... Мабуть, я мала жити.

8

Хата, що стала для мене прихистком, розміщувалася вище за інші. У селищі жили старі люди, й піднятися вгору для них було справою нелегкою. Тому першу людину я побачила не скоро. Раз на місяць бабцю відвідувала її подруга — така ж сухорлява, згорблена та проворна. Це була лазебниця Яківна.

Побачивши мене вперше, вона сплеснула руками:

— Господи! Це що за негра? Звідки?

— Бог її зна, — відповіла моя господарка, — прибилася з лісу...

— А Петровичу ти сказала?

— Та ти що, нашого Петровича не знаєш? З ранку язика не поверне. Та й навіщо йому казати? Погубить прибуду, як Ієланума погубили...

Під час цієї розмови я сиділа посеред кімнати на стільці й крутила головою, намагаючись зрозуміти, про що вони говорять і чим мені загрожує цей візит. Серце моє тріпотіло, як прапорець на вітрі.

— Мабуть, ми її злякали, — констатувала Яківна, — диви, як дихає...

— Йди-но до нас, — покликала мене до столу бабця, — попей з нами чаю...

— Помити б її треба... — зауважила лазебниця, — а на голові в неї що робиться! Зачіска, як у Ігнасіо з «Тропіканки»!

— Не в Ігнасіо, а в Хуана Карлоса!

— Ти все плутаєш. Карлос — то син мільйонера, в нього не може бути такої зачіски! — впевнено сказала Яківна. — А Ігнасіо — той злидень, в якого закохана Марія!

Старенькі голосно заперечалися. Образившись, Яківна почала збиратися додому. Я схвилювано дивилася на обох.

— Куди ж ти, Яківно, — миролюбно сказала моя господиня, — а чай?

Яківна насупилася, та все ж таки всілася на своє місце й знову почала розглядати мене.

— На ось, — сказала нарешті і простягнула мені печиво.

Обидві подруги, спершись ліктями на стіл, споглядали, як я їм.

— От що, — нарешті вимовила Яківна, — вона хоч і прибуду, а все ж таки дівка! Ти приводь її завтра до мене. Ближче до ночі. Я воду нагрію — скупаємо її. Може, й до Петровича потім заведемо — він усе таки яка-ніяка, а влада. Може, її шукають...

Я лишила жувати печиво й відчайдушно закрутила головою...

— Ні! — рішуче сказала моя господиня. — Бог дав — Бог і вирішить, що далі робити! Досить із нас Ієланума, в мене за нього досі душа болить. Сповістили про нього — і що? Кому він заважав тут? А був він — посланець. Істинно кажу — святий... Може, ця прибуду — замість нього?...

— Еге ж, Ієланума шкода... — зітхнула Яківна й обернулася до мене. — Ти знаєш Ієланума?

Це ім'я мене схвилювало. Від сполучення цих звуків у мене запекло в очах. Ім'я звучало сумно і тривожно, як закодована фраза, як назва прірви, як виття самотнього звіра. У ньому не було нічого людського.

— Вона його не знає! Не чіпай дівку. Бачиш, вона не в собі... — сказала моя старенька.

І вони заговорили про таємничого Ієланума. Я прислухалася, намагаючись зрозуміти їхні слова...

9

...Його знайшли п'ятнадцять років тому в ведмежому барлозі. А до цього місцеві кілька разів бачили в лісі дивну істоту, що пересувалася навкарачки, але не мала ні шерсті, ні хвоста. Істота з мавпячим проворством бігла за великою бурою ведмедицею. «Вовкулака!» — вирішили селяни й припинили полювати в цих місцях. Ведмедиця зла не робила. Ба більше — перебувала під охороною закону, що забороняв знищувати рідкісних тварин.

Потім часи змінилися. Внизу, біля траси, побудували приватний ресторан, і господар записав у меню дорогу страву — відбивну з ведмежого м'яса. За кожну тушу платив шалені, як для цієї місцевості, гроші. А грошей у населення було обмаль. Ось тоді й настав час ведмедиці. Семеро селян, озброївшись кілками та ножами (багато хто вже здав зброю в міліцію), вирушили на пошуки лігва. Перед тим кожен зайшов до церкви й подумки попросив Бога звільнити його від першого удару.

Була зима. Ведмедиця спала у своїм барлозі. Її викурювали димом, тицяючи в отвір смолоскипи, намагалися розбудити криками та дзвоном кришок від похідних казанів. Нарешті, з погрозливым риком, вона повільно вийшла зі свого сховища й підвелася на задні лапи, загороджуючи собою вхід. «Разом!» — наказав ватажок, і сім загострених кілків вп'ялися в груди двометрового звіра. Ведмедиця зробила кілька кроків і впала так, що кілки під вагою тіла пронизали її наскрізь. Вони стирчали зі спини й робили її схожою на якогось міфічного звіра.

А потім у барлозі знайшли й «вовкулаку». Він лежав у глибокій виямці, яка ще зберігала тепло ведмежого тіла, й тихо скавчав. Коли дивну істоту витягли на світ і кинули поруч із тілом ведмедиці, довкола якого вже розпливалася червона пляма, перетворюючи сніг на вишневу пінку, «вовкулака» задер голову й у повітрі почувся дивний звук: «ї-ї-є-є-ла-а-ну-ум!...»

Ведмедицю покляли на візок і повезли в село. Істоту загорнули в кожух та покляли поруч із нею. А дорогою завезли в місцеву амбулаторію. Тут працював один фельдшер та одна літня медсестра. Оглянувши пацієнта, вони дійшли висновку, що це — людина. Тільки здичавіла. Мабуть, вона прибилася до ведмедиці, що втратила своїх дитинчат, і та виростила її. Скільки років людина провела в лісі, звідки вона й якого віку — залишилося загадкою. Спочатку істота рвалася на вулицю і тужливо завивала. За звуком, що виривався з гортані, її й назвали — Ієланум. Сім років цією знахідкою ніхто не цікавився. Ієланум жив у амбулаторії. Його навчили одягати полотняні штани та сорочку, їсти з полумиска і спати в ліжку. Місцеві жителі по черзі готували йому їжу. Часом йшли до амбулаторії, ніби на свято чи в церкву, всією родиною, а потім стежили у вікно, як він їсть. Помітили: відвідування «лісовика» приносить удачу — то видужувала худоба, то приходив із міста довгоочікуваний лист від родичів... Старий фельдшер, що скучив за наукою, щодня займався з Ієланумом і записував його реакції у велику господарчу книгу. Найчастіше Ієланум сидів на ліжку й дивився у вікно. Взимку, коли в його мізках поставала картина вбивства ведмедиці, він відчайдушно й моторошно вив на місяць.

А потім до селища почали приїжджати журналісти. Спочатку — з місцевої преси, потім — зі столичної, а згодом — іноземні. Ієланум ховався від блиску фотоапаратів та камер і погрозливо гарчав.

Одного разу до селища в'їхав зелений фургон. За високим розпорядженням Ієланума мали забрати до столиці для досліджень. Довкола амбулаторії зібрався народ, «лісовик» бився в руках кремезних санітарів, фельдшер плакав і намагався вирвати свого підопічного з рук садистів. Коли Ієланум знесилився і затих, його вкинули до кузова.

Авто від'їхало. Ще довго у вухах селян лунав його останній крик: «ї-ї-є-є-ла-а-а...» Більше про Ієланума ніхто нічого не чув.

Хоча, років зо три по тому, в програмі «Погляд» показали сюжет про дивну людину, що живе у скорботному домі десь у... Башкири. Тамтешній лікар з екрана повідомляв, що чолові'ягу виховала ведмедиця. Але, незважаючи на те, що він давно вже живе серед людей, так і не навчився ані говорити, ані розуміти інших. Втративши наукову цікавість до феномена природи, його оселили тут, серед старих та вбогих. Лікар говорив і погляджував пацієнта по закуйовдженій голові, а той дивився в камеру застиглим зором. Хтось із селян бачив той сюжет, а після, зібравши натовп біля сільпо, доводив, що то був їхній Ієланум...

...Ім'я його — вітер у полі, ім'я-виття, в якому більше сенсу, ніж у людських балачках.

Ієланум не любить слів і ніколи не знайде співрозмовника. Слова — п'явки, що наповнюють рот гіркотою.

Ієланума виштовхали у світ, і світ не прийняв його.

Ієланум дивиться на життя з глибокого колодязя, та бачить лише круглу пляму яскравого світла й нічого не розуміє в метушні тіней довкола себе.

Ієланум будує свій світ — у собі.

Ієланум не змушує любити себе.

Ієланума ніхто не любить — він викликає страх і огиду.

Самотність Ієланума не зігріта жодним промінчиком, жодною випадковою пташкою, яка б принесла у своєму дзьобі гілку на верхівку його самотності.

Самотність Ієланума — безкінечна.

Ієланум бреде з п'їтми в п'їтму — світло лякає його.

Ієланум є світлом світла і темрявою темряви: ні там, ні там його не впіймати.

Ніхто не звертається до нього. Ніхто не кличе його — й тільки тому світ не перевертається.

Ієланум — той, хто збожеволів за власним бажанням.

...Вночі я довго не могла заснути. Марила «лісовиком». Хто й коли кинув його у лісі, хто зрадив? І навіть йому Цей світ, цей будинок скорботи в чужих краях?

Вранці, коли зірки в посивілому небі почали лопатися, як бульбашки, я відчула, що в мене заболіла голова. Точніше — шкіра й навіть волосся.

Спробувала влізти в них п'ятірнею й наштовхнулася на суцільну паклю. Що воно таке? Подивилася на себе в скло й відкинулася на подушку: крізь силуети дерев на мене дивилося страховисько. Тугі стержні скачаного волосся стирчали на всі боки. Шкіра голови боліла нестерпно. Раніше я цього зовсім не відчувала. Марно я обсмикувала пасма, аж поки помітила на підвіконні ножиці. Вони були заіржавілими. Так-сяк я почала зрізати коси. Коли роботу було скінчено, зійшло сонце. А мені стало легше. Настільки, що я спромоглася вперше стягнути з себе светр та брудні джинси. Як я могла так довго бути в них? Тепер я відчула, що болить не тільки шкіра голови, а й усього тіла. Враження було таким, ніби з мене її здерли — навіть легкий порух викликав неймовірний пекучий біль. Але згодом він згас. Я сиділа на ліжку зовсім гола й дослухалася до себе.

Прийшла бабця, як завжди, принесла кухлик із молоком. Побачивши мою обскубану голову, підозріло поглянула на мене:

— Що це ти? Бешкетувала чи що?

Я пригладила волосся, й бабця заспокоїлася:

— А-а, наводила лад?! Це добре. Треба бути охайною. До лазні підемо?

Я кивнула. І посунула від себе брудний одяг.

— Зрозуміло. Зараз знайдемо для тебе одяг. А це, — стара кивнула на моє ганчір'я, — сьогодні виперемо. Погода гарна, до вечора висохне.

Вона взяла джинси, светр і перед тим, як винести їх, із неприхованою зацікавленістю перевірила кишені. Витягла звідти зв'язку ключів, пачку грошей та білу пластикову картку... Ми обоє подивилися на ці речі з подивом.

— Це усе твоє? — нарешті тремтячим голосом промовила стара. — Хто ж ти така? Заявити про тебе, чи що? От загадала ти мені загадку, дівко... Що з тобою робити?

Вона обережно склала всі знахідки у пакет і заховала в шухляду.

— Добре. Розберемось. На ось, одінь це! — Вона понишпорила в шухляді й кинула мені на ліжко старий байковий халат та чийсь розтоптаний мешти. — Походи поки що так. А я піду прати твої речі. Раптом ти принцеса якась, а я тебе тут у бруді тримаю... Недобре. Увечері підемо митись.

Я вдягла халат. Він мав пліснявий запах, але мені було приємно відчувати своє тіло й розуміти, що згодом змию з нього бруд, який, здавалося, в'ївся в кожну клітинку.

За годину-півтори стара знову зазирнула до мене.

— Ну ось, справу зроблено. Тепер давай стригтись по-людськи.

У неї в руках була дивна машинка. Я здригнулася і замахала руками.

— Не бійся, ця машинка спеціально для стрижки. Син якийсь привіз, коли у нас вівці були... Давай, сідай. Тут у тебе таке, що тільки машинкою й зістрижеш!

Мені треба було її слухатися. Я покійно підставила голову. Металеві зубці заклацали, вгризаючись в кучму. Мені було боляче. А потім — холодно. Коли бабця закінчила роботу, я провела рукою по голові — вона була зовсім голомоза.

— Сиди тут до вечора, — наказала стара, — я піду до Яківни, попереджу, аби лазню не зачиняла та воду залишила. З гарячою водою у нас біда — на всіх не вистача... Якщоб будеш виходити — йди до саду. А більше нікуди Замерзнеш.

Вона загорнула в газету зрізані пасма й пішла закопувати їх на городі...

Я знову лягла на ліжко й відчула, як добре лежати під ковдрою без одягу. Час від часу доторкувалася до голови, й цей доторк був приємним. Я почала дрімати. А потім трапилося те, що потім не повторилося жодного разу, навіть тоді, коли мій розум прояснився. Навіть тепер...

Спочатку мені здалося, що хтось сів на край мого ліжка — воно навіть трохи прогнулося. Потім — рука... Вона погладила мене по обличчю із такою ніжністю, що я не наважилася розплющити очі та причаїлася, затамувавши подих. Рука та дихання, яке я відчула, були такими реальними, такими знайомими... Потім хтось обійняв мене поверх ковдри, обхопив, як дитину, й теплі вуста зігріли моє палаюче вухо... Я вловила ледь чутний голос: «Я любитиму тебе довго... Завжди... Я так тужу за тобою...» Це був не сон, не мара, не хворобливе уявлення. Я відчувала важкість тіла, міцність обіймів, запах тютюну. Зараз я розумію, що це був фантом, що матеріалізувався за моїм бажанням. І навіть тоді, коли якийсь звук, що долинув з лісу, змусив мене здригнутися й повернутися з того виміру, ямка на ліжку біля мене була теплою...

...Коли сонце впало за обрій, моя господиня повела мене вниз, у село до лазні. Перед тим зодягла мене в куфайку, а голову замотала жорсткою вовняною хусткою. Вузькою стежкою ми спустилися на центральну (і єдину) вулицю. Хати стояли, занурені в сутінки, їхні побілені стіни ніби були підсвічені зсередини синім полум'ям. На подвір'ях було порожньо. День скінчився. Я дивилася тільки вниз, попід ноги, немов ішла до ешафота.

Наша вчорашня гостя вже чекала біля напіврозваленого тину, що огороджував будівлю без вікон. Це була лазня.

— Давай швидше — вода холодне! — сказала Яківна, заводячи мене в душову кімнату.

Чого від мене хотіли? Що робити?

Помітивши мою безпорадність, обидві старенькі швидко стягнули з мене фуфайку, мешти, халат і хустку й поставили під краном. Яківна крутнула його, й на мене полилася тоненька цівка теплої води.

— Візьми ось мило, — сказала моя бабця, — мийся як слід!

І вона показала, як це робити. Я повторила її рухи. Поки я так-сяк розвозила по собі піну, обидві бабці стояли неподалік в однакових позах: підперши лікоть однієї руки другою. В їхніх очах жевріла світова скорбота.

— Хай Бог милує, — нарешті вимовила одна. — Шкіра та кістки...

Мильна вода вирувала в мене під ногами і з булькотом витікала в заґратований водостік. Я терла себе з усіх сил, доки ці мильні потоки стали чистими. Вода закінчилася.

— Усе! — сказала лазєбниця. — Води більше немає... Приймай клієнта! — весело підморгнула моїй господині, й та проворно загорнула мене у велике простирадло, яке ми принесли з собою. Потім дістала з пакета мій одяг.

— Усе чисте. Можеш одягати.

Потім ми вже в суцільній темряві вирушили до Яківни, хата якої була неподалік.

Після задушливої лазні приємно було дихати свіжим повітрям, а ще приємніше потрапити до хати, де на нас чекав заздалегідь накритий стіл — варення, яблука, піріжки з картоплею та сиром у великій каструлі, замотаній рушниками. Хата була схожа на нашу — такі самі яблука, сливи й горіхи, розкладені на підвіконнях, низки сушених грибів, старенький телевізор, накритий зверху оксамитовою вицвілою скатеркою, круглий стіл посередині... Яківна виклала піріжки в полумисок, вони виблискували рум'яними боками, немов муляжі. Посадивши нас за стіл, Яківна дістала з буфета пляшку — майже чорну й таку запилену, ніби вона простояла там років із двадцять. Ані бокалів, ані чарок у неї не виявилось, тому вона поставила перед нами череваті великі кухлики. Моя бабця підморгнула мені:

— Це знамените ожинове вино. Яківна у нас майстер цієї справи!

— Та куди там! Усе в минулому. Самі залишки, — ретельно приховуючи задоволення від похвали, відказала Яківна. — Було, що до мене за пляшкою приїжджали з усіх районів, особливо влітку та восени, коли туристів багато. Спочатку я під сільпо стояла, а потім вони вже самі мене шукали... Тепер уже й рецепт забула...

Вона обережно протерла пляшку ганчіркою, зі смачним звуком витягла корок і розлила вино по кухликах. Воно було чорне та густе, як

мед. Або кров...

Такий самий чорний та густий морок затопив хату іззовні. Ніч щільно притислася до вікна, спостерігаючи за нами кількома жовтими очима. Лампочка над столом ледь жевріла. Усе це давало враження таємної вечері, якогось ритуалу. Я зняла хустку, й моя голомоза голова, мабуть, засвітилася у цих сутінках, мов підсвічений зсередини паперовий ліхтарик. Моя господиня поглянула на мене й сплеснула руками:

— Ну ти поглянь — чистий янгол!

— Ловка дівка, — погодилася Яківна. — Її б відгодувати... Ти ось випий — може, апетит з'явиться, — простягнула мені кухлика. —

Бачиш, скільки тут пиріжків!

Я обережно взяла кухлика до рук і побачила в чорному колі налитого вина відбиток свого ока... Зробила ковток...

12

Що це було за вино! Перший ковток здався мені розпеченою в'язкою смолою. Солодка та густа лава розтікалася горлом, гарячим потоком пішла далі й омила всі нутроші. Я ніби побачила себе ізсередини, відчула кожну клітину — так само, як вранці й... утратила відчуття, що у мене є ноги. У грудях ніби розліплював склеєні крила метелик-махаон. Густа рідина мала присмак часу — гіркоту двадцятирічного пилу, що в'ївся в скло пляшки, терпкість давно померлих лісових ягід та солодкість жовтого (такого вже немає!) цукру. А ще — особливий аромат якогось невідомого зілля. Я жадібно припала вустами до кухлика і відірвалася лише тоді, коли уста почорніли, а дно кухлика засвітилося білизною.

Бабусі із цікавістю спостерігали за мною та лагідно кивали головами. Я з не меншою цікавістю подивилася на них, ніби бачила вперше. Під тьмяною парасолькою світла вони скидалися на два завмерлих на морозі дерева. Білі хустки підкреслювали давність шкіри та її дрімучу ветхість. Вони жили тут сто років, а може, ще довше. З їхніх прозорих очей випромінювалося співчуття.

Гаряча хвиля, що докотилася до самих кінчиків ніг, наростаючи, покотилася назад. Діставшись рівня грудей, вона ніби вимивала голки, що застрягли в серці та легенях. Я намагалася стримуватися, але за мить хвиля вже палахкотіла в горлі, потім — зашуміла в голові, шукаючи вихід. Я не знала, що робити, й обхопила голову руками. Голова гула й розколювалася доти, доки гарячий потік сліз не прорвався назовні. Я плакала й сміялась водночас. З кожною хвилиною мені ставало легше, ніби вивергала з себе змій, ящірок, чорну мишву та слизьких пацюків. Ось яке було враження...

Коли я схаменулася, побачила, що моя господиня притискає мою голову до своїх впалих грудей та білим кінчиком хустки витирає мені обличчя.

...Відтоді я ніколи не плачу. І не тому, що соромлюся чи надто горда. Просто не могу...

Старенькі кивнули одна одній, ніби зробили якусь важливу справу.

— То ж як тебе звати? Може, тепер скажеш? — запитала моя господиня, погладжуючи мене по голові (в її долоню страх всотувався, як в губку).

— Анжеліка...

Я не впізнала свого голосу. І цього імені, яке відтепер має стати моїм. Воно було мені чуже. Воно належало комусь іншому. Було штучним, як груди голлівудської красуні...

13

Я прожила в бабусі Ганни Тарасівни (так її звали) до середини зими. І якби не Петрович — противного вигляду вуйко зі скляними очима, — залишилася б ще. Петрович чомусь вирішив обійти свої володіння. Добре, що хата стояла на горі й у вікно ми побачили, як він повільно, неначе величезний жук по стеблині, сунеться нашою стежкою. Його волохаті ніздрі роздувалися, а спите обличчя з кожним кроком набувало бурякового відтінку. Петрович був тут царем і богом: в селі лишилися самі старі й він регулярно збирав з них податок у вигляді самогону та продуктів.

Я заховалася на веранді й просиділа там, доки він не пішов. Ганна Тарасівна напоїла та нагодувала його.

— Більш не прийде. Принаймні до весни, — сказала вона, — я вилила на стежку відро води — скоро підморозить, й дістатися сюди буде не так просто!

Але я зрозуміла: час! І почала збиратися в дорогу. Ганна Тарасівна засмутилася, але відмовляти не стала. Дістала з шафи пакет із грошима, карткою та ключами. Половину грошей я залишила в цухляді, не слухаючи заперечень, решту — їх залишилося небагато — запхала в кишеню джинсів. Довелося взяти старий кожушок, а під кросівки надіти грубі вовняні шкарпетки, які Ганна Тарасівна сплела за пару вечорів.

— Куди ж ти підеш? — увесь час зітхала вона.

Але я розуміла, що мені ТРЕБА йти, ніби з рукава неба мені випала руна під назвою «Путь»... Тоді, тієї зими, в крихітному гірському селі, зображення якого немає не тільки на карті, а й на світлинах (адже його ніхто й ніколи не знімав на фотоплівку), я ще не могла знати, що рано чи пізно мені б усе одно випала ця руна.

...Я вийшла з Хати, що Стояла на Горі, рано-вранці через три дні після візиту дільничного. Ганна Тарасівна встала раніше, зварила токан, насмажила млинців, половину цього сніданку поклала в мій рюкзак.

Разом ми вийшли в сад. Він увесь був вкритий інеем і світився, повітря можна було пити, як джерельну воду.

— Кожен у цьому житті несе свій хрест, — сказала стара. — Що більше помилок робить людина — то тяжчий цей хрест. А твій, дитино, зовсім маленький. Неси його, терпи та віруй...

Вона обійняла мене, тричі поцілувала й перехрестила.

Мені треба було пройти крізь сонне село, спуститися в долину, пройти уздовж гори й трохи — лісом. Там, за словами Ганни Тарасівни, була траса, де їздили автобуси до районного центру, до залізничного вокзалу.

На вулиці було ще темно. Морозяний туман клубочився переді мною, як молоко. Проїшовши п'ять-шість метрів, я озирнулася: позад мене нічого не було. Ані бабці, ані саду, ані її хати — все розчинилося в білій імлі... Уперше за кілька місяців я відчула укол у серце. І зрозуміла: життя не має смаку, в чистому вигляді воно — як дистильована вода. Ми самі додаємо у нього солі, перцю чи цукру. Коли життя набуває смаку — серце болить сильніше.

Спочатку в мене була лише одна причина, що би зникнути. Потім я зрозуміла, що таких причин може бути набагато більше. Наприклад,

бажання довідатися, чим одні люди відрізняються від інших. Зовнішністю? Приналежністю до тої чи тої раси? Вмістом гаманця? Рівнем освіченості та культури? Усе це було так.

Але мені кортіло зрозуміти, чим я, саме я, відрізняюсь від будь-якої іншої людини — від безлічі людей! — у ті хвилини, коли хочу їсти, спати, коли мені холодно, коли в мене болять зуби чи голова, коли я сама... Поки щр досвід підказував — нічим.

Хата розтанула, як грудка цукру в молоці. Я могла б ніколи не дізнатися, щр вона — існує. Із запахом сушених фруктів, смаком кукурудзяної каші — токана, із цією бабцею — суворою та самотньою. Вона ніколи не бачила іншого світу, в якому не треба було вставати о четвертій ранку й щрденно важко працювати. Але той інший світ, власне, не вартий єдиної зморшки на її мудрому обличчі...

Я постояла хвилину, приглядаючись, чи не випірне з туману й вовняна хустка, а потім повернулася й швидко пішла вниз. Дорога не лякала мене. Вона почалася з яскравої крапки болю, як і належало починатися всьому справжньому.

Коли за кілька годин уже підходила до траси, полізла в кишеню й витягла звідти ключі. Затисла їх у долоні, почекала, поки метал нагріється... І закинула далеко. Вони дзенькнули в повітрі й безгучно впали в сніг...

Якщр я втомлюся від життя, якщр в мене буде вибір, де закінчити свої дні, я повернуся сюди. Навіть якщр житиму на іншому краю світу...

...Дівчатка валяються на дивані й дивляться по відику «Амаркорд». Де вони дістали таку старовину, не уявляю. Якось (в іншому житті) я й сама розшукувала Фелліні у відеосалонах, але марно. А вони, бач, знайшли. Мабуть, у цьому промисловому містечку є такі законсервовані в часі місця, де можна віднайти все.

Краєм вуха я вловлюю фільм га уявляю його героїв, а головне — занурююсь в атмосферу провінційної передвоєнної Італії феллінієво-гуерівського дитинства — із тополіним пухом, туманом та хлоп'ячою тугою за коханням. Я слухаю і чищу кахлі на кухні. Потім вмикаю пілосос. Дівчатка щось незадоволено бурмочуть і зачиняють двері. Я не ображаюся. Навпаки — я щаслива. Мене не хвилює питання, щр буде завтра? Я розумію, щр «завтра» — це сьогодні, яке ще не настало. Воно завжди за кілька кроків од «тепер». І тому — нема чого боятися. Якщр зараз я дихаю, живу, рухаюсь — це вже добре. Чи думають про завтрашній день птахи, тварини чи дерева...

Дівчаток звуть Люсі та Віра. Я чищу, мию, натираю. Вони — господарі становища. Вони вмикають магнітофон і наказують мені йти до своєї кімнати. їхня мати — чудова жінка, котра підбрала мене на вокзалі після мого тривалого життя на горищах багатопверхівок та на жорстких лавах вокзалу. Я стала собакою, і вона, моя хазяйка, підбрала мене. Не побоялася підібрати.

Тому щр (це з'ясувалося пізніше) до свого нинішнього життя підбирала з вулиці собак і лікувала їх. Потім прилаштовувала в «хороші руки». Так було, доки вона вдало не вийшла заміж. Ця удача стала дня неї початком кінця любові до собак. Я була останньою крапкою в цій епопеї. А наша зустріч — останнім днем кризи, після якої вона вирішила жити успішно. Як і одружилася.

Вона прийшла на вокзал. Від неї пахло чудовими парфумами, вона була в розкішній норковій шубі, схожій на золоте руно — чужа, чужа — і сіла на пошарпаний стілець поруч зі мною. Вона могла піти в будь-який готель, але прийшла сюди. За давньою пам'яттю. У мене такої пам'яті не було. Я завжди була успішною дівчинкою і не знала, щр таке — ходити вокзалами... Проїхали!

Тепер я сиділа на вокзалі в подертих джинсах і бабусиному кожущку й розуміла, щр справжнім у моєму житті є тільки дорога, зміна облич та вражень — калейдоскоп відчуттів, заради яких прийшла в цей світ. Я ніби пірнула в дзеркало й впливела з іншого боку — із срібною амальгамою на шкірі. Мені було байдуже, щр мене трусить від голоду.

— Ти, мабуть, хочеш їсти? — раптом запитала жінка в золотому руні. Я справді хотіла — чогось гарячого. Останнє, щр я вживала, — недоїдений бутерброд у вокзальній забігайлівці. Він тхнув чиймись брудними пальцями. І рибою. Я вже звикла бути простішою. Набагато простішою.

— Так, — відповіла я.

І жінка повела мене в привокзальний ресторан. І замовила розкішну вечерю — крабовий салат, відбивну з овочами, жульєн та вино.

І мені довелося вислухати довгу історію про любов та ненависть. Коли я тільки почала слухати, зрозуміла: ця жінка не здатна подолати дорогу. Вона хотіла носити золоте руно й купувати порцелянові сервізи. А бездомні собаки не вписувалися в коло цих забаганок. І все ж, коли вона сказала, щр може взяти мене до себе, я закрутила хвостом. Мені потрібно було трохи перепочити. — У тебе така потужна енергетика, — сказала жінка. У ресторані ми просиділи до самого закриття. Мені було неймовірно тепло. Часом варто відчувати таке тепло — трохи тепла й часточку ситості. Це такі прості речі... Жінка привела мене в цей розкішний будинок — із двома дітьми та огрядним чоловіком, якого я бачила хіба щр двічі-тричі на тиждень.

І ось тепер я мию, чищу, прибираю. Та слухаю мелодію, щр лине з магнітофона...

Це лише продовження дороги. І я люблю її.

Цей будинок занадто великий навіть для родини з чотирьох людей. Як на мене, він неосяжний. Я прибираю три великі холи, чотири спальні та дві величезні зали-студії. Це не враховуючи ванних кімнат і просторої кухні, на якій ранками господарює кухар із місцевого ресторану. Є ще «антресолі», до яких треба підійматися крутими сходинками. Це дві вузьких кімнатки-купе, в одній з яких живу я. Інша, вочевидь, очікує ще на одну служницю. Можливо, няньку чи, краще сказати, бонну.

Атмосфера тут наелектризована. Дівчата 16-ти та 17-ти років ненавидять батька. Ненавидять, але бояться і перед його приходом витирають зі своїх облич макіяж. Батька ненавидять, а матір, здається, зневажають. Чоловік та жінка давно набридли одне одному. Враження таке, начебто посеред розкішної зали розкладається труп кохання. Через це так задушливо. Але ніхто цього не відчуває. Кожен зайнятий собою...

Люди, щр не відчувають любові, рано чи пізно перетворюються на зомбі, на аморфне ніщр, вони незадоволені життям, хоч яким би воно було.

Ранком, коли господар виходив на кухню, мені хотілося перетворитися на невидимку. Він не вітався й ніколи не дивився в мій бік. Просто замовляв: «Каву. Без цукру». І відгороджувався газетою. Хазяйка виходила лише після того, як за ним зачинялися двері й чувся шелест шин під вікном. Вона також пила каву й дивилася за вікно довгим поглядом. А потім, скинувши дрімоту, диктувала мені перелік справ на сьогодні. їх було багато. Мені було б легше і простіше виконувати їх, якби цей дім був теплішим.

Нагорі, на «антресолях», куди я дістаюся під вечір, ледь тримаючись на ногах від втоми, все інакше: м'яке вечірнє світло струменить крізь невивагливі ситцеві завіси й від цього кімната скидається на баночку із прозорим медом. У ній добре спати. А під вікном, щр розмищає майже над моїм ліжком (дах трохи скошений, як у мансарді), височить старий дуб. Часом, коли вночі здіймається вітер, він кидає в скло жолдуть, і тоді я прокидаюся. І довго не можу заснути, не розуміючи, де я...

То мені здається, щр я — на веранді в забутому Богом селі, й серце мені все стискається від ніжності. Я поринаю в ауру запахів, притлумлених нічних звуків, в стан новонародженості — із легкою, необтяжливою порожнечою всередині, яка поволі заповнюється новими відчуттями. То здригаюся, підскакую, щрб тікати від міліцейських свистків...

...Думки мої скачуть, я не можу зібрати їх до купи. Я знову боюся повторення хвороби. Надто щільним та непроникним коконом я себе забинтувала...

Життя завжди здавалося мені випадковістю. Я й зараз вважаю, що треба благословляти лише один день, який розпочинається за вікном, і не замислюватися про два найближчих! Усе, що я вибудовувала у своїй уяві, було зруйноване в одну мить — затишний будинок, подорожі, море квітів на підвіконні, бібліотека, зібрана з любов'ю, кіт і пес, картини на стінах, фільми, які хочеться дивитись удвох, музика, дощ, сніг, новорічні свята, камін, хрусткі простирадла й, звичайно ж, приємна важкість

немовляти на перехресті рук... Нелегко усвідомлювати, що цього вже НЕ БУДЕ. Я й досі не розумію, звідки взялася сила прийняття це «не буде». Адже мені доводилося зустрічатися з людьми (такими, як моя хазяйка, наприклад), які не могли й не хотіли змиритися із цим і щороку чекали змін. Яких? Вони й самі не могли пояснити цього. У них від початку була закладена схема щасливого, безхмарного існування, й змиритися з тим, що у неї, як упрокрустове ліжко, не може вміститися реальність, — було вище їхнього розуміння. Я ж цитувала про себе слова Мандельштама, з якими він колись звернувся до своєї дружини: «А хто сказав, що ти ПОВИННА бути щасливою?!» Справді — хто? І невже щастя в тому, щоб усе життя «просвистати, мов соловей».

У квітні подружжя поїхало відпочивати до Греції. Перед тим у будинку панувала тиша. Немов перед грозою. І вона насунулася, як тільки за господарями зачинилися двері.

Дівчатка одразу ж повисли на телефонах, збираючи приятелів. А за годину я отримала безліч завдань, від яких голова моя пішла обертом. Відверто кажучи, я навіть хотіла зателефонувати їхнім батькам, злякавшись розмаху заходів. Але потім вирішила підкоритися.

У перший день свободи дівчата не пішли до ліцею й на всі мої умовляння відповідали гучним сміхом, у якому відчувалося щось зловісне. І я не помилилася. Увечері будинок був переповнений людом. Я й раніше здогадувалася, що дівчата поза межами цього кубельця вели досить бурхливе життя. До початку вечірки мої юні підопічні перетворилися на справжніх жінок-вамп (хоча обидві були тендітними білявками з досить невиразними обличчями): очі густо підведені, уста — криваво-червоні, волосся укладене в складні зачіски.

Окрім приготування бутербродів, я ще мала зустрічати гостей в передпокої. Якись незнайомці, що були набагато старші за сестер, скидали мені на руки куртки та плащі, діставали з пакетів пляшки й проходили до зали. Коли їх туди набилося вже досить багато й над стелею завис сизий сигаретний дим, пролунав ще один дзвінок. До цього часу гості вже танцювали, цілувалися по кутках, сиділи й лежали на килимі, музика лунала на весь будинок. А я сиділа під вішалкою біля дверей, намагаючись стежити головним чином за тим, аби гості чогось не винесли з квартири. З жахом думала про те, скільки роботи на мене чекає, коли вечірка скінчиться. І чи скінчиться взагалі?

Отже, у двері відзвонили. Я відчинила. Новий відвідувач не був схожий на інших. У красивому білому плащі, бездоганно поголений, з байдухо-іронічним виразом обличчя. Чомусь я одразу зрозуміла, що все влаштовано заради нього. Він був без пляшки.

Проходити не квапився, спостерігав, як я вішаю його плащ. Я відвикла, що на мене дивилися. Я й сама давно не бачила себе в дзеркалі — була впевнена, що там відобразиться порожнеча.

— Десь я тебе вже бачив... — сказав гість і безцеремонно взяв мене за підборіддя, — ти в перуці?

Я знизала плечима, не розуміючи, що він хоче. Волосся, яке вже віросло, стояло над головою пухнастим капелюхом і справді нагадувало перуку. Я хитнула головою, вирвалася. Добре, що в передпокій вискочила Віра, за нею — Люсі. Вони підхопили гостя й повели до кімнати. Там одразу настала тиша. Мабуть, гість був значним. Підозрюю, що на нього побилися об заклад: чи прийде? І мої дівчата перемогли.

Я вирішила не лягати спати, а за можливості контролювати ситуацію, і всілася на кухні так, що мені було видно вхідні двері. До мене час від часу забігали гості, замовляли бутерброди, вимагали пива, горілки, льоду, шампанського.

Опівночі я схилила голову на стіл й майже задрімала, коли до кухні увійшов той гість. Вигляд у нього вже був досить поскубаний. Він оглянув кухню.

— Гарненький будиночок...

Я не могла підтримувати розмову. Я взагалі ще не звикла розмовляти.

Гість усівся напроти мене й знову втупився в моє обличчя прискіпливим поглядом.

— Я тебе десь бачив.

Я була перед його очима, як листок, що лежить на склі перед окуляром мікроскопа — навіть відчула, як у мені в безладному броунівському русі забігали якісь молекули. Він знову взяв мене за кінчик підборіддя, повертів ліворуч-праворуч. Я смикнулася, зваливши зі столу кошкі із хлібом. А коли перед тим самим поглядом підняла його, він уже задоволено посміхався, запалюючи цигарку.

— Згадав. Такі зелені очі можна побачити раз у житті...

Він випустив цівку диму й тримав багатозначну паузу, з його холодних очей струменіли тривожні імпульси.

— Я бачив твоє фото в метро, коли відвідував столицю... Навряд чи я помилився, у мене добра пам'ять на обличчя. Тебе розшукують.

Я не могла, не могла говорити...

— А ти, — продовжував він, — не хочеш, щоб тебе знайшли. Це цікаво...

Я хотіла встати й піти, але він затримав мене за руку й всадив на місце.

— Отже, ти щось накоїла. Що саме?... Тримавши мене за руку, він посунувся ближче. Я ледь

могла стерпіти його доторк. Не тільки тому, що він був зухвалим і наполегливим — я перебувала в тому вимірі, коли будь-який людський доторк викликає огиду. Я могла гладити собак, тримати на руках кішку, годувати рибку, пташок, перетерпіла, якби б на груди вліз пацюк чи вуж, але від чужих рук у мене паморочилося в голові. Ніч почала заливати мозок. Він злегка струсонув мене за плечі:

— Ну, ну... Навіщо так хвилюватися? Усе вирішується мирним шляхом. Розслабся... Я тебе не з'їм...

Він промовляв усе це з довгими паузами, і це ще більше лякало мене — кожне слово здавалося значущим, ніби незнайомиць знає про мене все.

— Мені насправді не цікаво, хто ти й звідки. Якщо ти боїшся, мабуть, на те є причини. Я їх не з'ясовуватиму. — Він помовчав кілька секунд. — Але якщо такі причини є — їх легко виявити. Логічно? Тим більше мені, — на цьому слові він зробив особливий наголос, — це зробити дуже просто.

І-і-є-є-ла-а-а-ну-у-ум...

— Отже, — продовжував він, не знаючи, з ким має справи, — ми вдало зустрілися: у потрібний час та ще у потрібному місці. І повинні допомогти одне одному. Пропоную: послуга за послугою. Згодна, лялечко?

Мені хотілося вити довго й протяжно. Пласка тепла долоня погладжувала мене по коліну, й огида від цього дотику не давала зрозуміти, про що йдеться.

— Одне слово, так, — рука зупинилася й лишилася лежати на моїх колінах, як розжарене дно пательні, — мені потрібні деякі документи твого хазяїна. Власне, через це я сюди й прийшов. Я тут вже все обдивився — зверху нічого! Швидше за все, вони в сейфі. Ось їх ти мені й дістанеш. І я забуду про твоє існування. О'кей? Чи ти хочеш грошей? Скажи — нема питань!

Тут варто сказати про одну свою особливість, яка була притаманна мені завжди і яку я вважала природною. А тепер це виявилось просто спасінням: усе, що я не могла або не хотіла сприймати, заступалося картинами, які склалися в моїй уяві. Вони завжди були різні. Зараз, відчуваючи чужу руку на своїх тремтячих колінах, я бачила довкола себе щось зовсім інше. *Старовинну кімнату в вікторіанському стилі з каміном. Посеред неї в сутінках вимальовувалося крісло. В ньому, спиною до глядача, сиділа руда дівчина в зеленому шалику та червоній спідниці з лискучого атласу. Яскраво-жовті тіні пульсували в її косах. Мені закортіло пройти далі, щоб побачити обличчя. Але потім я зрозуміла, що не варто: все треба малювати з цього ракурсу, з порога... Та накладати лише чисті кольори. Обличчя, що туманіло навпроти, розпливлося, майже розчинилося у цих кольорах. Його не було. Я думала, хто вона така — ця дівчина біля каміна, чому вона сама? Чому в кутку не сидить за вишиванням компаньйонка, немає клітки з папугою чи білого пуделя?*

Картина зникла лише тоді, коли я відчула його вуста на своїй шії. У цей момент до кухні влетіла Віра. Вигляд у неї був войовничий.

— Усе зрозуміло! — закричала вона і скинула зі столу склянки та фужери. Вони розлетілися на скалки. Зачувши шум, вбігла Люсі.

Обидві зарепетували...

Мені було байдуже. Я не могла занурюватися в ще одну прірву людських пристрастей. Підвелася й пішла до себе. Ніби уві сні, піднялася сходами на «антресолі» й лягла в ліжку. Дуже боліла голова...

Кохання — це боляче. Коли воно минає — залишається пам'ять тіла й вона унеможливорює інші, нові стосунки. Ось чому тепер я думаю, що людина має жити сама. Нав'язувати комусь іншому свою волю, звички, смаки, комплекси, незадоволеність, настрої, спосіб життя — неприродно! Жадати від іншого покори, підпорядкування та максимальної відвертості — підступно. Якби я розуміла це раніше...

Колись давно я читала нудний роман Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта». Спочатку він здався мені затягнутим, надто штучним і солодкавим. Головна героїня була притягнута в нього за вуха з іншого часу: молода жінка, котра жадає свободи та йде до неї крізь обман і страждання. Звідки такій взятися у вікторіанську епоху?! Потім я зрозуміла, що майстерно відображені час, природа, історія — лише окантовка, якою геніальний романіст окреслив одну ідею. Вона вкладається в маленький лозунг: «Люди, ви вільні!» Але страх, ілюзії, які нав'яні вихованням, звичками, всім тим, що притаманне роду людському, женуть нас один до одного, як хвилі океану. І нема на те ради...

Я відволікаюсь, вибач. Але тоді, йдучи за клубком, що розмотувався у мене під ногами, я багато чого передумала й зрозуміла. Думки та картини, що поставали в моїй голові, не давали впасти у відчай.

Тим більше, що за кілька годин після інциденту на кухні я йшла передранковим містом — цілком вільна, в тих самих джинсах та кофточці. Побита і... щаслива. Починався новий день. А ядучий запах вмерлого кохання більше не торкався мого загостреного нюху.

Місто між третьою та четвертою годинами ранку — дивовижне видовище! Воно лежить, як темний звір із рудуватими підпалинами на боках, і ледь чутно зітхає уві сні. Його шкіру не терзають тисячі підборів. Воно належить тільки собі та своїм снам. Мені навіть хотілося сміятися. Дивне й солодке відчуття. Я зайшла у сквер, заглибилася в найдальший кут і сіла на лаву. Звідусіль мене обступили дерева із маленьким зеленим листячком, що вже рвалося на волю, а з-під коричневого шару землі із шурхотом пробивалася трава. Я задрімала, а коли розплющила очі, був уже ранок, а навколо лави земля і справді була прошита тоненькими зеленими ниточками.

Вмилася, як звичайно, в туалеті вокзалу. Полізла за носовиком до кишені старих джинсів й витягла звідти усе, що там було. Виявляється, ще мала трохи грошей та якусь пластикову картку із іменем «Джошуа Маклейн»...

Місто ще недостатньо очистилося від сірого кольору, й мені раптом дико захотілося інших фарб. Я віддала кофточку якомусь привокзальному старцеві та взяла квиток у загальний вагон до Криму...

4

У загальних вагонах завжди пахне вареними яйцями. Тут їдять одразу після того, як потяг рушить. Розстилають газети, гіркою викладають на них яйця на всю родину та стукають, стукають ними об стіл. Неприємний запах заповнює увесь простір, під ногами хрумтить шкаралуца.

Незважаючи на те що сезон тільки розпочався, вагон був забитий людьми. Я одразу залізла на третю полицю й накрилася з головою грубою ковдрою — сховалася від цих запахів, розмов, розглядання.

...Південне містечко зустріло ароматом кави та меду, криком чайок, різнобарв'ям та гамором ринку. Але головнішим, зрозуміло, було море! Воно знаходилося десь зовсім поруч, за кам'яним парапетом набережної — величезне, синьо-зелене, усе закручене мілкими молочно-білими баранцями. На море мене вивозили — зазвичай на респектабельні курорти з ультрамариновими басейнами та білими шезлонгами, в яких я запоем читала книжки.

Це нове море пахло чимось особливим — так, мабуть, високо вгорі пахнуть грозіві хмари, а ще — молочний коктейль. Мені хотілося одразу пірнути в нього. Але спочатку вирішила десь оселитися, поки ще лишались якісь гроші. Навмання завершила у вузьку вуличку, що була повита коричневими венами старого винограду, й увійшла в перший-ліпший двір. Він був увесь переплутаний мотузками та завішаний простирадлами, купальниками й рушниками. Легкий вітерець відгорнув простирадло, й за ним відкрилася панорама із садом та кількома флігелями. Біля літньої кухні сиділа огрядна жінка похилого віку. Це була хазяйка. Звали її Марія Григорівна. Мабуть, я не справилася на неї враження людини, яку можна пустити в хату, вона сказала, що всі місця зайняті і є тільки ліжко в невеличкому сараї. Мені було байдуже. Сарай був пречудовий: з дрібних дірочок у даху звисали золоті нитки сонячного світла, а в кутках сушилися духмяні оберемки різнотрав'я. До того ж, на ліжку лежала купка свіжої, випраної до синяви, постільної білизни.

Марія Григорівна наказала одразу розплатитися та віддати паспорт. Гроші за п'ять днів я віддала. А з приводу паспорта збрехала, що він у батьків, які ось-ось мають приїхати. Усе владналося.

Коли за хазяйкою зачинилися двері, я скинула з себе одяг. Було досить жарко, мені кортіло чимшвидше вийти до моря. Джинси мої мали жалюгідний вигляд. Тому, побачивши на столі ножиці, я відрізала їх трохи вище коліна. Вийшли шорти. До них, подертих, добре пасувала така сама виляла футболка. Більше в мене нічого не було. Якесь лахи, що дарувала мені в місті хазяйка, лишилися в «антресоль», я їх не взяла. Грошей у мене вже було обмаль. Я взяла п'ятірку, а решту засунула під ковдру. Вискочила на подвір'я. Марія Григорівна кинула на мене скептичний погляд...

...Море було, як хміль. Після першого ж купання я сп'яніла, здалося, що поринула у величезний басейн із шампанським. У голові шуміло, шрки палали. Я лягла на круглі камінці. Море шипіло й пінилося поблизу, як олія на пательні. Я хотіла їсти. Уперше.

— Пахлава медова! Горішки! Гарячі домашні манти! — почувлося здалеку.

Я розплющила очі. Берегом ішла смаглява жінка з плетеним кошиком. Я ще ніколи й нічого не купувала на вулиці, це вважалося негарним тоном. Я махнула рукою й засоромилася цього жесту: вульгарно закликати літню жінку таким чином. Але вона швидко й охоче підійшла до мене, поставила перед самим носом кошика і відкинула білосніжний рушник. У мене перехопило віддих. Охайними купками тут було складено справжнє багатство: рум'яні, лискучі від меду та посилені цукровою пудрою солодоші у формі ромба. Надзвичайно смачні та дешеві! Потім я знову купалася і море вдячно злизувало солодку патоку з моїх долонь.

На пляжі я лежала довго. Так довго, що не помітила, як на набережній засвітилися ліхтарі. Бузкові сутінки насунулися з-за гір, сонце швидко пірнуло за горизонт, і на містечко попливли потоки неймовірних пахощів, які вдень були зовсім не відчутні. Аромат нічних фіалок змішувався з іншим — соковитим запахом, який ішов від мангалів та величезних казанів із пловом. Плов і шашлики продавали прямо на вулиці. Я купила порцію плову і з'їла її, сидячи на камінній огорожі парасету, спостерігаючи за людьми. А ще за художниками, які розставляли свої мольберти та етюдники. Я вирішила, що завтра куплю фарби та папір...

Розпочиналася весела південна ніч, життя на набережній вирувало. Все гучніше лунала музика з ресторанів, а натоптаних відпочивальників збільшувався і коливався переді мною суцільною різнобарвною масою. Треба було збиратися. Я помітила, що деякі художники, закінчивши роботу, збиралися на пляжі під скелею та смажили на вогнищі мідій, відкорковували пляшки з вином і пивом і, здається, влаштовувалися тут на ночівлю.

Свій новий дім відшукала після довгого блукання вулицями, а коли, нарешті, відчинила хвіртку, то побачила, що й тут вирує життя. Родина з чотирьох осіб окупувала столик та з апетитом поглинала купу вуджених бичків, молода парочка усамітнилася в гамаку під розлогою акацією, чоловіки на чолі з господарем влаштувалися перед літньою кухнею на табуретах і азартно «забивали козла». Марія Григорівна, мов цариця, сиділа біля порога у великому плетеному фотелі. Подвір'я, будинок, сад і сама огрядна господиня — усе це зовсім не було схоже на інше подвір'я та іншу бабусю там, у горах...

Я привіталася, але мені ніхто не відповів. Я швидко попрямувала до свого сарайчика та із задоволенням вляглася на ліжко, механічно помацала під ковдрою, перевіряючи гроші. Їх не було. Я перетрусила всю білизну. Марно.

Те, що грошей не було, мене не засмутило. Це свідчило лише про те, що завтра настане новий день, у якому будуть інші клопоти. Але я до цього звикла.

...Я зовсім не пам'ятаю своїх тодішніх емоцій. Можливо, їх зовсім не було? Я вже казала, що могла спокійно взяти до рук мишу й не зарепетувала б від доторку гадюки...

Вельмишановний містере Северин!

Гадаю, що найближчим часом Енжі не матиме змоги продовжити цей лист. Тому я вирішив закінчити його. Як то кажуть у вас, аби поставити крапку над «і». Відверто кажучи, я призмушую себе писати. Найпростіше — «вбити» текст. Але тоді я б почувався винуватим перед Енжі. Та й прочитавши все, що вона написала (прочитавши не навмисно, а за збігом обставин), я не зміг знищити її слова. Адже вона сподівалася, що ви їх прочитаєте... Крім того, вважаю за потрібне дещо прояснити. І сподіваюсь, що після цього ви більше не потурбуєте нас.

Я б волів одразу перейти до головного. Але не знаю, з чого почати. Я цілком розумію, що ви мусите відчувати, читаючи те, що написала моя дружина. Але поквалплюся пояснити: це лише те, що збереглося в її уяві. Насправді, як мені здається, усе було набагато гірше.

Мишу зізнатися, що, перечитуючи все, що вона змогла написати до вас, мені важко було втриматися від багатьох емоцій. Тому прошу вибачити за дещо нерівний стиль.

Що ж було насправді? Почну з кінця. Я знайшов Енжі на коктейбельській набережній. Кажу «знайшов» — але я не шукав. Ця зустріч була випадковою, як і перша — в горах. Уявляю, що ви думаете зараз...

Впізнати її було майже неможливо. Усе, про що вона писала вище, маленька дециця того, що було насправді. Обличчя та тіло її вкривали синці та шрами. Ви повинні це знати. Адже, повторюю — усе, написане нею, написане, коли вона отримала можливість жити. Я й сам тепер із новою силою розумію сутність цієї дівчинки — не помічати зла, яким переповнений світ, і вкотре дивуюся вашій черствості й дякую Богові за те, що він привів Енжі до мене.

Перша наша зустріч виглядала так: переді мною майже на самому краю скелі, з якої відкривалося мальовниче море кольорів — осінній ліс — стояла дивакувата істота, перемазана фарбою, з копицею довгого, скрученого рурочками волосся. Я бачив її зі спини й не одразу зрозумів, хлопець це чи дівчина. Мою увагу привернув малюнок. А коли вона обернулася, я обпікся об очі. Такі очі зазвичай малюють на іконах — великі, сумні і... порожні. Саме такими очима дивляться у натовп — на кожного й ні на кого особисто. Я не знаю, як вам краще це пояснити. Якщор художник, скажімо, Рафаель чи Врубель, обирав своєю моделлю земну жінку, в їхніх зображеннях був живий вираз. Але на канонічних полотнах — образ узагальнений. Обличчя святих — неемоційні. І тому вони менше зрозумілі для простих смертних. Ось таке обличчя було тоді в дівчини-малярки. Мені стало лячно. Потім я часто згадував це обличчя, шкодував, що не посмів заговорити...

А два роки по тому знову побачив її біля моря. Хоча впізнати її було досить важко. Як я вже казав, обличчя, руки, ноги були вкриті синцями й подряпинами. Одні були зовсім свіжі, інші загоювалися. Обличчя, якщор дивитися на нього в профіль, майже пласке, ніби намальоване на папері, зап'ястя — тоненькі, мов у дитини. Погляд, звичайно ж, змінився. У ньому більше не було порожнечі — тільки подив. Бачити його було ще нестерпніше.

Енжі сиділа на набережній в ряду інших вуличних художників і малювала портрети. Я замовив свій. Поки вона малювала, вогонь випалював мене зсередини. Взагалі, у вашій країні — такій прекрасній та дикунській — цей вогонь у собі я відчував не вперше. Можливо, тому, що мої прадіди народилися тут... Але в цій дівчинці для мене немов сконцентрувався весь біль від того, що я встиг побачити та запізнати. Я не наважувався заговорити з нею. Хвилин за сорок (я всіляко відтягував закінчення роботи — відходив покурити, крутився на стільці) вона закінчила. Портрет вийшов гарно. Я заплатив за нього вдвічі більше, ніж вона попросила. Але Енжі повернула мені решту. Я трохи відійшов і почав спостерігати. Побачив, як до неї наблизився якийсь тип у спортивних штанах, і Енжі віддала йому гроші. Тип відрахував якісь копійки й простягнув їй. Вона вдячно посміхнулася й знову завмерла, дивлячись на потік відпочивальників. Вона працювала із задоволенням. Я спостерігав за нею до пізньої ночі. У світлі ліхтарів вона скидалася на прозорого нічного метелика.

Потім вона збрала речі й пішла у бік торговельних наметів. Там купила чіпси та каву в пластиковій склянці і пішла кудись у глиб кипарисової алеї.

Вогонь палив мене все сильніше. Вона не повинна була перебувати тут! — це я відчував кожною клітинкою тіла. Ви ж розумієте, про що я кажу?

Я стояв під тінню старого розлогого дерева і був ладен простояти так до ранку, якби вона (а це було цілком імовірно) лягла спати прямо на лаві. Але, з'ївши чіпси, вона попрямувала в бік пляжу, де вже запалили багаття волоцюги. Я ледь встиг перехопити її біля самих сходинок кам'яної огорожі.

Не пам'ятаю, що казав...

Набагато пізніше я зрозумів, що слова для Енжі важили так само мало, як і гроші. Вона довіряла відчуттям. Вона усміхнулася до мене. У цей момент мені здалося, що скупався під сонячним душем. Я запропонував їй повечеряти разом. Збоку це, мабуть, виглядало досить брутально... Але Енжі була далека від реальності. До неї простягали руку зі шматком хліба — вона не могла її відштовхнути. Усе просто...

Ще тоді я з жахом подумав, що, сприймаючи все так буквально, вона пережила багато неприємних, можливо, небезпечних моментів.

...Нас не пустили в жоден більш-менш пристойний ресторан. Обірвані шорти та вилягла футболка — це все, що в неї було. Все, що належало їй, крім полотняного кошика з папером та пастельними олівцями.

Тоді я повів її в цілодобовий супермаркет, набрав усього, що можна було з'їсти в номері готелю без особливого приготування. Дякувати Богу, часи змінилися, і я зміг провести її до себе без особливих проблем. Дав їй халат, показав, де ванна кімната.

Коли вона звідти вийшла, здивуватися довелося мені. Вона була справжньою красунею. Це я помітив ще там, у горах. А тепер вона вийшла до мене така сяюча, із довгим рудуватим волоссям, тонким ніжним обличчям, граційна в кожному порухові. Я зніяковів, як ніяковіють у присутності осіб із королівської династії.

Ось так це було, так починалося...

Цілу ніч я просидів у кріслі, дивлячись, як вона спить. Гадаю, вона вперше за весь цей час, що минув з нашої першої зустрічі, спала в нормальному ліжку. Більше не відпустив її.

Не знаю, наскільки ви романтик і чи здатні зрозуміти мене, але я відчував, що в мої руки впала зірка...

Коли — вранці — я запитав, як її звать, вона вимовила дивне слово, таке собі дивне співзвуччя: «І-є-ланум»...

Тоді я ще мало знав про неї, але зрозумів, що її необхідно вивезти звідси. Вивезти, як вивозять старовинні ікони або антикваріат. Ні, не подумайте, що я вважав її дорогою річчю або просто вродливою жінкою. Повірте, у своєму житті я бачив і те, й інше...

Минуло майже півроку перед тим, як я зміг легалізувати її, купивши документи та вивезти звідси.

Ми переїжджали з міста в місто. Я займався науковою роботою, яка дозволяла мені вільно пересуватися країною. До дослідження мистецтва початку XV сторіччя я додав тему фольклору в старовинній українській вишивці, й це дало змогу мандрувати найвіддаленішими куточками. Насправді роботу я закінчив і зовсім перестав про неї дбати. Увесь час я опікувався Енжі. Вона нарешті заговорила, почала нормально їсти...

Тут я маю зробити зізнання. Одного разу випадково (це було в перукарні якогось маленького районного центру) я побачив вас по телевізору. Це було одне з численних ток-шоу. Телевізор стояв посеред зали, і я мимоволі, як і інші клієнти, поглядав на екран. Нічого не сприймав, доки не побачив фотографію Енжі. Я ледь втримався на місці!

Тієї ночі я не спав... Тоді я вже знав, що Енжі пішла з дому, що в неї були ви. Але не більше. Крім того, я боявся розпитувати далі. Мої запитання викликали в неї такі напади відчаю, що доводилося користуватися медикаментами. Я мріяв якнайшвидше вивезти її, показати найкращим психіатрам, яких знав особисто.

У ту ніч після передачі мене мучило одне запитання: чи можу віддати її вам? Запитання було риторичним. Відповідь на нього я мав однозначну. Але я бачив ваші очі! І якщо раніше вважав за деспота й лиходія, то тепер це враження розвіялося. Я зрозумів, що щось не склалося. Щось на «вищрму» рівні, про що мені знати не варто...

Ви, мабуть, здивуєтесь, але я вас розшукав. Я хотів побачити вас. Рішення було нелогічним і майже жіночим. Адже тільки жінки прагнуть зустрітися із суперницею, щоби переконатись, що вона... молодша та красивіша. Але в мене була інша мета: хотів упевнитись, чи правильно чиню.

Перед від'їздом у нас лишалося кілька днів, які ми провели в столиці. Енжі не виходила з номера готелю, я залагоджував справи. Мабуть, ви хотіли б довідатись, чи намагався я розшукати її батьків? Можу відповісти: так. І тут усе було на мою користь. Мати перебувала в психіатричній лікарні, батько вже мав іншу дружину й, судячи з телепередач, був занурений у політичні ігри. Отже, лишалися ви. І я підстеріг вас біля під'їзду. Так, я бачив вас... Ви вийшли, пішли до свого авта, постояли, запаливши цигарку. Я всотував кожен ваш порух. Тільки уявіть, я б підійшов... і за годину Енжі могла б бути з вами. Я вагався тільки одну мить. За цю мить я зрозумів: не варто. Не подумайте, що кажу так, аби виправдати свій вчинок. Ні. Якби Енжі могла б бути щасливою з вами, я б відступив. Але у вашій країні я зробив багато дивних спостережень: чоловіки тут завжди вимагають офіри. Цього я ніколи не міг збагнути! Ви маєте дивовижно вродливих жінок, ба більше, вони жадають вас і схилиються перед вами, вони намагаються стояти в тіні й подавати вам рушника, незважаючи на те, що втомлюються і страждають не менше. З материнських рук ви переходите в руки своїх наречених, лишаючись вічними дітьми... Я не міг кинути Енжі в такому світі! Я не хотів, аби вона мала виправдовуватися перед вами... Ані тепер, ані потім.

...Я відправляю вам цього листа, зітру вашу адресу й одразу зміну свою. Коли Енжі повернеться з лікарні, вона не пам'ятатиме, що писала вам. Сподіваюся, що це було останнє психотерапевтичне обстеження...

Я заберу її за кілька тижнів. Я знаю, що вона сяде в крісло на нашому балконі, я загорну її ноги пледом, і вона дивитиметься на океан... А я дивитимусь на її зворушливу тонку шийку і відчуватиму, що душа моя спокійна: я знайшов те, чого мені бракувало в цьому шаленому світі.

І останнє. Те, що написати найважче. Але я маю це вимовити, а ви маєте це знати: *вона не любить мене...*

Прощайте!